

(28-3-1854)

Ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους νὰ ἔρχονται πρὸς ἀκρόασιν τῆς φωνῆς μου βλέπω νὰ λείπουν δύο. Δὲν μοῦ ἀρνοῦντο ποτὲ νὰ ἔρχονται χάριν φιλίας, καὶ νὰ τιμήσουν ὡς φίλοι τὴν ταπεινὴν φωνὴν τοῦ φίλου τους· ἀλλὰ σήμερον δὲν τοὺς βλέπω. Ποῖοι εἶναι; Ποῦ ἐπῆγαν; Δὲν παραπονοῦμαι ὅτι λείπουν, μάλιστα τοὺς ἐπαινῶ. Οἱ δύο ἀπόντες ἐννοεῖτε βεβαίως ποῖοι εἶναι· ὁ Νικόλαος Νέγρης καὶ Ὁ Πίλας Πιλόπουλος. Καὶ οἱ δύο εἰς τὴν εὐτυχισμένην ἀκμὴν τῆς νεότητος, εὐκατάστατοι ἀπὸ πατρικὴν περιουσίαν, φεύγουν ἀπὸ ἡμᾶς, κυνηγοῦν τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους. Ὁ ἓνας δὲν ἠθέλησε ποτὲ νὰ νυμφευθεῖ. Οἱ ἔπαινοι, ἐπροδόθη μία φορὰ καὶ μὲ εἶπε, οἱ ἔπαινοι ἀπὸ στόματα Ἑλλήνων θὰ μοῦ εἶναι μίαν ἡμέρα θάνατα τέκνα. Ὁ ἄλλος εἶδε εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ νὰ μαρτυρῇ τὸ κάλλος νεωτάτης συζύγου, καὶ μαζὶ μὲ τὴν μητέρα νὰ ταφεῖ καὶ τρυφερώτατον κοράσιον, καρπὸς ἀθῶος ἀγίας ἀγάπης. Ἡ λύπη τοῦ διπλοῦ δυστυχήματος δὲν ἐγονάτισε τὴν ψυχὴν τοῦ ὀρφανευμένου πατρὸς καὶ συζύγου, καὶ σήμερον δοξάζεται, ἥπου τιμοῦνται οἱ ἀγαθοὶ καὶ ἥρωικοὶ ἄνδρες. Εἰς τὴν ὥρᾳ τοῦ μισεῦμοῦ τους, μοῦ φαίνεται νὰ τοὺς ἀκούω πῶς ἐξηγουῦσαν τὰ αἰσθηματὰ τους. Ἐλεγαν: Εἰς τὸν κατώτερον ναύτην τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔθνους εἶναι συγχωρημένο νὰ θεωρεῖ ὡς χρησμὸν ἱερὸν τὴν διαταγὴν τοῦ Νέλσωνος, ὅταν, πρὶν τῆς ναυμαχίας τοῦ Τραφαλγάρ, ἐκήρυττε εἰς ἀξιωματικοὺς καὶ ναύτας: «Περιμένει ἀπὸ τὸν καθένα σήμερον ἡ πατρίς σας νὰ κάμει τὸ χρέος του». Ἐχαίρετο ἡ ἀγγλικὴ ψυχὴ εἰς τὴν ἡμερούσιαν διαταγὴν τοῦ ἥρωικοῦ ναυάρχου· καὶ ἡμεῖς θὰ μείνωμεν ἀκίνητοι, ἀναίσθητοι εἰς τὴν σάλπιγγα τῆς πατρίδος; Αὐτὰ ἔλεγαν καὶ οἱ δύο· καὶ ὁ Θεὸς μὲ αὐτούς! Κανεὶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ τοὺς κατηγορήσῃ, ἢ κάλλιον νὰ εἰπῶ νὰ μὴν τοὺς ἐπαινέσῃ· ἤμπορεῖ ὅμως καὶ νὰ εἰπεῖ τίς, ὅτι ἐπραξαν ἔργον ἑλληνικόν. Ἑλληνες βοηθοῦν τοὺς ἀδελφούς των, τοὺς ὁμογενεῖς των· ἀλλὰ πόσον ἀξιέπαινοι πρέπει νὰ κρίνονται ἐκεῖνοι, ὅσοι ξένοι τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἤρτησαν πολιτισμένην πατρίδα, εὐμορφὴν, ὡς τὴν Ἀγγλίαν, Γαλλίαν, Ἑλβετίαν, Γερμανίαν, καὶ ἦλθαν εἰς τὸ ἔτος 1821 καὶ εἰς τὰ ἀκόλουθα, καὶ ἐκινδύνευσαν ἢ καὶ ἐχάθησαν εἰς τὰ αἵματηρά συμβάντα τοῦ καιροῦ ἐκείνου!

Δὲν πιστεύω, κύριοι ἀκροαταί, νὰ ὑπάρχει ἀρμοδιώτερον κείμενον ὁμιλίας τὴν φετεινὴν ἑυρτήν τῆς 25 Μαρτίου, ὅσο νὰ πανηγυρίσωμεν τὴν ἀρετὴν τῶν ἐνδόξων παλαιῶν φιλελλήνων· ἐπαινώντας τὰ ἔργα τους, θὰ τιμήσωμεν πρεπόντως καὶ τὸ ἥσιον, φοβερὸν κίνημα τοῦ ἔτους 1821.

Θέλω, κύριοι, νὰ δώσω τὸν ὅρισμόν τοῦ Φιλέλληρος, τί ἐστὶ Φιλέλλην. Λέγω ὅτι Φιλέλλην εἶναι ὅποιος δὲν ἐγεννήθη εἰς χῶματα ἑλληνικά, εἶναι τέκνον ξένης φυλῆς, Ἀγγλογάλλος, Γερμανός, Λέχος, Ἰταλός, Ἀμερικανός, πλὴν, ἂν καὶ ξένης φυλῆς, ἦλθε εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γῆν, ἐκινδύνευσεν εἰς τὰ φρούρια τὰ Ἑλληνικά, ἐπολέμησεν εἰς τὸ Χαϊδάρι, ἐχάθηκε εἰς τοῦ Πέτα, ἐκλείσθηκε εἰς τὴν Ἀθήνα, ἐκάθηκε εἰς τὸ Μεσολόγγι, ἔκαψε τὰ ὀθωμανικὰ καράβια εἰς τὰ νερά τοῦ Νεοκάστρου, χάριν τῆς ἀπολαύσεως, τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων. Ἰδέτε, παρακαλῶ, ἐκεῖ εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ἀναγνωστηρίου τὴν εἰκόνα τοῦ μνημείου πρὸς τιμὴν τῶν Φιλελλήνων, ἔργον ἀγαθὸν φιλέλληρος ἀγωνιστοῦ, τοῦ γενναίου συνταγματάρχου κυρίου Τουρέτ. Παρατηρήσατε τὴν εἰκόνα αὐτήν, καὶ θὰ ἰδῆτε νὰ κυματίζουν τριαντατέσσαρες σημαῖες ξένων ἐθνῶν. Τὰ ὀνόματα τῶν φονευμένων Φιλελλήνων, καὶ ἡ γῆ τῆς γεννήσεως τοῦ καθενός, εἶναι χαραγμένα εἰς ἐκεῖνες τὰς μαῦρες στήλας.

Δὲν θὰ ἦτον πλήρης ὁ ὅρισμός μας τοῦ Φιλέλληρος, ἂν ἀμελούσαμεν νὰ συμπεριλάβωμεν εἰς τὸν ὅρισμόν αὐτόν, καὶ ἓνα ἄλλο εἶδος Φιλελλήνων, ἐννοῶ τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας, ρήτορας, ἢ συγγραφεῖς, ἢ ἱερεῖς, ἢ καθηγητάς, ὅσοι τὸν τότε καιρὸν ἐρητόρευαν χάριν ἡμῶν εἰς τὰς Βουλὰς τῆς πατρίδος των, ἢ ἐδέοντο περὶ τῆς εὐδωσσεως τοῦ ἔργου μας εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ Ὑψίστου, ἢ ἔστελναν ἐνδύματα καὶ τρόφιμα εἰς τὰ ἀνήλικα ὀρφανά, πεινασμένα, εἰς Αἴγινα, Ναύπλιον, καὶ Κάλαμον, ἢ καὶ ὅσοι ἄλλοι πρὸ πάντων μὲ τίμιον ἄοκνον κονδύλι ἐφθμεριδογράφου ἐπαινοῦσαν τὸ φιλοκίνδυνον τόλμημα, ἐμόρφωναν τὴν κοινὴν γνώμην εἰς Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν πρὸς σωτηρίαν καὶ εὐ-

* Πρωτοδημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Γεώργιον Τερτσέτη σὲ φυλλάδιον, μὲ τὸν τίτλον: «Ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Βουλῆς τῇ 28 Μαρτίου ὑπὸ Γ. Τερτζέτου», ἀχρονολόγητο, ἀλλὰ τοῦ 1854, σχῆμα 89800, σσ. 20

τυχίαν μας. Ἀρπάζω τὴν εὐκαιρίαν νὰ σᾶς ἐνθυμίσω μίαν καλὴν παροιμίαν, τὴν ὁποίαν ἀνέγνωσα εἰς ἓνα σύγγραμμά τοῦ φημιστοῦ Ἀγγλοῦ, νῦν ὑπουργοῦ, κυρίου Ἰωάννου Ρῶσελ. Ἀναφέρει ἀνατολικὴν παροιμίαν, ἰδοὺ ποίαν : «Τὸ μελάνι τοῦ σοφοῦ εἶναι ἱσότημα ἐνώπιον Θεοῦ μὲ τὸ αἷμα τῶν Μαρτύρων». Δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι ἔθρονα γραμμένα ἀπὸ τὸν Σατωβριάν, ἀπὸ τὸν Λόρδ Ἑρσκιν, ἀπὸ τὸν ἴδιον Τζὼν Ρῶσελ τότε εἰς τὴν πληθώραν τῶν γενναίων φρονημάτων τῆς νεότητός του, μᾶς ὠρέλησαν ὅσο τὰ αἵματ' αὐτῶν πολεμιστῶν εἰς τὰ δακρύχαρα πεδία τῆς μάχης.

Ὁ ὁρισμὸς κύριοι, ποὺ ἐδώσαμεν τοῦ Φιλέλληρος μοῦ φαίνεται σωστός· ἀλλ' ὁμολογῶ πάλαι ὅτι εἶναι, καὶ ἂν δὲν εἶναι, ὁμοιάζει σὰν ὕλικός· ἤθελα νὰ εὕρω ἓνα ὁρισμὸν πνευματικώτερον, πλεον ὑψηλόν, ὅς τὸ εἶπῶ, φιλοσοφικώτερον. Ἀκούσατε λοιπόν, καὶ ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ σφάλλω εἰς τὸν νέον ὁρισμὸν μου. Ὁ φιλέλλην εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἐλληνικὸ τὸ ὁποῖον ἐπιστρέφει εἰς τὴν πατρίδα τοῦ ἀφοῦ ἀπέραςσε καὶ ἔζησε εἰς τὰ ξένα· κατὰ βί, λέγω, μὲ ξένην σιμυρίαν, ἀλλὰ τὸ μέσα τοῦ φορτίου εἶναι ἐλληνικόν. Ἄν εἶναι ἀλήθεια, κύριοι, καὶ εἶναι ὁμολογούμενον, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς τῆς Ἑλλάδος, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Θουκυδίδης, καὶ τόση σειρά ἀθανάτων συγγραφέων ἐμόρφωσαν τὸ νέον πνεῦμα, τὸν νέον πολιτισμὸν τοῦ κόσμου, ἦτον λοιπὸν δυνατό, ἦτον φυσικό, ὥστε γενεές ἀνθρώπων, φωτισμένες ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν σοφίαν, νὰ μείνουν ἀδιάφοροι εἰς τὰ δεινά, εἰς τοὺς κινδύνους τῆς γῆς, γεννήτριας τῶν σοφῶν διδασκάλων τους ; Ἦλθε ὥρα καὶ ἡμέρα, ποὺ βασιλεῖς καὶ λαοὶ ἐτίμησαν εἰς τὸ ἔκρον τὴν δέησιν τοῦ μακαρίτου πρωταγωνιστοῦ Πετρόμπεη, ὅταν μὲ προκήρυξιν τοῦ τῆς 25 Μαρτίου τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ ἀγῶνος, ἐζητοῦσε ἀπὸ τὰς αὐλὰς τῆς Εὐρώπης ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλλάδος ἄρματα, χρήματα καὶ συμβουλὰς¹.

Καὶ ἄλλοτε, κύριοι, ἐδῶ σᾶς ἱστορήσα τὸν λόγον τοῦ ἀπλοῦ Ποριώτη πρὸς Ἀγγλον περιηγητήν. Τοῦ εἶπε ὁ Ἀγγλος : «Νὰ ἤξευρες τί ἄνθρωπος κοιμᾶται ἐδῶ εἰς τὸν Πόρον !» Ἐννοοῦσε τὸν Δημοσθένην. — «Δὲν εἶναι ἐδῶ, τοῦ ἀπεκρίθη ὁ ξυπνητὸς Ποριώτης, λείπει εἰς τὰ ξένα, καὶ μέρα μὲ τὴν ἡμέρα τὸν περιμένουμεν». Ἡ ἐπιστροφή, κύριοι, τοῦ Δημοσθένους εἰς τὴν Ἑλλάδα μνησιογεῖται ἀπὸ τὴν ὥραν, ποὺ ἄνδρες φιλέλληνες ἐπάτησαν τὰ Ἑλληνικά χώματα μὲ ἀπόφασιν νὰ ἀποθάνουν, σὰν ὁ Δημοσθένης, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀπέθαναν· ἀναγνώσατε τὰ ὀνόματά τους καὶ τὴν πατρίδα τους εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ Τουρέτ, καὶ εἰς τὸ ἀμφιθέατρον τῆς Βουλῆς.

Διὰ νὰ συμπληρώσω ἀκόμη ἐντελέστερα τὸν νέον ὁρισμὸν μας τοῦ Φιλέλληρος, καὶ νὰ ἀποδείξω φῶς φανερά, ὅτι ὁ Φιλέλλην εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἐλληνικόν, τὸ ὁποῖον ἐπιστρέφει εἰς τὴν πατρίδα του, πρέπει νὰ ἀναφέρω καὶ ἓνα ἄλλο στοιχεῖον πρὸς τελειοποίησιν τοῦ ὁρισμοῦ μου, τὸ στοιχεῖον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι σοφοὶ Ἕλληνες πρὸ πάντων ἔχυσαν τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸν κόσμον. Παρασταθῆτε, παρασταθῆτε εἰς τὰ ἀμφιθέατρα τῆς Ρώμης, κατὰ τοὺς πρώτους καιροὺς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τέκνα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἢ τῆς Ἀσιατικῆς Ἑλλάδος εἶναι ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων τὰ ἄμορφα κρέατα καὶ τὰ τσακισμένα στήθη δέρνουν εἰς τὰ στόματα τῶν λεόντων, εἰς τὰ νόχια τῶν τίγρεων. Τῆς Γαλλίας δὲν εἶναι προστάτης ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ; τῆς Ἀγγλίας ὁ Ἅγιος Γεώργιος ; Οἱ διαφορές, ὅσες χωρίζουν τὸ γένος ὅλο τῶν Χριστιανῶν, δὲν κινδυνεύουν τὸ αἰώνιον μέγα οἰκοδόμημα. Ἐπειδὴ ἂν καὶ ὑπάρχει διαίρεσις, ὅλες οἱ ἐκκλησίαις σμίγουν τέλος εἰς μίαν μεγάλην ἐκκλησίαν, εἰς τὴν λατρείαν, τουτέστι, τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ, καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίου. Οἱ Φιλέλληνες λοιπὸν ἀπέδιδαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ θρησκευτικὰ τῆς Χριστιανικῆς τῶν ἀνατροφῆς, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπέστρεφαν εἰς τὴν πηγὴν του.

Μὴν νομίζετε, κύριοι, ὅτι μικραίνω, κατεβάζω τὴν ἀξίαν τῶν φιλελλήνων, λέγοντας ὅτι ἔπραξαν ὡς Ἕλληνες, τάχα ὡς ἔργον ἀνάγκης. Ὁχι· ἐκτιμῶ τὸ πράγμα μὲ τὴν ἀλήθειάν του, καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι μεγαλεῖον. Τί, λοιπόν, ἔχει μεγαλεῖον ἢ πρᾶξις τῶν φιλελλήνων ; Ἐκτέλεσαν τὸ καθήκον. Τὸ ἀληθινὸν ὕψος τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ὅταν πληρῶναι τὸ καθήκον τῆς, αὐτὴ ἡ ἐξόφλησις τοῦ χρέους εἶναι ἡ δόξα τῶν θνητῶν. Ὁ νόμος τοῦ καθήκοντος ὑψώνει τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἡθικόν, θρησκευτικόν ὄν· τοῦ χαρίζει ἀκαταλόγηστα πρωτεῖα ὡς πρὸς τὴν ἄμορφην, ἀναίσθητην ὕλην, καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τῆς πλάσεως, δουλικῶς σκυμμένα κατὰ τὴν γῆν· ὁ νόμος αὐτὸς πρὸς ὅσους τὸν ἐννοοῦν ὀρθὰ καὶ τὸν πράττουν, ἀνοίγει βεβαίως καὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς μελλούσης ζωῆς.

Μοῦ φαίνεται ἀριστὰ προχωρημένον τὸ ἐγκώμιον τῶν φιλελλήνων, ἀφοῦ μὲ τακτικὴν σειράν ἀπέδειξα ὅτι ἐπλήρωσαν τὸ καθήκον τους, εἴτε πολεμώντας, εἴτε μὲ τὴν εὐεργεσίαν τῆς ἐλεημο-

1. Βλ. Archives Diplomatiques. Vol. 2 pag. 541.

σύνης, εἴτε γράφοντας ὡς παπφοὶ καὶ ἀδελφοὶ μας ἐν Χριστῷ· καὶ μὴ τὴν ἀλήθειαν, τί ἄλλο νὰ εἰπῶ δὲν ἔχω.

Ἐρχομαι τώρα εἰς ἓνα ἄλλο ἀντικείμενον, ἐπειδὴ ἡ ὁμιλία τὸ καλεῖ, ἐννοῶ νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς ἀποστροφῆς ἢ καὶ τῆς ἐχθρας τῶν Κυβερνήσεων, τότε εἰς τὴν ἀρχήν, ἐναντίον τοῦ κινήματος τοῦ ἔτους 1821. Τὸ φέριμο τῶν τότε Κυβερνήσεων καταλυεῖ ἀκόμη τὴν ψυχὴν μας, καὶ ὁμοιάζει πράγμα ἀπίστευτο, ἀγχαλὰ καὶ ἀληθινὸ, βασιλεῖς χριστιανοί, μεγαλοδύναμοι, φωτισμένοι, νὰ ἀρνηθοῦν χεῖρα βοηθείας πρὸς πάσχοντας Χριστιανούς! Ἄς ἐξετάσωμεν ὅμως τὸ πράγμα ἀπαθῶς, μὲ κρύον αἷμα, νὰ τὸ ἰδοῦμεν εἰς τὴν ἀληθινὴν του ὄψιν. Φεύγω πολυλογίαν, καὶ λέγω ὅτι ἀπὸ μέρος τῶν ξένων Δυνάμεων ἦταν τὰ συμφέροντα καὶ ὁ γραπτὸς νόμος ἀπὸ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων Ἐπαναστατῶν ἦτον τὸ αἰώνιον, ἀπόλυτον, ἄγραφον δίκαιον. Οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν συνθήκας, ἦτον φίλοι μὲ τοὺς Ὀθωμανούς, εἶχαν συμφέροντα τῆς ἡμέρας μὲ τὴν σουλτανικὴν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Ἕλληνες ἐμάχοντο πρὸς ἀπόκτησιν νόμου χριστιανικοῦ καὶ ἐλευθερίας προγονικῆς. Δὲν ἀντιλέγω ὅτι τὰ συμφέροντα ἔχουν τὴν βαρύτητά τους, ἔτι ὁ γραπτὸς νόμος ἐπιβάλλει χρῆος ὑπακοῆς· ἀλλ' ἐρωτῶ, ἂν συμφέροντα, καὶ ὅς εἶναι τὰ μεγαλύτερα συμφέροντα, ἂν ἔλθουν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸ ἀπόλυτον δίκαιον, ποῖο ἀπὸ τὰ δύο θὰ νικήσῃ; Τὰ συμφέροντα, ἢ τὸ ἄγραφον αἰώνιον δίκαιον; Ποῖο ἀπὸ τὰ δύο πατεῖ ὀρθότερα τὸν δρόμον τοῦ Θεοῦ; Ποῖο ἀπὸ τὰ δύο γενναία ψυχὴ νοήμονος ἀνδρὸς πρέπει νὰ ἀσπασθεῖ; Τὸ ζήτημα ὡς τὸ ἔθεσα δὲν θέλω τὸ λύσει ἐγώ, ἀλλὰ θὰ τὸ λύσει ποιητῆς ἀρχαῖος, καὶ μὲ πολλὴν ἐπιτυχίαν καὶ σοφίαν, ὁ Ἀθηναῖος Σοφοκλῆς, εἰς τὴν Ἀντιγόνην του. Οἱ Ἀθηναῖοι τόσον εὐχαριστήθηκαν ἀπὸ τὴν τραγωδίαν του, ὅπου τὸν ἐκλεξαν διοικητὴν τῆς νήσου Σάμου.

Ὡφελοῦμαι ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἱστορημα, διὰ νὰ ἐνθυμίσω εἰς ἀξιότιμον φίλον μας, ὅτι σὰν ἀδίκως μοῦ φτίνειται ψέγει εἰς τὸν πρυτανικόν του λόγον τὸ ποιητικὸ ἀγωνοθέτημα τοῦ κυρίου Ἀμβροσίου Ράλλη. Προτιμότερο, ἂν δὲν σφάλλω, γνωμοδοτεῖ ὁ κύριος Πρύτανις, προτιμότερον ἦτον νὰ ἤθελε θέσει εἰς θετικώτερα ἀντικείμενα τὸ βραβεῖον του. Τὸ παράδειγμα τοῦ Σοφοκλῆ ὅς πεῖσει τὸν σεβαστὸν φίλον, ὅτι καὶ ἡ ποίησις εἶναι θετικὸν πράγμα, ἀφοῦ μία τραγωδία ἐτεκνοποίησε μίαν νομαρχίαν. Τί θετικώτερον μιᾶς νομαρχίας; Αἶ, κύριοι, πόσοι θὰ ἐγράφαμεν τραγωδίας, ἂν ἤξεύραμεν ὅτι ἔμελλε νὰ ἀνταμειφθῶμεν μὲ μίαν νομαρχίαν. Μὲ πόσῃ ζωηρότητι θὰ διώχναμεν τὸν κύριον Κονεμένον ἀπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Σάμου, νὰ καθίσωμεν ἡμεῖς. Ἀλλ' οἱ καιροὶ ἄλλαξαν ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ Σοφοκλῆ, καὶ ὁ Κονεμένος δὲν σιεῖται ἀπὸ τὴν Σάμον. Ἄν φύγῃ, δὲν τὸν διώχνομεν ἡμεῖς. Βεβαιῶνω τὸν κύριον Πρύτανιν ὅτι ὁ Περικλῆς ὁ ἀρχαῖος δὲν θὰ ἦτον τῆς γνώμης του· θὰ ἦτον μάλιστα ἐπαινέτης τῆς ιδέας τοῦ κυρίου Ράλλη. Γνωστὸν ὅτι ὁ Ἀθηναῖος Περικλῆς συνέργησε νὰ λάβῃ ὁ Σοφοκλῆς ὡς βραβεῖον του σχεδὸν τὴν διοίκησιν τῆς Σάμου· τὴν ἔδιδε βαρύτητα ὁ υἱὸς τοῦ Ξανθίππου, μαθητῆς τοῦ Ἀναξαγόρα, εἰς τὴν ποίησιν καὶ εἰς τοὺς ποιητάς· καὶ θὰ τιμήσωμεν καὶ ἡμεῖς σήμερον τὸν ποιητὴν Σοφοκλῆ, ἀφοῦ ἀκούσωμεν πῶς ἡ φωνὴ του ρητορεύει διὰ τὰ δίκαια τοῦ ἀγράφου δικαίου.

Ὁ Κρέων, νέος κυριάρχης τῶν Θηβῶν, εἶχε διατάξει, ὅτι ὅποιος θάψῃ τὸν φονευμένον Πολυνίκην, τιμωρεῖται μὲ θάνατον. Ἡ Ἀντιγόνη, ἀδελφὴ του, πηγαίνει διὰ νυκτός καὶ τὸν θάπτει. Τὴν πιάνουν οἱ φύλακες, τὴν φέρουν εἰς τὸν Κρέοντα, τὴν κατηγοροῦν διὰ τὴν πρᾶξιν τῆς ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Ἡ Ἀντιγόνη δὲν ἀρνεῖται. — Ὁμίλησε καθαρὰ, τῆς λέγει ὁ Κρέων, χωρὶς πλεκτάνας. Ἐγνώριζες τὴν διαταγὴν μου; Τὴν γνώριζα, λέγει ἡ Ἀντιγόνη, ἤμπορούσας νὰ τὴν ἀγνοῶ; Ἦτον νόμος δημοσιευμένος. Πῶς λοιπὸν αὐθαδίασες νὰ παρανομήσῃς; — Ἀκουσε, λέγει ἡ Ἀντιγόνη, οὔτε ἡ δικαιοσύνη, οὔτε ὁ ὑπέρτατος Θεὸς συναίνεσαν εἰς τοὺς νόμους σου· καὶ δὲν ἐνόμισα ποτέ, ὅτι νόμος γραπτὸς ἀνθρώπου νὰ εἶναι ἀνώτερος τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγράφου θείου τοῦ νόμου, σφραγισμένου εἰς τὰ σπλάγχνα τῶν θνητῶν. Νόμος Θεοῦ δὲν ἔμπορεῖ ποτέ νὰ ἐμποδίσῃ ἀδελφὴν νὰ θάψῃ τὸ σῶμα ἀποθαμένου ἀδελφοῦ. Οἱ νόμοι τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι σημερινοί, δὲν εἶναι αὐρινοί, εἶναι αἰώνιοι καὶ ἀνεξάλειπτοι. Εἰς μίαν πάλιν μεταξὺ τῶν δύο νόμων ἔπρεπε νὰ ὑπακούσω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μὴ μὲ φοβερίζεις θάνατον, καὶ χωρὶς τὴν διαταγὴν σου ἤξεύρω ὅτι θὰ ἀποθάνω.

Ἡ ἀπάντησις τῆς Ἀντιγόνης, κύριοι ἀκροαταί, δὲν λύει θαυμασίως τὸ ζήτημα; Τὸ ἔλυε εἰς τὴν ἀκοήν τῶν εἰδωλολατρῶν προγόνων μας. Εὐκολώτερα θὰ τὸ λύσει εἰς τὴν ἐδικήν μας ἀκοήν, ἐπειδὴ ὅλη ἡ θεωρία τοῦ χριστιανισμοῦ κεῖται εἰς τὰ λόγια τῆς Ἀντιγόνης. Τὸ κήρυγμα τοῦ

Εὐαγγελίου ἦτον μία ἐπανάστασις τοῦ ἀγράφου δικαίου ἐναντίον τοῦ γραπτοῦ νόμου. Τὰ συμφέροντα ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, τὸ ἄγραφον δίκαιον ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐγέννησαν ἐμφύλιον πόλεμον μακρυνὸν καὶ αἵματηρὸν μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Τέλος, χάριτι θεῷ, τὸ ἄγραφον δίκαιον ἐβασίλευσε καὶ ἐνίκησε. Ἡ λάμψις καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀγράφου δικαίου θὰ σώζεται διὰ παντὸς ζωηρὴ μέχρι συντελείας αἰώνων· ἀλλ' οὔτε ἡ καταστροφή τοῦ παντὸς ἡμπορεῖ νὰ σβήσῃ τὴν δύναμιν του, διότι τὸ ἀπόλυτον δίκαιον ὑπάρχει κόσμου ὑπάρχοντος ἢ καὶ μὴ ὑπάρχοντος. Βεβαιώθητε, ὅτι τοῦτο τὸ ἀπόλυτον δίκαιον θὰ εἶναι πάντοτε συνήγορος ἀκοίμητος βασιλέων καὶ ἐθνῶν, ὅπου καὶ ὅπως καὶ εἰς ὅποιονδήποτε καιρὸν ἂν πᾶσχουν δεινὰ ἀπὸ τυφλὴν τυραννίαν συμφερόντων τῆς ἡμέρας. Οἱ λαοὶ τοῦτοι καταδυναστευμένοι ἡμποροῦν νὰ λαλήσουν πρὸς τοὺς δυνάστας των, ὅπως ἡ Ἀντιγόνη τὰ ὕστερα λόγια θανάτου, ἦταν τέλος ὁ δῆμιος τὴν σέρνει εἰς τὴν σφαγὴν : «Θεοὶ τῆς πατρίδος, ἰδέτε ποῦ ἐκατήντησα, καὶ ἀπὸ ποῖα χέρια φίλων πᾶσχω κακὰ. Καὶ διατί ; Διότι ἠθέλησα νὰ μείνω πιστὴ εἰς τοὺς νόμους τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς δικαιοσύνης».

Ἄν κατὰ τύχην, κύριοι ἀκροαταί, ἐγεννᾶτο ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν, τὴν δόξαν, τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, θὰ μεταχειρίζομαι πρὸς ἀπολογίαν του καὶ θρίαμβον ἓνα ἐπιχείρημα φοβερό. Διὰ νὰ ἀποδείξω πόσον ἦτον ἀξιέπαινο τὸ κίνημα θὰ ἀπόδειχνα πόσον ἦτον ἀξιέπαινοι, ἐνάρετοι, σπουδαῖοι, οἱ φιλέλληνες ἄνδρες, ποὺ τὸ ἐπαίνεσαν, τὸ ἐβοήθησαν, καί, τὸ λέγω φανερά, τὸ ἐκατευόδωσαν. Τέτοιοι, ὡς ὁ Σατωμβριάν, ὁ Κάννινγκ, ὁ Ἑρσκιν, ὁ Γρέϋ, ὁ Βάϊρον, ὁ Ἑβερτ τῆς Ἀμερικῆς, ὁ Βιλμαίν, ὁ Δούξ Βρογλῆς, ὁ Ἐυνάρδος καὶ πολλοὶ μεγαλόψυχοι Γερμανοί, τῶν ὁποίων τὰ συγγράμματα φωτίζουν τὴν οἰκουμένην, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ συμπολίτες τους σταίνουν ἀγάλματα, ἢ ὑψώνουν μασσωλεῖα. Ἄλλοι ζοῦν, ἄλλοι ἀπέθαναν τῶν παλαιῶν φίλων τῆς Ἑλλάδος· καὶ ἡ ζωὴ τους ἦτον ἢ εἶναι εἰκόνα αἰσθητῆ ἀρετῆς. Ὅταν, ἀδελφοί μου ἀκροαταί, ἓνα κίνημα, ἓνα ἀνδραγάθημα προστατεύεται, ἐπαινεῖται ἀπὸ ἄνδρας ἐξόχου νοός, καὶ ὑψηλῆς ἀρετῆς, *par le génie et par la vertu*, πιστεύετε ὅτι τὸ ἐπαινούμενον ἔργον περπατεῖ εἰς τοὺς δρόμους τοῦ Θεοῦ.

Θέλω, κύριοι, πρὶν τελειώσω ν' ἀπαντήσω εἰς μίαν κατηγορίαν, ποὺ πρό τινος καιροῦ καὶ σήμερον ἀκόμα μᾶς γίνεται, καὶ ἀπὸ χεῖλης ἐπισήμων καὶ περιφήμων ἀνδρῶν. Ἀκούσατε· ναὶ μὲν, μᾶς λέγουν οἱ κατήγοροι, ἀξιέπαινος ὁ ἀγῶνας σας, ἀλλ' ἀφοῦ ἀπακτήσατε ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν δὲν ἐπράξατε ἔργα ἀντάξια τοῦ ἑαυτοῦ σας, τῶν ἡρωϊκῶν σας ἔργων, καὶ τῆς ἀγάπης τῶν σοφῶν φιλελλήνων.

Θὰ ἀπαντήσω εἰς τὴν κατηγορίαν μὲ ἀλήθειαν, ὅσον τῆς δυνάμεώς μου· διότι λυτρωτὴς εἶναι ἡ ἀλήθεια. Λέγω λοιπὸν ὅτι εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν στρέφονται μαζὶ ἀλήθεια καὶ ψεῦδος. Οἱ κατήγοροι τοῦ ἔθνους μας πέφτουν εἰς ὑπερβολὴν, καὶ πλανοῦνται εἰς δρόμον ἀδικίας. Φίλοι κύριοι ἀκροαταί, φαίνεται κατὰ δυστυχίαν ὅτι εἰς μερικὰς ἀλλὰς τῆς Εὐρώπης, καὶ εἰς ἔθνη ἀκόμη, ἐσχηματίσθη εἶδος κακῆς ὑπολήψεως περὶ ἡμῶν· μὲ ὀλίγα λόγια θέλω νὰ ἐλαφρώσω τὸ κακόν. Πιστεύω ὅτι κατὰ μέγα μέρος, χωρὶς προμελέτην βεβαίως, εἴμεθα ἡμεῖς οἱ ἴδιοι συνεργοὶ τῆς ζημίας μας. Πῶς ; Μὴ γελάσατε εἰς ὅσα θὰ σᾶς εἰπῶ, καὶ ἀκροασθῆτε μὲ γαλήνην. Ὑποθέσατε, κύριοι, διὰ μίαν στιγμὴν, ὅτι μὲ ἓνα τῶν φίλων μου ἀκροατῶν γίνομαι ἐχθρὸς, τὸν μισῶ· διαλέγω ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τὸν φίλτατόν μου κύριον Νικόλαον Νάζον, τὸν μισῶ λοιπόν, καὶ τί πλάθω ; Εἰς τὴν δεινὰ ἡμέραν, εἰς τὴν δεινὰ ὥραν, ἐπιβουλευθῇ τὴν ζωὴν, τίνας ; Τοῦ πενθεροῦ του κυρίου Λαζαρή. Ὁ κύριος Λαζαρῆς ἐπληρώθη εἰς τὸ ποδᾶρι, ἂν δὲν ἔπαυε καὶ χειρότερα· φέρνω μάρτυρας· σκορπῶ τὴν φήμην εἰς τὸ παζάρι, εἰς τὰ καφενεῖα, εἰς τὰς βουλάς, παντοῦ. Αὐτὴ ἡ κατηγορία στοχασθῆτε, ὅτι ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὅπως διάλου ἀκίνδυνη· ὅλοι βλέπομεν τὸν κύριον Λαζαρήν περπατοῦντα ὁρθὸν εἰς τὰ ποδάρια του, ζωηρόν, μάλιστα ἀφοῦ ἤκουσε τὴν εἶδῃσιν τῆς διαβάσεως τοῦ Δουνάβεως, δὲν περπατεῖ πλέον, χορεύει. Ὅλη αὐτὴ ἡ κακολογία μου δὲν σημαίνει εἰς τὴν γλώσσαν μας ἄλλο τι, εἰμὴ ὅτι ἐγὼ δὲν ἀγαπῶ τὸν Νάζον· ἄλλην βαρύτητα δὲν ἔχει ἡ συκοφαντία μου. Ἀφοῦ ὅμως ἀπὸ τὰ χεῖλη μου ἐχύθη ὁ κακὸς λόγος εἰς τὴν ἐφημερίδα, μεταφράζεται εἰς ξένες ἐφημερίδας, φθάνει εἰς τὰ ἄκρα τῆς γῆς, καταντᾷ πιστευτὸς ὁ λόγος· ριζώνει εἰς ξένην ἀκοήν· οἱ κάτοικοι εἰς τὰ σύνορα τῆς Εὐρώπης δὲν ἔχουν τὴν εὐκολίαν νὰ μάθουν τὸ ψεῦδος μιᾶς κακῆς φήμης, καθὼς ὁ συμπολίτης μανθάνει μὲ ἀκρίβειαν τοῦ συμπολίτου του τὰ ἔργα. Προσθέτω ἀκόμη καὶ τοῦτο : πρῶτ' ἐπίασα τὴν ἐχθρὰν μὲ τὸν κύριον Νάζον· τὸ μεσημέρι συνθηκολογῶ μαζὶ του περὶ εἰρήνης· τὸ ἑσπέρας ἀγαπίζομα, δειπνοῦμε μαζὶ· κοιμώμεθα εἰς ἓνα κρεβάτι·

προσπαθῶ τὴν αὐρινὴ νὰ πείσω, χάριν λόγου, τὸν ἐνδοξὸν Λόρδ Πάλμερστον, τὸν γενναῖον Δρουή δὲ Λουή, ἣ καὶ τὸν σεβάσμιον κόμητα Νεσελρόδ, ὅτι τὰ λεγόμενά μου δὲν ἦτον ἀληθινά. Μάταιος κόπος ! Ἡ συκοφαντία ἐπῆξε εἰς τὸν νοῦν τους· λυποῦμαι καὶ ἐγὼ τότε διὰ τὴν ζημίαν ὅπου ἐπροξενήθη ἀπὸ τὴν ἀσυλλογισίαν μου· σκεφθῆτε τὸ παιγνίδι τῆς ὁμιλίας μου, καὶ θὰ εὕρῃτε μεγάλας ἀλήθειας καὶ πικρές, καὶ ὅχι ἀδιάφορην βλάβην. Δὲν ἄρνοῦμαι ὅτι πολλὰ ἄδικα ἔργα ἐμόλυναν τὴν ἐθνικὴν μας παρείαν· δὲν χωρίζω τὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τὸ ἔθνος, οὔτε τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν· εἶναι ἓνα, ἀλλὰ, πρὸς ἀπολογίαν μας, προτείνω εἰς τοὺς ξένους τρεῖς λόγους, τρία ἐπιχειρήματα.

Ὁ πρῶτος : εἰσθε ἄδικοι, ἂν ἀπὸ ἓνα ἔθνος πληγωμένο, βασανισμένον ἀπὸ τετρακουσίων ἐτῶν δουλικὸ ζυγόν, ζητεῖτε τὸ φρόνιμον τῆς σκέψεως, τὸ μεγαλεῖον τῶν ἔργων, ὅσα λαμπρύνουν ἔθνη παλαιωμένα εἰς σοφίαν, πολυάνθρωπα, ἐπιστήμονα, στοιχειωμένα εἰς αἵματ' ἡρώων πολλῶν αἰώνων.

Δεύτερον : ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι Θεός· ὁ Θεὸς μόνος λέγει : Γεννηθήτω τὸ φῶς, καὶ ἐγεννήθη· ἡ τελειοποίησις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ ἄλλους ἀνθρώπους εἶναι ἔργον πολλοῦ καιροῦ καὶ πολλοῦ κόπου· ἡ τελειοποίησις τοῦ ὁμοιάζει τὸ ἔργον τοῦ ἀγχαλματοποιοῦ. Παίρνει ὁ ἀγχαλματοποιὸς ἓνα μάρμαρο τῆς Πεντέλης, ἄμορφο, σκληρό· τὸ δουλεύει τὴν μίαν ἡμέρα, τὸ δουλεύει τὴν ἄλλην, μορφώνει τὸ στῆθος τοῦ ἀγάλματος, τὴν κεφαλὴν, τὸ πρόσωπον· με' αὐτὴν τὴν ἀργινὴν μέθοδον καὶ τὰ μεγάλα ἐνδοξὰ ἔθνη, τῆς ἡμέρας μας ἐμορφώθησαν· καὶ ὅσο ἂν ἀνοίγει καὶ λάμπει τὸ μεγαλεῖο τους, πάλε ξανοίγομεν μαῦρα σκοτάδια εἰς τὸν φωτεινόν τους δίσκον.

Ὁ τρίτος λόγος εἶναι ὁ ἀκόλουθος. Ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς τὰς ἐλλείψεις μας· διατὶ νὰ μὴν ὁμολογοῦν καὶ αἱ ξένοι τὰς ἐδικὰς των ; Θέλουν νὰ τιμωρήσουν εἰς ἡμᾶς μόνους καὶ τὰς ἐλλείψεις μας καὶ τὰς ἐλλείψεις των. Ἔως τὰ προχθὲς οἱ ἀντιζηλῖες τῶν μεγάλων δυνάμεων, ἐδῶ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ χόματα, δὲν μᾶς ἔσυραν εἰς τρομεροὺς κινδύνους ; Μικρὰ τὰ πνευματικὰ κεφάλαια εἰς τὸν νοῦν μας, ὀλίγο ἤθελε διὰ νὰ μᾶς ἀποζαλίσουν. Δὲν ἦλθε μία ἡμέρα ποὺ συντριμμένο εἰς τοὺς βράχους τὸ σκάφος τῆς πατρίδος, μᾶς ἔπαιρνε τὸ κύμα, καὶ πάλι ἐσώθημεν, καὶ πάλι κίνδυνοι νέοι, καὶ σκοτάδι νυκτὸς χωρὶς ἄστρο καὶ σελήνη ! Πυῶν, δὲν ὁμιλῶ πλέον· ἔσα ἤμποροῦσα νὰ εἰπῶ τὰ ἡξεύρετε· καὶ ξένοι καὶ ἐντόπιοι τὰ γνωρίζομεν· καὶ στρέφω τὸν λόγον μου εἰς ποῖον ; Ἀκούσετε, εἰς τὸν φίλτατόν μας κύριον Saint Marc Girardin : Μάρκον Γираρδίνον. Ἐνθυμεῖσθε τί λέγει εἰς τὸ γράμμα ποὺ ἔστειλε εἰς τὸν σεβαστόν μας πρόεδρον κύριον Βάρβογλην, διὰ νὰ τὸ ἀναγνώσει εἰς τὴν Βουλὴν, καθὼς καὶ τὸ ἀνέγνωσε. Λέγει ὁ ἀγαθὸς καθηγητὴς καὶ ἑξοχος φιλόλογος τῆς Γαλλίας — τὸ μεταγλωττίζω : «Ὁ ὑπερχασπιζόμενος τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Ἕλληνας, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ. Μάλιστα ἄνθρωπος ἐπιστήμης, μαχόμενος περὶ Ἑλλάδος, περὶ Πατρίδος του μάχεται».

Στρέφω τὸν λόγον μου πρὸς τὸν σεβάσμιον καθηγητὴν μου (δύο ἔτη ἔχω ἀκροασθεῖ τὰ μαθήματά του), καὶ τοῦ λέγω : Κύριε Μάρκε Γираρδίνε, σοῦ ἐχάρισε τὸ ὄνομά σου ἓνας τῶν Εὐαγγελιστῶν εὐγνώμων· εἰς ὅσα ἀγαθὰ σοῦ ἐχάρισε με' τὸ ὄνομά του ὁ Ἅγιος Ἰωάννης Ἀποστόλος, ὁμιλεῖς καὶ γράφεις σὰν ὅσιος χριστιανός. Ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τῆς φωτεινῆς ἡμέρας τοῦ Περικλέους ἐπῆρες τὴν χάριν τῶν παραδόσεών σου, τὴν σοφὴν εὐγλωττίαν σου, ἣ ὁποία φέρει εἰς θαυμασμὸν ἐκλεκτὸ ἀμέτρητο ἀκροατήριον συμπολιτῶν σου καὶ ξένων. Ἀριστὸ τέκνο καλῶν διδασκαλῶν δὲν ἄρνεῖσαι τὰ γονικά σου, φιλεῖς καὶ θυμιάζεις τὴν ἱεράν τους κόνιν· ἀλλὰ σοῦ ζητῶ τὴν ἄδειαν νὰ κάμω μίαν ὑπόθεσιν· μὴ πρὸς βάρος ὁ λόγος μου· μὴν τὸ πάρεις προσβολὴν με' ἐννοεῖς. Ὑποθέτω λοιπόν· πλάθω με' τὸν νοῦν μου, ὅτι μεταμορφώνεσαι, ἀπὸ φίλος μας γίνεσαι ἐχθρός μας, δύναιμι θνητοῦ δὲν ἠμπορεῖ νὰ σοῦ τὸ ἐμποδίσει· ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐλεύθερος εἰς καλὸν καὶ εἰς κακόν. Ἄν μελετᾷς ὅμως νὰ κάμεις τοῦτο, λάβε πρῶτα τὸ μέτρον, ἄλλαξε τὸ ὄνομά σου, μὴ Μάρκος πλέον, ἀλλὰ δανείσου τὸ ὄνομα ἄλλης φυλῆς ἐχθρικῆς τῶν Χριστιανῶν. Πάρε καὶ τὰ συγγράμματα τῶν ἄλλοτε φίλων σου Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους, Ἱπποκράτους, Εὐριπίδου καὶ ἄλλων· κάψε τα, χώνευσέ τε εἰς πῦρ καταστρεπτικόν, νὰ λείψουν ἀπὸ τὸν πολιτισμένον κόσμον· τότε ἀφοῦ ταῦτα πράξεις, εἶσαι ἐλεύθερος· ἀνέβα εἰς πλοῖον Αἰγυπτιακόν, εὐχαρίστησε τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος· τρέξε εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἀναψε δαυλόν, καὶ κάψε τὴν Δάφνην εἰς τὸν ποταμὸν τῆς Σαλαμβριάς, ἔπου τὸ φύλλο τῆς δάφνης ἐπρωτοάνθησε· πλὴν σοῦ προλέγω· ὅτι καίοντας τὴν δάφνην εἰς τὴν Ἑλλάδα, θὰ κάψεις καὶ πολλὰς δάφνας δόξης τοῦ Γαλλικοῦ ὀνόματος. Προφη-

τεύω μολαταῦτα, κύριε Γираρδίνε, ὅτι δὲν θὰ κάμεις τίποτε ἀπὸ ὅσα ἀστόχως παραμιλῶ, καὶ θὰ μείνεις ἐκεῖνος ποῦ εἶσαι, τίποτε δὲν θὰ πράξεις ἐχθρικό τῶν Ἑλλήνων, καὶ διὰ λόγους ὅπου ἤξεύρεις, καὶ διὰ λόγους ὅπου θὰ σοῦ ξεμυστηρευθῶ ἐγὼ τώρα.

Οἱ λόγοι ὅπου ἤξεύρεις εἶναι ὅτι ἂν κατεβεῖς ὡς ἐχθρὸς εἰς τὰ ἑλληνικά χώματα, θὰ σὲ προῦ παντήσουν οἱ ψυχὲς τῶν φιλελλήνων, ὅσοι ἀπέθαναν ἀνδρειωμένα πολεμώντας διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν· κυματίζουσιν εἰς τὸ χέρι τοὺς τριαντατέσσαρες σημαῖες, καὶ μία ἡ ἑλληνικὴ, τριανταπέντε. Ποῦ πᾶς, θὰ σοῦ φωνάξουν, τί κακὸ μελετᾷς νὰ κάμεις; Μάρκε Γираρδίνε, γονάτισε καὶ φίλησε τοὺς τάφους τῶν ἡρώων τῆς ἐλευθερίας. Μὴν παίρνει ὁ νοῦς σου ἄερα, ἂν σήμερον εἶσαι εὐτυχισμένος· ἡμέρα μὲ φωτεινὸ μεσημέρι συχνὰ ἐτελείωσε μὲ βροντερὴ ἀνεμοζάλη. Ἐδοκίμασες ἄλλοτε λύπες τῆς ψυχῆς καὶ ἡξεύρεις, ἐνθυμήσου μίαν ἐορτὴν τοῦ ἔτους 1837, ἔταν ἐβγῆκας πρὸς περιδιάβασιν εἰς τὰ νερά τῆς Σένας μαζί μὲ τὴν νέαν σου σύζυγον, χαρμόσυνη νέα, ὡς ἔλας οἱ νέες τῆς Γαλλίας. Τὸ ἑσπέρας ἐπέστρεψες μαζί της, ἀλλὰ πῶς! Φέρνοντάς την κρῦο κουφάρι· εἶχε πνιγεῖ εἰς τὸν παταμόν. Μάρκε Γираρδίνε, μὴν ζυγιάζεις ἡμᾶς τοὺς φιλέλληνας καὶ τοὺς Ἑλληνας μὲ τὸ μέτρον τοῦ μίσους τῶν ἐχθρῶν μας· μὴν θέλεις νὰ ἐξαλείψεις ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς τὴν εὐμορφὴν πατρίδα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν γραμμάτων· ἀναρμόδιον, ἀνάξιο εἰς τόσον ἄνδρα σοφὸν καὶ χριστιανόν, καὶ καταγόμενον ἀπὸ φυλὴν φύσει ἡρωϊκὴν, ὡς εἶναι τὸ περίφημο γένος τῶν Γάλλων. Αὐτὰ θὰ ἀκούσεις ἀπὸ τῆς ψυχῆς τῶν φιλελλήνων ἂν ἔλθεις ἐχθρὸς, καὶ ἄλλα ἀκόμη ἐγὼ θὰ σοῦ προσθέσω, τῶν ὁποίων ἴσως δὲν ἔχεις γνῶσιν βεβαίαν. Ἀγαπᾷς τὴν παλαιὰν Ἑλλάδα, τὸ βλέπομεν, τὸ ἀκούομεν· ἀλλὰ πόσον ἀξιαγάπητον εἶναι καὶ τὸ τέκνον της, ὁ λαὸς, ὁ λαὸς τῆς νέας Ἑλλάδος. Βεβαιώσου ὅτι τίποτε δὲν τοῦ λείπει ἀπὸ τὰ χαρίσματα τῆς μητρός του. Τὸ πνεῦμα, ἡ χάρις, ἡ εὐαισθησία, ἡ εὐμορφὴ γλώσσα, προσπερνᾷ μάλιστα καὶ τὴν μητέρα του, ἐπειδὴ δοξάζει ἀμόλυντην θεότητα. Πίστευσέ με, κύριε Γираρδίνε, εἰς τοῦτο ποῦ θὰ σοῦ εἰπῶ. Ἔχω τὴν ἡλικίαν σου, ἂν δὲν εἶμαι καὶ μεγαλύτερος. Ἐζήσα εἰς Ἀγγλίαν, Γαλλίαν, Ἰταλίαν, Ἑλβετίαν, μέρη τῆς Γερμανίας. Ἰνωρίζω λοιπὸν πολλοὺς λαοὺς, ἀλλὰ σοῦ ὁμνῶ, μὰ ὅσα εἶδαν οἱ ὀφθαλμοί μας καὶ διὰ ὅσα ἀκόμη συμβάντα τοῦ κόσμου θὰ ἰδοῦμεν, ὅτι ἂν, χάριν λόγου, ἀπὸ τὸν νεοφανῆ κομήτην κατέβαινε ξένη πολυάνθρωπη φυλὴ, ἀγρίων ἀνθρώπων, καὶ ἐφοβέριζε νὰ καταφανίσει τὰ μουσεῖα, τὰ μνημεῖα, τὰς ἐκκλησίας, τὰς Ἀκαδημίας τῆς Γαλλίας, κανένας ἄλλος λαὸς δὲν θὰ κινούσε προθυμότερος νὰ βοηθήσει τοὺς ἱερούς σας ναοὺς, τὰ σοφὰ καταστήματα, τὰ ἀριστουργήματα τῆς τέχνης, ἔσον ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος. Θὰ κινούσε μὲ τὴν ἴδιαν προθυμίαν, καθὼς προχθὲς ἦταν χωρὶς ὕπλιν, χωρὶς φορέματα στρατιωτικά, εἰς τὴν καρδίαν τοῦ χειμῶνος, χωρὶς νὰ ἐρευνήσῃ τὴν θέλησιν τῆς κυβερνήσεώς του, τὸ συμφέρον της, ἔτρεξε πρὸς βοήθειαν ὁμογενῶν εἰς κίνδυνον, τῆς γειτονιάς του. Φιλέλληνα Γираρδίνε, σοῦ τὸ λέγω μὲ τὴν καρδίαν εἰς τὰ χεῖλη, φύλαξέ το μυστικό. Ἄν λείψῃ ἀπὸ τὰ ἔθνη ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος, εἶναι σὰν νὰ λείψῃ ἡ ἀνοῦξίς ἀπὸ τὸ ἔτος.

Μὴν ὑποπτευθεῖς ὅτι θέλω νὰ ἐξοφλήσω μὲ νόμισμα ψεύδους ἢ πλάνης τὰ εὐχαριστήρια τῶν σοφῶν μαθημάτων σου. Μὴ γένοιτο νὰ τὸ φαντασθεῖς! Μάθε πρὸς ἐπισφράγισιν τῆς ἀφιλοπροσωπίας μου (ἀγκαλὰ καὶ ὡς ὁρθῶς φρονεῖτε εἰς τὴν Γαλλίαν, *parler de soi c'est du mauvais ton*, - μὲ δικαιολογεῖ ἡ ὥρα), μάθε λοιπὸν, ἀγαθὲ μου διδάσκαλε, ὅτι ὁ πρῶτος τῆς οἰκογενείας μου εἰς τὴν Ἑπτάνησον ἦτον ὁμογενὴς σου, ἓνας ἔμπορος τῆς Μασσαλίας. Ἐλπίζω ὅτι μὲ τὸ αἷμα τοῦ μοῦ ἐμετάδωκε καὶ αἰσθήματα γαλλικά, καὶ ἀπόδειξις εἶναι ἡ ἐλευθεροστομία μου. Ἄλλος ἐμοῦ γνησιώτερος Ἕλληνα δὲν θὰ ὁμιλοῦσε ἴσως μὲ τόσῃν ἐλευθερίαν καὶ πόνον· ἐπειδὴ καταγίνομαι νὰ προλάβω ἀπὸ τοὺς συμπολίτας τῶν γονέων μου κανένα αἰφνίδιον ἕδικο μέτρον ἐναντίον τῶν χριστιανῶν ἀδελφῶν μας Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας. Τὸ κακὸ εὐκόλως ἡμπορεῖ νὰπραχθεῖ, ἀλλ' ἡ δυσφημία τοῦ ἔργου, τὸ ἀνάθεμα, σφίζονται διὰ παντός, καθὼς καὶ ἡ ἀγαθοπραγία, ἡ εὐεργεσία, εὐλογοῦνται εἰς αἰῶνας αἰώνων.

Στρέφω τώρα τὸν λόγον μου, πρὸς πῦλον; Δὲν τὸ μαντεύετε ποτέ. Πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Δεσπότην τῆς μεγαλοπόλεως Λονδίνου. Βλέπετε πῶς ἀράζω εἰς καλοὺς λιμένας. «Πανιερώτατε, τοῦ λέγω, ἔταν ἡμουν εἰς τὸ Λονδίον, ἓνας φανταστικὸς γέροντας Ἀνδριώτης, ἄλλοτε ἱερωμένος, ἐσύχναζε εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀγίου Παύλου, ὅπου πηγαίνετε οἱ ἱερεῖς, διέταξας, ἂν ξανάλθῃ νὰ τὸν διώξῃ ὁ εὐταξίας τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ ἔμαθες ὅτι δὲν πιστεύει ἐκεῖνος τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ ὁμογενεῖς μας εἰς Λονδίον ἐπαίνεσαν τὸ ἔργον σου. Τώρα κάτι βλέπω, κάτι ἀκούω ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ ποιμνίου σου, ποῦ δὲν μ' ἀρέσει καὶ δὲν θὰ ἀρέσει βεβαίως καὶ εἰς τὴν

Πανιερότητά σου. Χρηστεθήσεται Δεσπότη, άνέβα εις τόν άμβωνα τοῦ Ἀγίου Παύλου, κήρυττε λόγους φιλανθρωπίας, πρὸς χάριν ἀδικοπαθούντων Χριστιανῶν. Ἐν δὲν σ' ἀκούει τὸ ποίμνιόν σου, ζώσου καὶ τὴν ρομφαίαν τοῦ ἄλλου Ἀποστόλου· καὶ ἂν σὲ στενοχωρήσουν, κόβα αὐτιά· τρέξε εἰς τὸν άμβωνα τῆς Ἀνω Βουλῆς, ἐπειδὴ εἶσαι μέγας σεβάσμιος Γερουσιαστής, ἄφριζε κατάρες ἐναντίον ὁποιοῦδήποτε, ἂν ἐξ αἰτίας του ματώσει μύτη Ἕλληνας χριστιανοῦ, πιστεύοντος τὴν Θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ὁμοούσιον Τριάδα. Πανιερώτατε, ὅταν ἐμβῇκα εἰς τὸν θάλαμόν σου, σοῦ ἐφίλησα τὴν δεξιάν· ἂν κάμεις τώρα ὅσα μὲ ἀθωότητα λέγω, καὶ δεῦτερο χειροφίλημα σοῦ ὑπόσχομαι καὶ ὅχι μόνος μου, ἀλλὰ μὲ ὅλον μου τὸ ἀκροατήριον μαζί, καὶ θὰ εἶναι τιμὴ μας νὰ φιλήσωμεν χέρι ἱερωμένου ἀνδρός, καὶ τὸ ὅποῖον ἐμετάφρασεν εἰς τὴν εὐγενῇ διάλεκτον τῶν Ἀγγλων τὸν ἱστοριογράφον Θουκυδίδην».---Ὁ δεσπότης τοῦ Λονδίνου εἶναι ἄριστος Ἕλληνιστής, καὶ μεταφραστὴς τοῦ βαθυνόου συγγραφέως. Ἐχει χάριν καὶ ἀξίαν ἢ εὐλογία ἀπὸ χέρι τόσοι χριστιανικὸ καὶ ἑλληνικὸ, ἂν χρειά τὸ καλέσει καὶ Ἀποστολικό.

Τελειώνω τέλος πάντων καὶ παρακαλῶ τὸν κύριον Saint Marc Girardin : Μάρκον Γираρδίνον, καὶ τὸν Δεσπότην τῆς Λόνδρας νὰ μὲ συμπαθήσουν, ἂν εἶπα καὶ καμμίαν παραξενιά. Καλῶς γνωρίζουν εἰς ποίαν θέσιν τραγικὴν εὐρίσκεται σήμερον πᾶσα ἑλληνικὴ ψυχὴ μικροῦ ἢ μεγάλου. Παρακαλῶ συγχρόνως καὶ τοὺς φίλους, ὅσοι μὲ ἐτίμησαν μὲ τὴν ἀκρόασίν τους, ἂν εὐχαριστήθηκαν διὰ τὸ θέμα μου τῆς φετεινῆς πανηγύρεως τῆς 25 Μαρτίου, τὸ ἐγκώμιο δηλαδὴ τῶν Φιλελλήνων, τοὺς παρακαλῶ νὰ συναινέσουν εἰς τὴν πρότασιν ποὺ θὰ κάμω. Εἰς τὴν μάχην τοῦ Πέτα κατὰ τὸ 1822 ἦτον διακόσιοι τόσοι φιλέλληνες, ἐπολέμησαν ἡρωικῶς. Ὅλοι ἔλυωσαν εἰς τὴν Γούρκικη φωτιά. Ἐπολέμησαν μὲ τὰς λόγχας, μὲ τὰ σπαθιά, μὲ τὰ χέρια, μὲ τὰ κανόνια. Εἰκοσιπέντε ἐσώθηκαν ζωντανοί. Τὰ ὀνόματα δύο ἀρχηγῶν, φονευμένων εἰς τὴν μάχην, Δάνια καὶ Τάρελλα, εἶναι γραμμένα εἰς τὸ ἀμφιθέατρον τῆς Βουλῆς. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ποὺ ἐσώθηκαν τότε εἶναι σήμερον μὲ ἡμᾶς, ὁ ἀξιωματικὸς κύριος Κολέλλιος, τιμημένος μὲ τὸ ἀριστεῖον τοῦ ἀγῶνος καὶ μὲ τὸν σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος, εἶναι ἀπὸ τὸ Reggιο, Ρήγιον τῆς Καλαυρίας, φιλέλλην καὶ ἐξ αἵματος καταγόμενος ἀπὸ Ἑλλήνας προγόνους. Μικρὸ τεκμήριον, ἐνθύμημα φιλίας, ἀγάπης Ἑλληνικῆς προσφέρω εἰς αὐτὸν ἐν ὀνόματι τοῦ ἀκροατηρίου μου τὸ χρυσὸν τοῦτο ὀρολόγιον· τὸ ἀγόρασα πρὸς τὸ ἀπόγευμα σήμερον ἀπὸ τὸν χρυσοχρὸν Κανᾶ, καὶ θέλει φροντίσω, ἐν καιρῷ τῷ δέοντι, νὰ ἀποζημιωθῶ ἀπὸ τόσοι εὐαίσθητο ἀκροατήριον¹.

35. «ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΑ ΚΛΟΠΗΣ»*

(1855)

Πρὸς τὸν ἀναγνώστην. Τὸ πικρὸ ἄρθρον τῆς Βρετανικῆς Ἐπιθεωρήσεως, μηνὸς Νοεμβρίου, *La Grèce et son Roi*, περιέχει καὶ μίαν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε ὅλοι νὰ τὴν κάμομεν ἐγκόλπιο. Αὕτῃ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες πέφτουν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ περισσότερον ἀπὸ ἄλλο γένος ἀνθρώπων, πυκνωμένο εἰς μέρος ἀπόμερο τῆς γῆς, ἢ μὴ χυνόμενο εἰς διάφορα μέρη τοῦ κόσμου, δηλοῖ ὅτι κατὰ καὶ καλὸ τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος τρέχει εὐθὺς εἰς τὰ φτερὰ τῆς φήμης, περιδιαβάζει τὸν κόσμον καὶ δικάζεται. Προσθεσε εἰς αὐτὸ τὸν κοσμοπολιτισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ τὴν παρατήρησιν, ὅτι πᾶν σῶμα ἔχει τὸ σκοτάδι του καὶ τὸ φῶς του. Ὁ ἐχθρὸς βλέπει μόνον τὸ σκοτάδι, ὁ φίλος καὶ τὸ φῶς. Ἀναγαλλιάζει ὁ ἐχθρὸς νὰ κοινολογεῖ ὅτι δὲν βασιλεύουν παρὰ σκοτάδια.

1. Μεγάλαι χειροκροτήσεις καὶ ἐπιδουκασαίαι «μάλιστα μάλιστα» καὶ χαιρετισμοὶ πρὸς τὸν κύριον Κολέλλιον, ὅστις δι' ὀλίγων λέξεων ἀπήντησεν εἰς τοὺς χαιρετισμοὺς τοῦ ἀκροατηρίου, κηρυττόμενος πρόθυμος νὰ σφραγίσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ὡς ἤρχισεν. Ἐπονται περιεργεῖας χάριν τὰ ἀποδεικτικὰ τοῦ βαθμοῦ τοῦ κ. Κολέλλιου εἰς τὸ Σῶμα τῶν Φιλελλήνων. [Τὰ ἀποδεικτικὰ παραλείπονται ἐδῶ].

* Πρωτοδημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Τερτσέτη στὸ φυλλάδιον, ποὺ ἔχει τὸν τίτλον : «Λόγος κατὰ κλοπῆς. Δημοσιευθεὶς εἰς τὸ 2216 φύλλον τῆς «Ἀθηνᾶς» τῆς 31 Ἰανουαρίου 1855. Ἐκδίδεται δεῦτερον μὲ τινὰς προσθήκας καὶ σημειώσεις. Ἐν Ἀθήναις, Τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφείως 1855», σελῆμα 89δος, σσ. 16. Στῇ σ. 12 : «Γ. Τερτσέτης Ἀρχαιοφύλαξ τῆς Βουλῆς».

Ὁ κύριος Ζαΐμης ἐκλέχθη παμνηφεί πρόεδρος τῆς Βουλῆς. Καθεὶς ἄς τιμήσει τὸν πατέρα εἰς τὸν νόον μὲ τὴν προσπάθειάν του νὰ εὕρῃ καὶ νὰ ἀποδώσῃ ἐπὶ τῆς προεδρίας του τὰ χειρόγραφα, τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης, τῶν Βουλῶν, καὶ νὰ λείψῃ αὐτὸ τὸ μείλνωμα τῆς ἐθνικῆς τιμῆς. Ὁ φιλότιμος κύριος Θρασέβουλος Ζαΐμης ἤθελε ἤδη νὰ τεθεῖ εἰς ἐνέργειαν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπιτίμιον· ἀλλ' ἔκρινεν πάλιν εὐλογον νὰ ἀναβληθεῖ ἀκόμα ἢ κατάρου. Ἄς τιμηθεῖ εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θρασυβούλου Ἀθηναίου, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν εἰς τοὺς συμπολίτας του ὅτι ἄλλ' ὡς ἄνδρες, οὕτω χορὴ ποιεῖν, ὅπως ἑκαστός τις ἑαυτῷ ξυνείσεται τῆς νίκης, αἰτιώτατος ὢν· ἄλλο ἐγκόλπιον ἰσότητι μὲ τὸ πρῶτο. Μὲ αὐτὰ τὰ δύο φυλακτὰ εἰς τὸν κόρφο, δηλαδὴ ὅτι δὲν κρυβόμεθα ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ κόσμου, καὶ ὅτι καθένας μας πρέπει νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν τοῦ αἰτιώτατον τῆς νίκης τῆς πατρίδος του, ἀπὸ πολλοὺς θὰ σωθοῦμε κινδύνους, καὶ θὰ δοξάσωμεν τὴν πατρίδα μας, καθὼς οἱ Ἀθηναῖοι τότε ποὺ ἤκουσαν τὸν Θρασέβουλον.—Τὴν καθαρὴν Λευτέραν 1855.

Καὶ ἡ συμβία τοῦ Γωβίτ· ἡ Ἄννα ἐξενόστανε, καὶ ἐκέρδιζε τ', καὶ ἐζοῦσαν αὐτὴ καὶ ὁ τυφλὸς γέροντας. Μία φορὰ τῆς ἐχάρησαν ἓνα ἀρνί, καί, ὡς τὸ ἤφερε, ἀκούοντάς το ὁ Γωβίτ νὰ βελάζει : «Στοχάσου, τῆς εἶπε, γυναῖκα, μὴν εἶναι κλεμμένο. Εὔρε τὸν νοικοκύρην νὰ τὸ δώσεις, ἐπειδὴ δὲν μᾶς εἶναι συγχωρημένο οὔτε νὰ γευθοῦμεν, οὔτε νὰ κρατήσωμεν πράγμα κλεμμένο».

Τοῦ δικαίου ἀνδρὸς ὁ λόγος πρὸς τὴν συμβίαν του περιεῖχε τρεῖς ἀλήθειες : α') ὅτι τὸ κακὸ τῆς κλεψιάς εἶναι παμπάλαιον. β') Ὅτι δὲν πρέπει νὰ κλέβτομεν. γ') Ὅτι πρέπει νὰ ἀποδίδομεν τὰ κλεμμένα.—Ἀφοῦ δεύτερη καὶ τρίτην ἀλήθεια ἀναλύσω, θέλει τελειώσω μὲ τὸ πρῶτο κεφάλαιον.

Δὲν πρέπει νὰ κλέβτομεν. Διὰ τί ; Τὸ εἶπε ὁ Θεὸς : «Μὴ κ λ έ ψ ε ι ς». Ὁ Γωβίτ τὴν θεῖαν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἐσέβετο, ὅθεν ὁμιλοῦσε ὡς ἀκούσετε πρὸς τὴν γυναῖκα του. Ἐτυχε, χάριν τῆς δικαιοσύνης του καὶ νὰ τοῦ εἰποῦν : «Τυφλὸς, πτωχὸς, κίχμάλωτος εἰς ξένην γῆν ἐπρόκοψες μὲ τὴν εὐλάβειάν σου πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ». «Μὴν βλασφημεῖτε, τοὺς ἀπακρίνετο, εἵμεθα τέκνα Ἀγίων, καὶ πρέπει νὰ πράττομεν τὸ καλόν, ὅπως καὶ ἂν ἔλθῃ τὸ πράγμα. Ὁ Θεὸς ὅμως ἤξεύρει τὴν ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἀποδώσῃ τὰ βραβεῖα εἰς τοὺς πιστοὺς του».

Πᾶσα ἄλλη ἀπόδειξις περιττή, πῶς δὲν πρέπει νὰ κλέβτομεν, ἀφοῦ ἔχομεν τὸ κύρος τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ πειράζει νὰ φωτίσωμεν τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν καὶ μὲ τὸν ὁρθὸν λόγον τοῦ ἀνθρώπου ; Ὁχι, τὸ λογικὸ μας εἶναι φανέρωσις τοῦ Θεοῦ, εἰς ἡμᾶς, εἶναι ἀκτίνα τοῦ φωτός του. Τί εἶναι κλοπὴ ; Κλοπὴ, ληστεία, εἶναι τὸ νὰ πάρῃς κρυφίως, ἢ νὰ ἀρπάξεις μὲ τὴν βίαν ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ πράγματος, τὸ ἔχει του. Ὁμολογοῦμεν λοιπόν, ὅτι τὸ ἔγκλημα, τὸ ἁμάρτημα τοῦτο, εἶναι καταπάτησις τῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ ἰδιοκτησία πρέπει νὰ εἶναι ἀπαραβίαστη· ἡ ἰδιοκτησία τοῦ καθενὸς μαρτυράει τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου του, τοὺς κόπους τῶν γονέων του, τὴν θέλησίν του, τὴν ἐλευθερίαν του, προσόντα ἐνσαρκωμένα εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν, ἐντιμα, ἀκαταμάχητα, θεῖα. Ἡ τήρησις τῆς ἰδιοκτησίας γεννᾷ τὴν τάξιν, ἀγαθὸ στοιχεῖον ζωῆς, μακροβιότητος, ὑπολήψεως, τιμῆς τῶν κοινωνιῶν. Εἴ μ α ι καὶ ἔ χ ω, ρήματα ἀπαραίτητα εἰς τὴν γραμματικὴν, οὐσιώδη, σωτήρια εἰς τὴν κοινωνίαν. Τὸ εἶ ν α ι σὲ τὸ δίδει ἢ γέννησις, ἀλλὰ νὰ εἶσαι καὶ νὰ μὴν ἔχῃς, ἄχαρο. Τὸ ἔχει σὲ τὸ δίδει ἢ ἐργασία, τὸ φιλόπονον, τὸ σέβας πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν. Τὸ νὰ κλέπτῃς, κακῶς σου δίδει τὸ ἔχει· ἄλλος σου τὸ ἀρπάζει, καὶ ἄλλος ἄλλου· ποῦ θὰ σταθεῖμεν ; Ποῦ θὰ μᾶς φέρῃ ἢ ἄκαρπη ἁμαρτωλὴ ἡδονὴ τῆς ὥρας ; Πῶς θὰ σωθοῦμεν μὲ τὴν νομολογίαν τῆς ἀρπαγῆς ; Τέτοιος ρυθμὸς ζωῆς εἶναι ὁ Ἀδης εἰς τὴν κοινωνίαν, εἶναι οἱ λεγεῶνες τοῦ Ἑωσφόρου, ψάλλοντες τὰ νικητήρια. Τί θὰ ἐλέγχωμεν, ἂν σκοτάδι αἰῶνιο ἐπλάκωνε τὸν ἥλιον, ἂν ἡ ἄνοιξις ἐφευγε ἀπὸ τὸ ἔτος ; Ποῖον χάος εἰς τὴν φύσιν ! Αἶ, κύριοι ἀναγνώσταί, ἡ συνείδησις μας ἤξεύρει πολλὰς ἀλήθειας, ἀλλὰ δὲν τὰς ἀγαποῦμεν, ὅθεν καὶ παρανομοῦμεν.

Ἀφοῦ Θεὸς καὶ λόγος μᾶς διδάσκουν νὰ ἀποφεύγωμεν κλοπῆς καὶ ληστείας τὸ ἁπάνθρωπον ἁμάρτημα, ἐννοοῦμεν φυσικῶς ὅτι πρέπει νὰ ἀποδίδομεν τὰ κλεμμένα. Ἡ ἐπιστροφὴ αὐτὴ ἔχει δύο ἀγαθὰ ἀνεκτίμητα. Ἐζημιώσαμεν ; Θεραπεύομεν τὴν βλάβην, γιатρεύομεν τὴν πληγὴν, κηρύττομεν καὶ μετάνοιαν ψυχῆς. Ἡ μετάνοια καθαρίζει ἀπὸ τὴν ἀνομίαν. Ἀφήνομεν δρόμον ὀλέθριον, πατοῦμεν καλὸν καὶ ἴσιον. Ἡ ἀλλαγὴ τῆς πορείας μᾶς ἀναπλάθει ἀθώους. Ἀναπνέσωμεν τὸν καθαρὸν ἀέρα. Φιλιωνόμεθα μὲ Θεὸν καὶ ἀνθρώπους. Ἡ κατάρτα τοῦ Ἀποστόλου δὲν μᾶς πιάνει

«οὔτε κλέπται, οὔτε ἄρπαγες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι» εἰς τὴν μεγάλην κρίσιν τῆς Θείας παντοδυναμίας παρουσιαζόμεθα μὲ ἐξοφλισμένους λογαριασμούς.

Ἀνεβαίνω τώρα εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον. Εἰς πολλοὺς ἴσως φανεῖ ὁμιλία περιττή, ἀλλ' ἔχω τοὺς λόγους μου. Γνωρίζετε ὅλοι, ἀπὸ καιρὸν καὶ ἐδῶ, μάλιστα τὴν περασμένην χρονιά, διάφοροι ἀλλογενεῖς, καὶ εἰς ἐφημερίδας καὶ εἰς βιβλία, ἠθέλησαν νὰ ἀσχημίσουν τὴν φυλὴν μας μὲ τὸ κονδύλι τους. Νὰ εἰπῆς, πῶς ἓνας ἔχει μάτι θολό, τὸ ἄλλο ξάστερο, εἶναι καὶ κοψοχειλὴς, περνάει. Ἀλλὰ νὰ εἰπῆς πῶς ἔχει τρία μάτια, πέντε πόδια, εἶναι τερατολογία, μαύρη ἀσπλαγχνιά, καὶ οἱ ζωγράφοι μας ἀπὸ τέτοιου εἶδους τερατολογίαν ἐδιάλεξαν τὰ τρυφερά τους χρώματα. Ἀπὸ τὰ πολλά, δύο ἐπαρξενεύθηκα : Πρῶτον ἔτι κατὰ τὸ περασμένον κηλοθύμητο ἔτος οἱ Ἀνατολικοὶ χριστιανοὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶχαν γνώμην καὶ ἀπόφασιν, συνωμοσίαν, νὰ σφάζουν τοὺς χριστιανοὺς δυτικούς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τους τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα. Τὸ ἐδημοσίευσεν ὁ Μονίτωρ τῆς Γαλλίας. Δεύτερον, γυρίζουν, στριφογυρίζουν, ἔτι τάχα οἱ σημερινοὶ κάποικοι τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι τοῦ γένους τῶν ἀρχαίων περιφήμων Ἑλλήνων. Ἐφεύσθη ἡ εἰδήσις τῆς χριστιανοσφαγῆς ἐγγράφως ἀπὸ τὸν ἐφημέριον τῆς ἐκκλησίας τῶν Λατίνων εἰς Ἀθήνα, τὸν σεβάσμιον πάτερ Κωνστάντιον, ἀλλὰ ψεύδεται ἀκόμη καὶ θὰ ψευθεῖ διαπαντὸς ἀπὸ τὸν γνωστὸν φιλόθεον χαρκτηῖρα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Δὲν πιστεύω νὰ μὲ πλανᾷ ὁ λογισμὸς, ἀλλὰ μελετώντας τὰς ἱστορίας τῶν ἔθνων, δὲν εἶδα εἰς ἄλλην φυλὴν νὰ βασιλεύει τόσο τὸ αἰσθηματὸν ὁρησκευτικόν, ὅσον εἰς καρδίαν ἑλληνικὴν. Καρπὸς τοῦ ὁσίου αἰσθήματος ἦτον εἰς τὰς παλαιὰς Ἀθῆνας ἡ λατρεία τοῦ ἀ γ ν ὠ σ τ ο υ Θεοῦ. Πόσες φορές, φίλοι ἀναγνώσταί, δὲν ἀκούσαμεν χαιρετισμὸν λαοῦ εἰς τὰ συμπόσια τοῦ, ὡς ζήσῃ ὁ Θεὸς καὶ νὰ πεθάνῃ ὁ Χάρος ! Πρώτη φορά πρὸς τὸν ἤκουσα εἰς τὸ Δαφνὶ μοῦ ἐφάνη, πῶς εἶδα δύο τῶν Ἀποστόλων νὰ κερνοῦνται μὲ τὸ ποτήρι εἰς τὸ χέρι, καὶ μὲ τὸ γέλιο εἰς τὰ χεῖλη· καὶ ἤξεύρετε ποῖοι ἦτον οἱ εὐχόμενοι τὴν ἀποστολικὴν εὐχὴν ; Δύο ἀμαζάδες, ἓνας Κορινθίος, ὁ ἄλλος ἀπὸ τὸν Ὀλυμπον¹. Καὶ προχθὲς εἰς τὰ ἐλεεινὰ παθήματα τῆς χολέρας δὲν ἤκουσα νέον, ὡς δεκαεπτὰ ἑτῶν, νὰ μοῦ λέγῃ : Δὲν ἀποθαίνομεν πλέον, ἀφοῦ εἶπαμεν τὸ Κύριε ἐλέησον ;

Σημείωσεν ἀκόμη, ἀναγνώστα μου, ὅτι ὁ λαὸς ὁ Ἑλληνικὸς δὲν εἶναι λαὸς ἀχάριστος, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἐνθυμεῖται λοιπὸν μὲ σέβας εὐγνωμοσύνης καὶ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναβαρίνου, καὶ τὴν συνθήκην τῆς 6 Ἰουλίου, καὶ τὴν Γαλλικὴν ἐκστρατείαν μὲ τὸν ἀρχιστράτηγον Μαιζόν, καὶ τέλος ὅσα ἄλλα ἀγαθὰ ἰδιῶται ξένοι ἢ ξένα βασίλεια μᾶς φιλοδῶρησαν. Ὁ λαὸς λοιπὸν ὅλης τῆς Ἑλλάδος φωτισμένος ἀπὸ πνεῦμα Θεοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης ἀσπάζεται, εἴτε συντηπίτας τοῦ, εἴτε ἀλλογενεῖς, ὅσους πιστεύουν τὴν ἀγίαν Τριάδα, ὡς ἀδελφοὺς ἐν Χριστῷ, ὅχι ποτὲ νὰ μελετήσῃ ἀδελφοκτονίαν. Εὐρίσκονται, δὲν ἀντιλέγω, ἄρια καὶ ποῦ, τινὲς νὰ συλλογίζονται διαφορετικὰ, — ὅχι ποτὲ καὶ μέχρι σφαγῆς : — Ἀλλ' ὅποιος ἤθελε ἀπὸ τὴν ἐξάίρεσιν νὰ κρίνῃ ἓνα ἔθνος, ὁμοιάζει τὸν ἡ λ ι ο κ ρ ί τ η ν, ὁ ὅποιος θεωρῶντας μὲ τὸ τηλεσκόπιον μαυράδια εἰς τὸν ἥλιον, καταγίνεται ἀπὸ τὰ μαυράδια νὰ κρίνῃ τὴν οὐσίαν τοῦ φωτεινοῦ ἀστέρος. (Οἱ Ὁθωμανοὶ καὶ Ἰσραηλιῖται ὡς μαρτυρήσουν ὡς ἐκ περισσοῦ, ἂν δὲν ζοῦν μὲ πᾶσαν ἄνεσιν, ἂν δὲν χαίρουνται ἰσονομίαν, εἰς τὰ χῶματα τὰ Ἑλληνικά. Πλάσμα Θεοῦ, τέκνα Ἀδάμ, Ἑλλήνας δὲν τὰ καταφρονεῖ· ὁ κακὸς γινώσκων μισεῖται ἀπὸ τοὺς πολλούς.

Ἐρχομαι τώρα εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν. Μέγα ὄνειδος ὀρθοποδίζουσιν οἱ κατήγοροι, ὅτι τάχα δὲν εἴμεθα ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τὸ ἐπίβολο τέλος τους εἶναι νὰ μαράνουν τὰς συμπάθειας τῶν σοφῶν Εὐρωπαίων διὰ ἡμᾶς. Οἱ φίλοι τῶν πατέρων εἶναι καὶ καλοθελητάδες πρὸς τοὺς υἱούς· ἂν ἀποδείξουν λοιπὸν, ὅτι δὲν εἴμεθα υἱοὶ τῶν φίλων τους, τοὺς κόβουν τὸν θυμὸν... τῆς ἀγάπης, παύουν νὰ ρητορεύουν διὰ ἡμᾶς εἰς τὰ Βασίλεια, ἐπειδὴ ὡς μικροὶ ἔχομεν τὴν ἀνάγκην τῶν μεγάλων. Ὅθεν μᾶς ἐτυμολογοῦν Σλάβους καὶ Σκύθας. Ἐγὼ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἂν καταγόμεθα ἀπὸ τοὺς Σλάβους καὶ Σκύθας, δὲν βλέπω τὸ μεγάλο κακόν. Ἐρχεται εἰς τὴν μνή-

1. Ὁ θαυμαστός χαιρετισμὸς τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος ζωγραφίζει τὴν κατάστασιν ἐκείνην τῆς αἰωνιότητος, ἅκρον ζωὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅταν μετὰ τὴν μεγάλην κρίσιν τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι καὶ οἱ ἐνάρετοι θὰ χαίρουνται διὰ παντὸς ἄφθαρτοι, ἀθάνατοι, τὸν αἰώνιον, ἀναρχὸν Πλάστην· θάνατος δὲν θὰ εἶναι, μόνον ὁ Κύριος θὰ ζεῖ, καὶ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ, ἡ ζωὴ τῶν δικαίων. Ἰσως ἦτον χαιρετισμὸς εἰς τὸ συμπόσιον τῆς Λαμπρῆς παλαιότητος : «Θανάτω θάνατον πατήσας» εἶχαν ψάλλει εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἦπειτα ὕψωναν καὶ τὰ ποτήρια, πίνοντας μὲ τὴν χαρὰν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος καὶ εἰς τὸν πεθαιμὸν, εἰς τὸν παντοτεινὸν ἐξολοθρευμὸν τοῦ χάρος πρὸς τελειοποίησιν τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοκτόνου Χριστοῦ.

μην μου μία όμιλία, πού ήκουσα εις την Βουλήν της τρίτης περιόδου θαρρῶ. Όμιλοῦσε ό κύριος Τζάνος, αντιπολιτευόμενος. Όπουργός ανεβαίνει τό βήμα καί λέγει : «Μᾶς ήλθε καί βουλευτής από την Σαντορίνη, νά εἰπεῖ τά δικά του· τί σημαίνει ή γνώμη του ;» Βουλευτής στρατιωτικῶς σηκώθη όρθος καί εἶπε : «Έρωτῶ την Βουλήν, ή Σαντορίνη δέν ἀνήκει εις την Έλλάδα ;» Εἶναι βέβαιον ὅτι ό κύριος Τζάνος, ἔν καί από την Σαντορίνη¹, τιμάει τό Έλληνικό ἔθνος, καί θέλει τό τιμήσει πολύ χάριν νεότητός του καί της ἐπιστημονικῆς του ἀνατροφῆς. Έρωτῶ καί ἐγώ, τάχα οἱ Σκύθαι καί οἱ Σλάβοι δέν ἀποτελοῦν μέρος της ἀνθρωπότητος ; Δέν εἶναι εις τίς φυλές ἐκαῖνες γενναῖοι ἄνδρες, ἐνδοξοί καί θεόπνευστοι ;

Οἱ φίλοι τῶν παλαιῶν Έλλήνων καί φίλοι τῶν νέων, ἄς εἶναι βέβαιοι ὅτι γεννιοῦμεθα ἀπό τοῦς πατέρας μας. Ό φωνή τοῦ ἔθνους μας εἶναι Όμηρικῆ, εἶναι Δημοσθενικῆ, πνέει τῶς χάρες τοῦ Θεοκρίτου, όμιλεῖ σάν τόν Ἀρχιμήδη, ἀλλ' οἱ σοφοί ἄς την μελετήσουν, διὰ νά βεβαιωθοῦν, εις τά χεῖλη τοῦ λαοῦ. Έπροπολογήθη βεβαίως ἀπό την σειράν τῶν αἰώνων, ἀπό τό νεόφερτο καί την ἀλλαγὴν θρησκειῶν καί ἰδεῶν, ἀπό την μεταβολήν τοῦ σύμπαντος. Ό διάλεκτος εἶναι ἕνα ἔθνος· τό ἔθνος εἶναι ἔργον, νόμος ἄγραφος τῶν πολλῶν, λοιπόν αὐτοί οἱ πολλοί δέν ἔλειψαν ποτέ ἀπό την Έλλάδα, καί αὐτοί οἱ πολλοί ἦτον Έλληνες. Τό γένος ξελείποντας, ό νόμος θά ἔπεφτε εις ἀχρηστίαν. Οὔτε ή ἀρχαία Περσική, οὔτε ή Κελτική γλώσσα μιλιέται πλέον· ἔσβησε ή φυλή, ή ἐχώνευσε εις ἄλλην.

Νά εἰπῶ καί ἄλλην ἀπόδειξιν ὅτι εἴμεθα τέκνα Έλλήνων ; Την λέγω, ἀλλά μέ δυσχερῆσαιάν μου, διότι προσκυνῶ την γνώμην τῶν ὀλίγων, οἱ ὅποιοι φρονοῦν, ὅτι ἀρμοδιότερο μαξιλάρι ἀκαματοσύνης καί ἀνανδρίας δέν ὑπάρχει, παρὰ νά ἀναμασοῦμεν περασμένα μεγαλεῖα καί ἀνδραγαθήματα. Ό ζωή εἶναι ἀκοίμητος πόλεμος, καί τά νικητήρια ἄσματα, τά τρόπαια τῶν γυνέων δέν σέ σώζουν, ἀνάγκη πλὴν μέ βιάζει νά ὀμιλήσω. Λέγω λοιπόν, ὅτι ἂν ό φωτισμένος κόσμος εἶτε ἀπό τά συγγράμματα, ἀπό τά ἀνδραγαθήματα τῶν προγόνων, ἀπό την ἀγαθὴν ἐνέργειαν τοῦ καιροῦ, πού σβένει, ἀφήνει εις τό σκοτάδι τά ψεγάδια, τά ἀμαρτήματα τῶν παλαιῶν ἔθνων, καί στολίζει μόνον την εἰκόνα τῶν ἀγαθοεργημάτων ὡς παιδί πού διαλέγει τὸν μεστὸν καρπὸν, διώχνει τὸν ἄγουρον, ἂν ό κόσμος ἐμόρφωσε γνώμην ὅτι Έλληνες ἰσοδυναμεῖ μέ τὸν ἀγαθόν, μέ τὸν πολεμιστήν, μέ τὸν μεγαλόψυχον, ποῖος ἤμπορεῖ νά ἀρνηθεῖ χάριν ἐπαίνων, ἀνδρείαν, ἀρετὴν εις τά πρῶτα ἔτη της ἐπαναστάσεώς μας ; Εὐρώπη, Ἀσία καί Ἀφρικὴ ἐβάρυναν τότε εις τὸν λαὸν της Έλλάδος, ή Ρωσία ἀποκήρυττε τὸν Ὑψηλάντην, ἀποκεφάλιζαν εις Κωνσταντινούπολιν τοῦς πρώτους τοῦ ἔθνους, ἐδήμευαν εις την Ἑπτάνησον, ό Μαίεταν ἀνήμερο θηρίο ἄφριζε, ἔσφαζαν εις την Χίον, βασιλικά πλοῖα της Εὐρώπης ή ἐμπορικὰ ἐσυντροφεύοντο μέ τά Ἀλτζερίνικα, μέ τά Αἰγυπτιακά, μέ τά Σουλτανικά, νικούνταν τά Ὑάρά, ἔπεφτε τό Νεόκαστρο, ἐκαίετο τό Μεσολόγγι, ἀλλ' ή μεγαλοφυχία τοῦ λαοῦ της Έλλάδος δέν ἐγονάτισε ποτέ : Τί δηλοῖ ; Πόθεν ; Διατί ; Πῶς ; Φανερό !... Τό νέον ἔθνος εἶναι σπέρμα Έλλήνων. Ἀπό τοῦς καρπούς μαντεύεις την ρίζαν. Ἀληθεύει λοιπόν ἐντελέστατα, ὅτι ή χριστιανοσφαγή καί τό μὴ Έλληνες εἶναι δύο ψεύδη ἀνόσια καί ἀνούσια. Ἀλλὰ ποῖος ό σύνδεσμος της ἐξαλείψεως τῶν δύο ψευδολογιῶν μέ τό παμπάλαιον της κλοπῆς ; Ποία ή σχέσις ; Μεγάλη ! Ἰδοῦ. Ἐφοβήθηκα μήπως μέ αὐτὸν τὸν θυμὸν της κακολογίας ἐναντίον μας, ἐπιτήδειος κατήγορος εὑρεθεῖ καί οἰκοδομήσει ὅτι ἐπειδὴ εις την Έλλάδα συμβαίνουν κλοπὲς καί ληστεῖες, εἰπεῖ ὅτι ἡμεῖς οἱ νέοι Έλληνες, εἴμεθα ἐφευρεταί κλοπῆς καί ληστείας. Ἄν στοχασθῆτε καλὰ τά δύο ψευδολογήματα, δέν εἶναι ἀδικαιολόγητῃ ή ὑπόψία μου· ἔπειτα εις ἕνα ἄρθρον τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου, δημοσιευμένο εις την Βρεττανικὴν Ἐπιθεώρησιν, σύγγραμμα περιοδικὸ μέ ὄνομα, ό ἀρθρογράφος δέν χρεώνει, δέν κλείει εις μερίδα ἑλληνικὴν ἐλαττώματα, ἀδυναμίας της πάσης ἀνθρωπότητος ; Παραδείγματος χάριν, ό πεινασμένος ὅπου εὑρεῖ τρώγει. Πολυχρόνιος ἀσθενὴς χρειάζεται πολυκαιρίαν διὰ νά ἀναδώσει τά χρώματα της ὑγείας· τοῦτο δέν εἶναι κύριον ὅλων τῶν ζώντων, ἀλλὰ μόνον κακόναια τοῦ Έλληνος· καί τὸν ἐλέγχει ἀσπλαγχνότατα, γνωμοδοτεῖ διὰ αὐτό καί διὰ ἄλλα, φεῦ, βαβαί ! ποῦ εἶσαι, μαῦρε Σακελαριάδη, νά μέ βοηθήσεις, γνωμοδοτεῖ νά παύσει τό πολίτευμα τό Έλληνικό ! Έγραψα, διὰ νά προλάβω πᾶσιν μηχανὴν ἐχθρι-

1. Δέν ἤμπορῶ νά παραλείψω δύο ἀγαθοὺς ἄνδρας γνωρίμους μου τέκνα της Σαντορίνης, τὸν κ. Ι. Δεκιγάλλον, ἱατρὸν καί συγγραφέα ἠθικώτατον καί τὸν νομομαθῆ Κ.Σ. Δεμάθη· ή ἄκρα του ἐπιμέλεια εις τά Πανεπιστήμια τῶν Παρισίων ἐπαινεῖται παρ' ὅλων.

κίνη, καὶ ἂν θέλει τις νὰ σχεδιάσει τι μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνέφερα, τὸν παραπέμπω εἰς τὸ Δεκάλογον τοῦ προφήτου Μωϋσέως, διὰ νὰ βαβαιωθεῖ τὸ ἀρχαῖον τῆς κλοπῆς, τοῦ ἐνθυμίζω τὸν ἐνάρετον Γωβίτ διὰ νὰ μάθει νὰ μὴ βλασημεῖ.

Ἐλεύθερος ἀπὸ φόβους θέλει ὑμιλήσω μὲ παρρησίαν διὰ μίαν κλοπὴν τοῦ συνέβη, ὡς φαίνεται ἕως τώρα, τὴν νύκτα τῆς πυρκαϊᾶς τῆς Βουλῆς. Ἀρχίζω καὶ προχωρῶ ἱστορικῶς.

Ὅταν ἐκαίετο τὸ κατάστημα τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας, ἐπῆρε δειλία μήπως κινδυνεύσει καὶ τὸ κατάστημα τῆς Βιβλιοθήκης. Εἶχε πολὺτιμα χειρόγραφα τῶν Συνελεύσεων, βιβλία συγγραφέων ἐκλεκτά. Ἀνοίγουν τὲς θύρες, τίς τσακίζουν, μεταφέρουν, πετοῦν ἀπὸ τὲς θύρες, ἀπὸ τὰ παράθυρα βιβλία, ἀρχεῖα, ἐφημερίδες, τραπέζια, στανίδια παντὸς εἶδους, διὰ νὰ μὴν εἶναι κάλεσμα πυρός, καὶ ἄδειασαν τὸ κατάστημα. Νύκτα βαθεῖα, μιάμιση ὥρα ἔπειτα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα. Κεῖτονταν σωροὶ σωροὶ εἰς τοὺς δύο δρόμους κατὰ τὴν οἰκίαν τοῦ κυρίου Πλατῆ, καὶ πρὸς τὸ πρῶτον Ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου ἢ περιουσία ὅλη Βουλῆς, Γερουσίας, καὶ Βιβλιοθήκης. Σὺν ἑφεξε ἡ ἡμέρα ἀρχίσαμεν καὶ τὰ σωριάσαμεν ὅλα εἰς τὸ ἀναγνωστήριον τῆς Βιβλιοθήκης. Τὸ κτίριον δὲν πειράχθη διόλου ἀπὸ τὸ πλησιόχωρον πῦρ τῶν Βουλῶν. Ἐκτοτε καὶ μετέπειτα εἶδαμεν μὲ τὴν ἀξιότιμον Ἑφορο τῆς Βουλῆς κ. Γ. Ταμπακόπουλον, ὅτι λείπουν βιβλία, ἔντυπα, καὶ χειρόγραφα. Ἐλείψε ἓνα ντουλάπι καινούργιον, ἔλειψε τραπέζι μεγάλο μὲ τέσσαρα συρτάρια τῆς βιβλιοθήκης. Ἐλείψαν καὶ χρήματά τινα, φορέματα, ἓνας σουγιὰς μὲ τέσσαρες λάμες, ἄλλα διάφορα ἀκόμη. Διὰ τρεῖς τέσσαρες νύχτας ἔφερναν βιβλία ἢ χειρόγραφα, καὶ τὰ ἔρριχναν κρυφίως ἀπὸ ἓνα τσακισμένον τζάμι τοῦ καταστήματος. Λεῖπουν ὅμως ἀκόμη πολλὰ, τὸ τραπέζι, τὸ ἀρμάρι, ἔργον καλὸ τοῦ τεχνίτου Νικολάου Γλίνη, Ἐθνιακοῦ· ἔχομεν τὸ ταίρι του, τὸ ὑποῖον οὔτε καὶ ἀνοίχθη, τὸ ὁμολογῶ μὲ χαράν, ἐσώθη μὲ ὅλο του τὸ πλήρωμα¹.

Τώρα, ἀναγνώσται μου, καλοὶ κακοὶ, ὥς ἐνθυμηθοῦμεν ἔσα σκεπτόμενοι τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γωβίτ, τὸ συμφέρον τῆς κοινωνίας, ἐφανερώσαμεν εἰς τὸ δεύτερον καὶ τρίτον κεφάλαιον, ὅτι δηλαδὴ, δὲν πρέπει νὰ κλέψομεν, καὶ ὅτι ἀπαράιτητον νὰ ἀποδίδομεν τὰ κλεμμένα, εὐρίσκονται αὐτὰ εἰς δεύτερον, τρίτον, πέμπτον χεῖρ. Πιθανὸν ἀκόμη ὅτι καὶ μὲ σκοπὸν νὰ σώσουν τὰ βιβλία, τὰ χειρόγραφα, τινὲς τὰ ἐπῆραν ἀλλ' ἀμέλησαν ἕως τώρα τὴν ἀπόδοσιν· ἄλλος ἴσως καὶ ἀπέθανε. Ἐτυχε τὲς ἡμέρας ἐκεῖνες, ὡς γνωστόν, νὰ θερίσει πολλοὺς ἡ φόνισσα χαλέρικ. Λεῖπουν τόμοι τοῦ Gibbon, τοῦ Marlens, τοῦ Hammer, τοῦ Michaud Biographie, Dictionnaire de l'Administration, ἓνας τόμος Γαλλικὸς τοῦ Πλουτάρχου Oeuvres Morales καὶ ἄλλα· οἱ ἐφημερίδες τοῦ ἔτους 1848 τοῦ Μονίτορος, μηνὸς Ἰανουαρίου, Φεβρουαρίου, Μαρτίου, δυσσεύρατοι ἀριθμοὶ τώρα καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἦτον εἰς ἓνα συρτάρι τῆς εἰρημένης τραπέζης. Εἰς τὰ βιβλία εἶναι πατημένη ἡ σφραγίδα τῆς Βουλῆς, ἐκτὸς ἀπὸ ὀλίγα τινὰ μὴ πληρωμένα ἀκόμη, ἢ ἄλλα, ποὺ ἦτον διὰ νὰ σταλοῦν εἰς ξένα κοινοβούλια, ὡς ὁ τελευταῖος τόμος τοῦ κ. Μάμουκα τῆς Ἀναγεννήσεως κτλ. Ἠξεύρω ὅτι εὐκόλως κομματιάζεται ἡ τρίτη Σεπτεμβρίου τῆς σφραγίδος, σχίζεται ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ βιβλίου, ἀλλ' ὅποιος ἔχει συνείδησιν ἐρευνώντας τὸν τίτλον τῆς κατοχῆς του, θέλει βαβαιωθεῖ τὸ δίκαιον καὶ νόμιμον, καὶ θέλει ἀποδώσει τὸ ὀφειλόμενον.

Βούλομαι διὰ κάθε ἐνδεχόμενον νὰ μηδενίσω ἐδῶ μίαν πρόληψιν τοῦ κόσμου. Ἀμποτες νὰ βλέπω ὁσά, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ὅτι βασιλεύει εἰς πολλοὺς ἡ ἰδέα, πῶς διὰ δημόσια πράγματα δὲν πρέπει νὰ κεφαλαιοπονοῦμεν, τὰ παραζυγιάζομεν τὸ δίκαιον. Ἀπλώνομεν εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ δημοσίου ὅχι ὀλιγώτερον παρὰ νὰ ἦτον χαλίκια πεταμένα ἀπὸ τρικυμίαν εἰς ἔρημο ἀκροθαλάσσιον. Στρεψοδικίες, φιλίες δυνατῶν, κρυφομιλήματα δικαστῶν, τὰ πάντα βάνομεν εἰς κίνησιν, διὰ νὰ πλουτίσωμεν ὡς ἄτομα, νὰ ὁφανεύσωμεν τὸ κοινόν. Δὲν ἐννοοῦμεν, ὅτι σκάφτοντας τὰ θεμέλια μιᾶς κυβερνήσεως, κινδυνεύει τὸ οἰκοδόμημα ὅλο· εἶναι τὸ ἴδιον ὡς τὸ ἐπάνω πάτωμα ἐνὸς ὀσπιτίου νὰ

1. Εἰς τὸ ἀρμάρι ἦτον τὸ περίρθημ σίγγραμμα Ζεὺς Ὀλύμπιος τοῦ Quatremère de Quincy. Βέβαια ὁ Ζεὺς Ὀλύμπιος μὲ τὴν συνοδείαν του, Fauriol, Villemain, Chateaubriand, Bory de St Vincent (τὸ σίγγραμμά De l'expédition Française en Grèce) Cousin, Guizot, Thiers, Thierry, Ritter, Hegel, Winkelman, Vico (ἔτυχε ὅλοι αὐτοὶ οἱ συγγραφεῖς νὰ εἶναι εἰς τὸ ἴδιον ἀρμάρι), ἐκρατοῦσαν βέβαια τὴν θύραν τοῦ δουλapiοῦ νὰ μὴν ἀνοίξει καὶ κακοπάθουν ἀπὸ τὸ χειροσκόρπισμα τῆς νυχτός. Κατὰ τὰ 1848 πολλὰ δουλapiα εἰς πολλὰς βιβλιοθήκας ἀνοίξαν καὶ ἐχύθησαν τὰ βιβλία. Ζεὺς Ὀλύμπιος τοῦ Quatremère de Quincy, φαίνεται, δὲν ἦτον μέσα, νὰ κρατεῖ τὰ φύλλα τοῦ ἀρμαριῦ.

ζηλεύσει τὰ θεμελιακὰ λιθάρια τοῦ κτιρίου, μεγάλα, δυνατά, νὰ τὰ θέλει, καὶ νὰ βάλει χέρι εἰς ἀνασκαφήν. Δὲν πείθεται τὸ ἐπάνω πάτωμα, ὡς ποῦμεν, ἄφρων ἰδιώτης, ἢ ἄρπαγος ὑπάλληλος¹ ὅτι σῶζεται ἀερικό, στερεό, ἀκουμπώντας εἰς τὰ θεμέλιά του. Ποῖος θὰ γίνῃ ἀντίμαχος ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ; Ποῖος θὰ κρατήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν ἂν λείπει κυβέρνησις, τὸ θεμέλιον, δηλαδή, τὸ γενικό;

Ξανανοίγω τὴν καταγωγὴν τοῦ ὁλοθρίου πνεύματος. "Όταν εἶχαμεν τυραννικὴν κυβέρνησιν, τὰ δημόσια ἐθεωροῦνταν περιουσία τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκείνη ἔλειψε, ἀλλ' ἐπήραμε τὴν κακὴν δίπλαν. Δί-καιον Ἑλληνικόν, καλὰ κακὰ δικαιολογοῦσε τότε τὸ πράγμα, πρὶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ τώρα! Δὲν ὑψώθη ἀκόμη ἡ συνείδησις μας νὰ ἰδεῖ, ὅτι ἔχομεν κυβέρνησιν ἐλληνικὴν, νόμους ἐλλη-νικούς, πατρίδα ἐλληνικὴν; Ναὶ μὲν, ἴσως μοῦ εἰπεῖ καὶ κανένας, ἀλλ' ἔχομεν κακὴν κυβέρνησιν ὡς εἶναι, θὰ ἰδοῦμεν εἶναι ὅμως κυβέρνησις ἐθνική. Δὲν διορθώθηκε τὴν μίαν ἡμέραν, θὰ διορθωθεῖ τὴν ἄλλην, εἴμεθα ἡμεῖς καὶ ἡμεῖς, ὡς μὴν τὴν χειροτερεύομεν, τολμῶ νὰ εἰπῶ, ὡς μὴν τὴν μι-μούμεθα. Κυβερνήσις ἀδικούμενη, προφασίζεται καὶ αὐτὴ εὐλόγως, ὅτι τῆς ὑστεροῦμεν τὸν τρό-πον νὰ κάμῃ τὸ καλόν· καταγίνεται, λέγει, νὰ χορτάσῃ τὸν ἑνα, νὰ σβήσῃ τὴν ἀνταρσίαν τοῦ ἄλλου καὶ τὰ λοιπά. Ἐχομεν κακὴν κυβέρνησιν, σχιζόμεθα ἀπὸ ἀγανάκτησιν ὅταν τὸ λέγομεν, μάρτυς μου οἱ ἐφημερίδες (sous entendu, ὑπὸ τὸν ὅρον ἂν ὁ δημοσιογράφος ἐνθυθεῖ τὴν κυβερνητικὴν χλαμύδα, νὰ κάψῃ τὰ ἄρθρα του). "Ας βάλωμεν τὴν παλάμην εἰς τὴν καρδίαν μας καὶ θὰ κρίνομεν, ὅτι τὰ σφάλματα τῶν κυβερνήσεών μας αἰτιολογοῦνται πολὺ ἀπὸ ἀπειρίαν διοικητικὴν. Νέοι εἰς τὴν κυβερνητικὴν ἐδοικαρίαν, εἰς τὰ πολύπλοκα σταυροδρόμια, θὰ ἦτον παρὰ φύσιν καὶ νὰ μὴν ἀμαρ-τάνομεν.

Διαπύ εἴμεσθε πόσον ἀνελεήμονες κριτάδες τῶν κυβερνήσεών μας; Ἀκούσατε. Ἐνεργοῦν εἰς τὴν συνείδησίν μας, χωρὶς νὰ τὸ θέλωμεν, χωρὶς νὰ τὸ ἤξεύρομεν, τὰ πρῶτα δύο ἔτη τῆς διοική-σεως τοῦ Κυβερνήτου· ἀλλ' ἡ εὐτυχία, ἡ εὐνομία ἐκείνου τοῦ καιροῦ, τὸ στρατιωτικὸ ἀνθρό, τὸ θαλασπινὸ μεστὸ ἐλπίδων, ἡ δυσκοληφία τοῦ κόσμου εὐκόλη καὶ ἀνύποπτη, ὅχι φόνοι, ὅχι ληστεῖες, ἀλλὰ ἀγαθὴ ἀκόμη, ἦτον φαινόμενο σπάνιον, ὅχι μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' εἰς τὰ χρονικά τῆς οἰκουμένης. Τρία μεγάλα βασίλεια σύμφωνα συνέδραμον τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν κυβερνήτην του· τὸ ἔθνος ἐθεωρεῖτο ἱκανοποιημένον, ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιον τῆς φυλῆς· ὁ λαὸς ἐδιψοῦσε γαλήνην ἔπειτα ἀπὸ τρομακτικὸν πόλεμον. Ἔργον τῆς ἐκλογῆς τῶν Ἑλλήνων ὁ Κυβερνή-της, ἐδιοικοῦσε, ὁμογενής, ἀφιλοκερδής, ἡῆνος. Οἱ προεστοὶ πάσης τάξεως τὸν συμβοηθοῦσαν, αὐτὸς ὁμιλοῦσε ἢ ἐπραττε σὰν πατέρας, πότε ἡμερος, πότε ἄγριος· καὶ οἱ οὐρές τῶν προβάτων εἶχαν γράμματα, τὰ πάντα ἐπροόδευαν. Δὲν ὑπάρχει κυβέρνησις, ἡ ὁποία νὰ μὴν συντρίβεται ἀντι-παραταπτομένη, με ἐκείνην τὴν παλαιὰν κυβέρνησιν, καὶ αὐτὴ ἡ ἀντιπαράταξις γίνεται ἀπὸ ἡμᾶς ἀθέλητα, χωρὶς προμελέτην, ὡς εἶπα, ἐπειδὴ εἶναι κεφάλαιον ἱστορικόν, τὸ ὁποῖον ἀπέρασε εἰς τὸ γενικὸν ταμεῖον τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς. Δὲν πιστεύω ἂν σῶζεται ἀκόμη κανένας ἐχθρὸς τοῦ ἀτυ-χοῦς Κυβερνήτου νὰ γράψῃ εἰς βάρος του τὴν ἀγανάκτησίν μας κατὰ τῶν διαφόρων κυβερνήσεων, ὡς τάχα αἷτιος ἐκεῖνος τῆς κακοευχαριστήσεώς μας. Τοῦτο τὸ ἄδικο πρὸς νεκρὸν δὲν τὸ φοβοῦμαι, οὔτε ἀπὸ τὸν Δημήτριον Καλλέργην, παλαιὸν φίλον τοῦ Κυβερνήτου, οὔτε ἀπὸ τὸν νουνεχῆ, διδα-γμένον πόσον ἀπὸ τὴν πείραν, Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον.

"Αν ἔφυγα ἀπὸ τὸ προκείμενον, ἔρχομαι ἐκ νέου· δὲν ἀδυνατίζω ὅσα εἶπα διὰ τὴν εὐλάβειάν μας πρὸς τὰ δημόσια, φέρνοντας εἰς τὴν μέσσην ὅτι τὰ βιβλία, τὰ χειρόγραφα, τὰ ἐπιπλά τῶν Βου-λῶν, τῆς Βιβλιοθήκης, εἶναι καὶ κάτι καλλίτερον ἀπὸ τὴν περιουσίαν τοῦ δημοσίου. Ἡ ὁρθὴ κρί-σις τοῦ καθενὸς ὡς τελειοποιήσῃ τὸν στοχασμὸν μου, καὶ ἔς μὴν περιστολογῶ. Ἡ Βιβλιοθήκη δὲν ἦτον ἀνοικτὴ εἰς τὸν καθένα; Ἐφθανε νὰ ζητήσῃ τὴν ἔδειαν ἀπὸ τὸ προεδρεῖον. Δὲν ἤμποροῦσε ὁ καθένας νὰ τρυγήσῃ τὸν καρπὸν ποὺ προσφέρουν τὰ καλὰ βιβλία, μάθῃσιν καὶ φωτισμὸν; Καὶ ὅλα τὰ βιβλία τῆς Βιβλιοθήκης ἦτον καλὰ ὡς ἐκλογὴ καλῶν βουλευτῶν, ἐπιστημόνων καθηγητῶν².

1. Ὁ νῦν πρόεδρος τῆς Γερουσίας κύριος Μοναρχίδης ἀπέδειξε ἄλλοτε μὲ σοφά, δυνατὰ ἐπιχειρήματα, ὅτι τῶν ἀδυνάτων τὰ ποντίκια τοῦ Πειραιῶς νὰ καταπιοῦν καὶ νὰ χωνεύσουν ἄλλωσον σιδαρένιαν καραβιοῦ εἰς τὸ τελω-νειακὸν κατάστημα· μικρὰ θηρία τὰ ἔλεγον οἱ ἄρχαλοι, ἀλλ' εἰς τοῦτο δὲν φθάνουν, δὲν εἶναι καὶ σιδαρόφαγα· οἱ βάρβαροι θὰ ὤφταν τὴν συκοφαντίαν.

2. Ἡ Βουλὴ διώριζε ποσὸν χρηματικὸν πρὸς ἀγοράν βιβλίων. Τὸ προεδρεῖον ἐσχημάτιζεν ἐπιτροπὴν Βουλευ-τῶν καὶ Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἐγνωμοδοτοῦσαν. Μία φορὰ μόνον τοῦτο δὲν ἐγίνε, ὅταν ὁ Πρόεδρος

Βιβλιοθήκη είναι τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς σοφίας τῶν αἰώνων. Ἀπὸ ἐκεῖ χύνεται ὁ θησαυρὸς εἰς τὸν νοῦν τῶν νέων, τῶν φιλικηγνωστών· ἵπου ὑπάρχουν ἀναγνώσται καὶ βιβλιοθήκες εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ βαρβαρωθεῖ ἐκεῖ πλέον ὁ κόσμος· ἡ δόξα τῶν γραμμάτων πρέπει νὰ εἶναι τὸ τέλος τῶν

κύριος Παρίσης καὶ ὁ ταμίης κύριος Κορφιοτάκης, χάριν εὐπλαγχνίας, ἀγόρασαν βιβλία τινά, μᾶλλον ἄχρηστα διὰ τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Βουλῆς. Ἦτον βιβλία μαθητοῦ ἱατρικῆς γεωμετρικῆς. Τὸ ποσὸν τῆς ἀγορᾶς ἦτον χιλίων δραχμῶν, διὰ νὰ δοθῶσιν εἰς τὴν ὁρφανὴν μητέρα τοῦ ἀποβιώσαντος νέου Καλαματιανοῦ. Ἔδωκαν γνώμην περὶ ἀγορᾶς βιβλίων κατὰ καιροῦς ὡς μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, οἱ κύριοι Ἀσώπιος, Ἰωάννης Σοῦτσος, Θ. Μακούσης, Γ. Μαυροκορδάτος, Α. Ραγκαβῆς, Νικόλαος Νέγρης, Γ. Ψύλλας. II. Ἀργυρόπουλος, καὶ ὁ μακαρίτης Βανθῦλος, ἄλλοι ἀκόμη ὅπου φεύγουν ἀπὸ τὴν μνήμην μου. Ἡ ποικιλία τῶν προσώπων εἰκονίζει καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν βιβλίων τῆς Βιβλιοθήκης. Ἀπὸ κάθε εἶδος γνώσεων ὑπάρχει καλὴ ἀρχή, χρειάζεται ὅμως βῆμα ὁμπρὸς πρὸς τελειοποιήσιν. Οἱ κύριοι Ἀργυρόπουλος καὶ Ψύλλας εἶναι τώρα ἐντελῶς ἀρμόδιοι νὰ συμπράξουν μὲ τὴν Βουλὴν πρὸς τὸ ποθούμενον εἶναι καὶ οἱ δύο φιλόμουσοι. Τοῦς ἀναθυμίζω τὰ χρυσᾶ λόγια τοῦ Royer—Collard : « Des bibliothèques les livres ont passé dans les esprits. Tant que nous n' aurons pas oublié ce que nous savons, nous serons mal disposés à l' abrutissement et à la servitude ». Πλουτισμὸς τῆς Βιβλιοθήκης θὰ εἶναι ἂν καὶ ἡ Γερουσία συνεννοηθεῖ μὲ τὴν Βουλὴν (ὁ ἔφορος κύριος Ταμπακόπουλος καταγίνεται εἰς τοῦτο) νὰ καταβάλλει καὶ αὐτὴ ποσὸν εἰς ἀγορὰν βιβλίων. Ὁφέλιμο ἀκόμη νὰ διακριθεῖ εἰς δύο τὸ ἀναγνωστήριον, ἓνα πρὸς ἀνάγνωσιν βιβλίων, ἄλλο πρὸς ἀνάγνωσιν ἐφημερίδων. Ἀδύνατον εἰς ἀναγνωστήριον ἐφημερίδων νὰ φυλαχθεῖ ἡ πρέπουσα « σιγὴ καὶ κόσμος » πρὸς μελέτην συγγραφέων. Πόσον οἱ φιλομαθεῖς νέοι θὰ ὠφελοῦντο ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν νέων ἐπιστημονικῶν, πολιτικῶν καὶ ἱστορικῶν συγγραμμάτων !

ὑποβάλλω εἰς τὴν ἔμφροναν σκέψιν, εἰς τὴν φιλογένειαν τοῦ στρατηγοῦ Καλλέργη καὶ τὰ ἀκόλουθα. Κατὰ τὸ 1816, ὡς ἔχω ἔξ ἀκοῆς, ὁ Λουδοβίκος III', φιλοφρονώντας πρὸς τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ἐρώτησε τὸν ἴδιον τί ἐπιθυμεῖ διὰ νὰ τοῦ φανεῖ ἀρεστός, εὐεργετικός. Τοῦ ἀπήντησε : « Ἡ Γαλλία εἶναι πλουσιωτάτη ἀπὸ βιβλία εἰς τὰ βασιλικά της καταστήματα· ἔχουν οἱ βιβλιοθήκες της ἀντίτυπα συγγραφέων, μάλιστα παλαιῶν, δέκα καὶ δεκαπέντε ἀπὸ τὸν καθέναν· νὰ διορίσει ἡ ὑμετέρα Μεγαλειότης, ὥστε ἀπὸ τὰ πολλὰ ἓνα νὰ ἐκλεχθεῖ, καὶ νὰ δοθεῖ εἰς βιβλιοθήκην μέλλουσαν νὰ συσταθεῖ εἰς Ἀθήνας » (ἦτον τότε ἡ ιδέα τῆς Φιλομούσου Ἑταιρείας τῶν Ἀθηναίων), ὁ Λουδοβίκος συναίνεσε. Τὰ μετιγενέστερα παραχῶδῃ συμβάντι τῆς Εὐρώπης ἐμπόδισαν τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου. Πάθη πολιτικὰ βασιλικῶν οἰκογενειῶν, πλὴν τῆς παλαιᾶς ἱστορίας, δὲν ἔμπορουν, οὔτε πρέπει νὰ θυλώσων σήμερον τὸ ἄλλοτε συνομολογημένο θεᾶρεστον σχέδιον. Οὔτε οἱ Ἕλληνες ἔμπορουν νὰ δεχθῶν τιμώτερο δῶρον παρὰ βιβλία, χωρὶς τουτέστι τὴν καταισχύνειν τῆς διακονίας, οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ὡς φιλεπιστήμων, τέκνον σοφοῦ γένους, ἔμπορεῖ νὰ εὐεργετήσῃ καλλίτερα τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν μάλιστα ἂν θελήσωμεν ν' ἀναφέρωμεν καὶ τὴν σωζομένην εἰς τὴν Κόρσικα παράδοσιν, ὅτι αἱ Βοναπάρτηδες, ἦτοι Καλημέρηδες, κατὰγονται ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, καὶ τὴν βάρβω τοῦ αὐτοκράτορος οἱ Ἕλληνες τῆς Κόρσικας τὴν γνωρίζουν, ἔχι Αετίτζια ἀλλὰ Πανώρια. Τὸ εὐμορφο ὄνομα ἦλθε ἀπὸ πατρίδα Ἑλληνικὴν. Οὔδεις τῶν Ἑλλήνων εἶναι τώρα ἀρμόδιώτερος νὰ φέρει εἰς πέρας τὸ φιλόμουσον ἔργον, παρὰ τὸν Δημήτριον Καλλέργην. Ἀς ὠφεληθεῖ ὡς πατριώτης ἀπὸ τὴν ἀκμὴν τοῦ καιροῦ, ἃς ταξιδεύσει μὲ τὸν εὐδιον ἄνεμον. Ἡ κυβέρνησις, εἰς τὴν νέαν οἰκοδομὴν τοῦ Βουλευτηρίου, ἃς διορίσει εὐρυχωρότερον κατάστημα Βιβλιοθήκης. Ἀναφέρω ἀκόμη εἰς τὸ κοινόν, ὅτι τὸ ἄριστον μέτρον τῆς κυβερνήσεως νὰ μορφώσῃ λόχον πυροσβεστῶν (pompiers) καὶ νὰ διαμένει σταθερὸς εἰς τὸ κατάστημα τῶν Βουλῶν, συντελεῖ πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀρχείων τῆς Βιβλιοθήκης. Ὅσοι λοιπόν, εἴτε ἀπὸ τοὺς γονεῖς των, εἴτε ἄλλως πως ἔχουν χειρόγραφα τῶν παλαιῶν κυβερνήσεων καὶ ἐπαινεμένων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, ἃς τὰ καταθέσουν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην· θὰ εἶναι βεβαίως ἀσφαλέστερα παρὰ εἰς οἰκίαν ἰδιώτου. Ἄν ταῦτα γίνων, θὰ ἀληθεύσει ἡ Γαλλικὴ παροιμία : malheur est toujours bon à quelque chose. Κοινοποιῶ μὲ εὐχαρίστησιν ὅτι οἱ κληρονόμοι τοῦ μακαρίτου ἀξιωματικοῦ Καλογερᾶ Ἀθηναίου, δύο ἀδελφοὶ Ντέκα, προσφέρουν ἤδη εἰς τὸ Προεδρεῖον χειρόγραφα τινὰ παλαιά· μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ ἀκόλουθον ἐπιστολὴ τοῦ Ὑψηλάντου· θὰ εὐχαριστήσω τὸ κοινὸν δημοσιεύοντάς την· καλλίτερη διαθήκη δὲν ἔμπορουν νὰ γράψουν οἱ ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος καὶ αὐτοσυργοὶ τῆς νῦν αὐτονομίας μας : « Γενναϊότατοι Ἀθηναῖοι Καπεταναῖοι.

Εἶδατε ὅλοι πόσα κακὰ ἐπαθε ἡ πατρίδα σας, ἔχι ἀπὸ ἀνανδρίαν, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς ἀταξίας καὶ ἀσυμφωνίας διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν ἐλευθερίαν δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ βαστοῦμε ἄρματα, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ συγκροτοῦμεν στράτευμα ἐμψυχωμένον μὲ τὴν ὁμόνοιαν, καὶ ἐνωμένον μὲ τοὺς ἐφόρους καὶ προύχοντας, διὰ νὰ εὐοδώνονται οὕτω τὰ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐπιχειρήματά μας. Οἱ μὲν ἔφοροι καὶ προύχοντες χρεωστοῦν νὰ προμηθεύουν τὰ ἀναγκαῖα τοῦ στρατεύματος· οἱ δὲ καπεταναῖοι μετὰ τοῦ στρατεύματος νὰ πείθωνται εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν ἐφόρων καὶ προύχοντων· πᾶσα πόλις, καὶ πᾶν ἔθνος κυβερνᾶται εὐτυχῶς, ὅταν ἡ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ δύναμις εἶναι σύμφωνοι, καὶ ἀποβλέπουν καὶ αἱ δύο εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν. Προσέχετε λοιπόν, γενναῖοι καπεταναῖοι τῶν Ἀθηναίων, μὴν ἀκολουθῶσι διχόνοιαις μεταξὺ σας καὶ μεταξὺ τῶν ἐφόρων. Συμβουλευέσθε πάντοτε μὲ ἀδελφικὸν πνεῦμα, καὶ ἐκτελεῖτε ἀπαθῶς καὶ ἀφιλονεικῶς ὅ,τι ἤθελε φανεῖ ὀρθὸν καὶ συμφέρον εἰς τὴν πατρίδα σας. Τοῦτο ἀπαιτεῖ ἡ ἀληθινὴ σας δόξα, τοῦτο σᾶς ζητᾶ καὶ τὸ γένος, τοῦτο σᾶς παραγγέλλω καὶ ἐγώ, ὁ ὅποῖος καθ' ἑκάστην θυσίαζομαι εὐχαρίστως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους : Μὴν ἀμφιβάλλετε ὅτι μὲ τὴν ἱερὰν ταύτην συμφωνίαν θέλετε στήσαι ἐντὸς ὀλίγου τὰς νικητικὰς σημαῖες σας ἐπάνω εἰς τὰ τεῖχη τῶν ἐχθρῶν. Ἐξ Ἀργους. — Τὴν 11 Δεκεμβρίου 1821 — Δ η μ ῆ τ ρ ι ο ς Ὑ ψ η λ ᾶ ν τ η ς (Πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ Ἐπιτρόπου)». — Ἐπεταί ἡ σφραγὶς μὲ τὸν Φοίνικα καίόμενον καὶ ἀναγεννώμενον ἐπὶ βωμοῦ.

νέων Ἑλλήνων· αὐτὴ θὰ μᾶς δώσῃ τὰ πρωτεῖα τῆς ἀρετῆς πρὸς ἀντίμαχον ἄλλης φυλῆς, κάτοικον εἰς τὴν γῆν τῶν προγόνων μας, αὐτὴ εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τῆς ἐλληνικῆς ὑπεροχῆς. Ὁ φιλόχρηστος, φιλόμουσος, σοφὸς βασιλέας τῆς Προυσίας, εἶδα πρὸ καιροῦ καὶ ἔκαμε διάταγμα, εἰς τοὺς στρατῶνας τοῦ κράτους του νὰ εἶναι καὶ μία βιβλιοθήκη (¹). Ἄν εἶχαμεν καὶ ἡμεῖς αὐτὸν τὸν νόμον, ἤθελε λείψουν ὀλιγότερα βιβλία τὴν νύκτα ἐκείνην τοῦ ἐλσαινοῦ συμβάντος. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ὅσα ἐρρίχθησαν, ὡς διηγήθηκα, ἀπὸ τὸ τσακισμένο τζάμι, ἦτον βιβλία ποὺ τὰ εἶχαν πάρει οἱ νεοσύλλεκτοι, μὲ σκοπὸν νὰ τὰ διαβάσουν ἀφοῦ μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐγνώρισαν ὅτι ὡς βιβλία γαλλικά, γερμανικά, ἀγγλικά, τοὺς εἶναι ἄχρηστα· χωρικοὶ νῆοι, ξένοι ξένων διαλέκτων, τὰ ἐπέστρεψαν, μὲ τὴν προφύλαξιν νὰ μὴν κακοπάθουν ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς των. Βεβαιώνομαι, ἐπειδὴ τὸ πρωί, τὴν ἡμέραν, πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ χωροφύλακες, ὅπου ἔβλεπαν ἐλληνικά βιβλία, μοῦ τὰ ἐζητοῦσαν — Τί τὰ θέλετε ; — Νὰ διαβάσωμεν ἱστορίας !... Ἀφοῦ τοὺς ἔδειχνα ὅτι εἶναι φυλλάδια περὶ φορολογίας, περὶ ἐνοικιάσεων, ἢ προϋπολογισμοί, τὰ ἔρριχναν κάτω. Τρία ἀντίτυπα τοῦ γέρου Κολοκοτρώνη, τέσσερα τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου πᾶνα, ἀπόδειξις — ἦτον δικὰ μου, δὲν τὰ γυρεύω, νομιμοποιῶ τὴν κατοχήν. Παρακαλῶ, συμβουλεύω, ὥστε ὅσοι ἔχουν βιβλία τῆς Βιβλιοθήκης, νὰ μιμηθοῦν τὸ παράδειγμα τῶν στρατιωτῶν νὰ τὰ ἐπιστρέψουν, ὅσοι ἔχουν ἢ ὅσοι εὑρουν, καὶ ὁ κόπος των νὰ τὰ φέρουν δὲν θὰ μείνῃ ἀβράβευτος. Ὁ ἔμπορος κ. Κανέλης, γνωστός καὶ διὰ τὴν ἀγαθοεργίαν του πρὸς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν, ἐφιλοτιμήθη καὶ μοῦ ἔφερε μερικὰ ποῦ ἐδυνήθη νὰ λάβῃ ὡς τὰ κατὰ θέτον εἰς τὸ ἐργαστήρι του ὀπισθεν τῆς Καπνικαρέας.

Ἀδίκως παραπονεῖται ἡ ἀνθρωπότης ὅτι κακαῖε, δυστυχεῖ· κλαίεται μὲ τὴν μοῖρα, μὲ τὰ ἄστρον, καὶ δὲν πείθεται, μὲ τόσους αἰῶνας εἰς τὴν ράχην τῆς, ὅτι ἡ Θέλησις, τὸ αὐτεξούσιον τοῦ καθενός, εἶναι ἐργάτης εὐτυχίας καὶ δυστυχίας τοῦ μέρους καὶ τοῦ ὅλου. — Μία φορὰ εἰς ἓνα στρατόπεδον ρουσικὸ ἐθέριζε ἡ πανώλη, ἦτον ἀρχιστράτηγος ὁ Σουβάρωφ, διαταγὴ τῆς ἡμέρας : ὅποιος ἀσθενήσει ἀπὸ πανώλη νὰ θάπτεται ζωντανός. Ἡ διαταγὴ ἔλαβε καὶ τὸ παινικὸ τῆς κύρος· ἐφύτρωσαν ἄλλες ἀσθένειες, ἡ διαταγὴ ἦτον μία καὶ τοῦ χειρότερου εἶδους τῶν ἀσθενειῶν, ἀλλ' ἡ πανώλη ἔγινε ἄφαντη, ἀρατίσθη ἀπὸ τὸ στρατόπεδον. Τὸ θανατικὸ ἐφάνη ἀσθενέστερον τῆς θελήσεως· ὡς δυναμωτικὸ τῆς θελήσεως ἐνέργησε ἡ συνταγὴ τοῦ ἱατροῦ. — Τὰ θεῖα γράμματα τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου, δικαιοσύνης καὶ ἡμερότητος, εὐανάγνωστα ἂν βάλωμεν καλὴν προαίρεσιν καὶ ἐπιμέλειαν, ἡ χριστιανικὴ ἀποκάλυψις, τὸ αὐτόνομο τῆς θελήσεως, ἡ ἐλευθερία τῶν ἔργων, μᾶς διδάσκουν τὸ καλὸ, μᾶς εὐκολύνουν τὴν πρᾶξιν του. Ὁ ἀνεμος φυσᾷ εὐδίας διὰ τὸν ἐπιτήδειον ναύκληρον. Ἄν, μὲ ζῆσιν προσπάθειαν κυνηγοῦμεν τὰ ἀνόσια, τυφλώνομεν εἰς τὰς ἀρπαγὰς, εἰς τὰ φονικά, μὲ τὸν αὐτὸν ἔρωτα καὶ ἰδρωτα θελήσωμεν νὰ ἀγωνισθῶμεν διὰ τὰ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, θὰ εὐτυχούσαμεν ὡς ἄνθρωποι, θὰ ἐδοξάζομεθα ὡς πολῖτες. Ὁ ἐπίγειος παράδεισος εἶναι ἡ ἀρετὴ, κόλασις τὰ ἄγρια πάθη, τὰ ἐγκλήματα τῶν θνητῶν· καίει τὸ ἀμάρτημα, δροσίζει ἡ γαλήνη τῆς συνειδήσεως. Ὁ Δεκάλογος τοῦ Κυρίου εἰς τὸ ἥρος Σινᾶ μᾶς διατάττει τί πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν ἢ εὐαγγελικὴ ἐντολὴ ἀγάπα τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, ἀγάπα τὸν πλησίον σου, τί πρέπει νὰ πράττομεν. Ἀπὸ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ πηγάζουν οἱ ἐπιστῆμες, μελέτη τῆς οἰκοδομῆς τοῦ παντός, τῶν θείων του πλασμάτων. Ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον ἀκτινοβολεῖ ἡ φιланθρωπία, τὰ ἔργα τῆς ἐλεημοσύνης, ὁ πολιτισμός, τὸ φιλοκίνδυνον, πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πρέποντος. Εὐζωία, εὐτυχία εἶναι ἡ ὑπακοὴ πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, ἡ γνῶσις τῶν ιδιοτήτων του. Θὰ δυστυχῆσωμεν ποτέ, θὰ μᾶς ὀλίψῃ ποτέ μετάνοια πολιτευόμενοι τὸ θεῖον πολίτευμα ; Μὰ τὴν ἀλήθειαν περιπεπλεγμένοι εἰς τὴν ὕλην καὶ

1. Εἰς τὰ θαυμάσια ἔτη ποὺ ζοῦμεν, ὡς παραγορηθεὶς ὁ εὐαίσθητος ἀναγνώστης μὲ τὴν εἰκόνα τῆς ἀγαθῆς ψυχῆς τοῦ Πρωίσου βασιλέως. Πέρισι διέταξε εἰς τοὺς νεοὺς τοῦ κράτους του παρακληθεὶς ἱερέων πρὸς βοήθειαν τῶν χριστιανῶν ζώντων εἰς ζυγὸν ἀλλοφύλων. Ἐργάζεται, ὥστε ἡ μητρόπολις τοῦ βασιλείου του νὰ γίνῃ καὶ μητρόπολις διανοητικῆς, πνευματικῆς ὅλης τῆς Γερμανίας. Συνέργησε, ὥστε εἰς τὸ παλάτι του καὶ εἰς τὸ θέατρο τοῦ Βερολίνου, μὲ πλοῖσις ἔξοδα, νὰ παρασταθοῦν ἡ Τριλογία τοῦ Αἰσχύλου : ὁ Ἀγαμέμνων, Κοιφόροι, Εὐμένιδες· ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους· ὁ Ἰππόλυτος τοῦ Εὐριπίδου, αὐτοὶ οἱ ποταμοὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἠθικότητος. Καταγίνεται νὰ φέρῃ ὁμόνοιαν, ἀκρόασιν, τοῦ ὀρθοῦ καὶ δικαίου εἰς τὰ μαχόμενα ἀσπλάγχχνως ἔθνη τῆς Εὐρώπης. Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθῆσονται ! Εἶθε ὁ ἱστοριογράφος τῆς βασιλείας του αὐτὸ τὸ μνημεῖον νὰ στήσῃ πρὸς δόξαν αἰώνιον τοῦ εἰρηνοποιῦ βασιλέως. Ἡ τριπλὴ χάρις τῶν ἀγαθοεργημάτων του, τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου ἔχει ὅσιον τέλος.

τοῦτο αὐτοκόθεν, ὡς τὸ ψάρι εἰς τὸ δίχτυ, στενοχωρούμεθα ἀπὸ τὰ πικρὰ δεσμά, μαχόμεθα μὲ τὴν ἀνάγκην, ἡ τέχνη μας ἀδυνατεῖ, ἀλλ' ἔχομεν βοηθὸν ἄοκνον, τὸν Ἀγγέλου, συνοδοιπόρον τοῦ ἀνθρώπου μας βίου, τὸν ἐσωτερικὸν Θεόν, τὴν ψυχὴν μας, ὁ ὁποῖος ἀκαταπαύστως σκαπίζει, ὅτι πρέπει νὰ προτιμοῦμεν τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὴν ὕλην, νὰ μὴν ἀδικοῦμεν εἰς τὴν εἰρήνην, νὰ μὴν τρέμωμεν τὸν θάνατον εἰς ὥραν δικαίου πολέμου.

Τὴν φωνὴν τοῦ καλοῦ Ἀγγέλου ἃς ἀκροασθῶμεν καὶ ὅποιος ἔχει βιβλία, πράγματα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, ἃς φανεῖ καλοθελήτης, πρὶν σχηματισθεῖ τὸ τακτικὸν Προεδρεῖον, καὶ κατὰ τὸ ὄνομα ποῦ ἀναφέρεται Προέδρου, εἶναι ὄνομα, μήνυμα χρηστῶν ἐλπίδων, ζήλου ἐθνικοῦ, τιμιότητος, καὶ ἐνεργήσῃ, ὥστε εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀντηχήσουν ἐπιτίμια καὶ ἀφορισμοὶ κατὰ τῶν ἀδίκων κατόχων. Πύση εὐχαρίστησις γενικὴ, ποῖα ἀποζημιώσεις τῆς ἐθνικῆς τιμῆς, ἂν ἐντὸς ὀλίγου δημοσιεύσω ὅτι τὰ πάντα, βιβλία κτλ. ἐπεστράφησαν. Χαίρετε.

36. «ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1855» *

Πρὸς τὸν Κύριον Ἀντόνιον Μάτση,

Λεχόμενος τὸ βιβλιάριον μου γίνου, παρακαλῶ, διερμηνευτὴς τῆς πολλῆς μου εὐγνωμοσύνης πρὸς συγγενεῖς καὶ συμπολίτας, οἱ ὅποιοι ἠθελήσατε νὰ τιμήσετε τὸ λογίδριόν μου τῆς 25 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1855, τυπώνοντάς το ἐν ἀγνοίᾳ μου, ἡμπορῶ νὰ εἰπῶ, κατὰ τὸν ἀπερασμένον Αὔγουστον εἰς Ζάκυνθον. Ἡ καλὴ γνώμη σας περὶ τοῦ ἔργου μου, διάφορα τυπογραφικὰ λάθη τῆς ἐκδόσεως ἐξ αἰτίας τοῦ μὴ καθαροῦ χειρογράφου, μὲ παρακίνησαν νὰ δευτερώσω τὴν τύπωσιν ἐποδόσθῃ καὶ δύο ποιήματα ἄρεστὰ εἰς πολλοὺς τῶν ἐδῶ φιλομούσων· ὅθεν καὶ ἡ τόλμη μου τῆς δημοσιεύσεως. Φίλον πρὸς ἀπόλαυσιν τοῦ πάθους μου, τὴν φανέρωσιν τῆς εὐγνωμοσύνης μου, δὲν ἡμποροῦσα νὰ εὔρω ἀπὸ ἐσέ, ἐξάδελφε μου, ὁρμωδιώτερον. Ἀγαπώμενος καὶ σεβόμενος ὡς εἶσαι ἀπὸ ὅλους τοὺς συμπολίτας μας, καὶ εἰς ἐμὲ ἐξαιρέτως παραινετὴς τοῦ πρόποντος, καλοκάγαθος ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἔτη νηπιότητος καὶ νεότητος.

Μὴν παραλείψεις λέγοντας ὅσα πρέπει νὰ εἰπεῖς χάριν ἐμοῦ, μὴν παραλείψεις καὶ τοῦτο. Ὅποιος δὲν ζεῖ εἰς τὰ χρώματα τῆς γεννήσεώς του δὲν χωρίζεται βέβαια ἀπὸ τὴν πατρίδα του, ἂν φυλάττει ἱστορημένο εἰς τὸ πνεῦμα του τὸ εὐγενέστερον μέρος αὐτῆς, τὴν οὐσίαν, τὴν χάριν τῆς. Μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὅποιος καταδεχθεῖ νὰ γενηεῖ ἀπὸ τὸν καρπὸν τῶν κόπων μου, ἐλπίζω θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν λησμονῶ ποσῶς τὸ εὔμορφο νησι τῆς γεννήσεώς μας, τόσον διακρινόμενον ἀπὸ τὸν ἄδουλὸν ἐθνισμόν τῶν κατοίκων του καὶ ἀπὸ σέβας πρὸς τὰ θεῖα. Ἄν θέλει νὰ εἰπεῖ ὅτι καὶ τὸ καλὸ ποῦ γενηεῖ τὸ ἀποδίδει ὅλο εἰς αὐτὴν τὴν εὐτυχισμένην πηγὴν, ἐγὼ δὲν ἀντιλέγω, καὶ ἡ ἐπικρισίς του μὲ εὐφραίνει. Ἀδελφικῶς σὲ ἀσπάζομαι.

Ἀθῆναι 20 Δεκεμβρίου 1856.

Γ. Τερτζέτης.

Ἄν, καθὼς οἱ νομοθέτες τῆς ρητορικῆς τέχνης διδάσκουν, πρέπει, ὅποιος σχεδιάζει νὰ βάλῃ λόγον, νὰ προσπαθῇ μὲ τὸ προοίμιόν του νὰ κερδίσῃ τὴν καρδίαν τῶν ἀκροατῶν του πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ὁμιλίας του ὅλης· ἂν αὕτῃ ἡ παραγγελία τῶν διδασκάλων σοφῶς ἔχει, μοῦ φαίνεται ὅτι ἐντελέστατα συμμορφώνομαι μὲ αὐτήν, ἐρχόμενος σήμερον ἐνώπιόν σας χαροποιὸς μηνυτὴς ὅτι τὰ βιβλία, τῶν ὁποίων ἐκλάιαμεν τὴν στέρησιν σχεδὸν ἔλα ἐπεστράφησαν. Ὅλίγα τινὰ ἀκόμη

* Περιέχεται στὸ φυλλάδιο «Λόγος τῆς 25 Μαρτίου 1855. Οἱ Γάμοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Κορίννα καὶ Πίνδαρος», ὁ.π., σσ. 2-24. Ὁ λόγος αὐτὸς εἶδε ἀρχικὰ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, χωρὶς τὴν ἀφιερωματικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Τερτσέτη, μὲ τὴν τίτλο «Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν τῷ ἀναγνωστηρίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς ὑπὸ Γεωργίου Τερτσέτη τοῦ Ζακυνθίου κατὰ τὸ ἔτος 1855. Ἐν Ζακύνθῳ. Τυπογραφεῖον ὁ Ζάκυνθος, Κωνσταντίνου Ρωσσολίμου 1856», σχῆμα 8γδσς, σσ. 28.

μᾶς λείπουν, καὶ θέλει δημοσιεύσω τὸν κατάλογον, διὰ νὰ μᾶς ἔλθουν, ὡς ἐλπίζω, καὶ αὐτά¹. Οἱ συγγραφεῖς "Αγγλοὶ καὶ Γάλλοι Gibon, Sismondi, Beriat, Saint - Prix καὶ λοιποὶ, εἶναι ὅλοι εἰς τὴν θέσιν τους, καὶ ἴσως πρὶν κλείσει τὸ ἔτος δὲν θὰ μᾶς λείπει κανένας. Θὰ σᾶς φανῶ, κύριοι, ὄνειροπλάστης ἂν εἰπῶ, ὅτι τὰ ἐπιστροφὰ τῶν φημισμένων συγγραφέων, ὁμοιάζει ὡς φίλοι κακιοῦμένοι, οἱ ὅποιοι μᾶς ἔφυγαν ἐκείνη τὴν νύκτα, καὶ πάλιν σὺν Θεῷ ἐπιστρέφουν. Ὁ Ζεὺς Ὀλύμπιος μᾶς ἔμεινε πιστός, ὡς ἤξεύρετε, ἐφύλαξε καθήκον Ἑλληνικόν ἐνθυμήθη τὸν χρυσὸν τοῦ θρόνου εἰς τὴν Ὀλυμπία καὶ τὰ ἄσματα τοῦ Ὀμήρου, τὸ α' Η, καὶ κυανέησιν ἐπ' ὀφρύσι νεύσε Κρονίων, ἀλλ' οἱ ἀλλογενεῖς φίλοι δὲν εἶχαν τόσον δίκαιον νὰ μᾶς ἀφῆσουν ὑστερημένους τῆς φιλίας καὶ τῆς σοφίας των. Τί τοὺς κάμαμε; "Επαινεῖ ὁ κόσμος φωτιά, ἐφοβέριζε ἡ λόγχη, ἄστραφτε τὸ κανόνι, ἡ βοή τῆς σάλπιγγος ἠχολογοῦσε, ἐτρέξαμε καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ ἄρματα, πληγωμένοι παλαιόθεν ἀπὸ τρομερὰ βάσανα τῆς φυλῆς μας, ἐνίκησε ἡ φωνὴ τοῦ αἰσθήματος, ὅχι ἡ ἐκνηρία ἢ τὸ ἀπροετοίμαστο, καὶ οἱ γνωστοὶ φίλοι καὶ εὐεργέται τοῦ ἔθνους μας, μέρα μετὰ τὴν ἡμέρα, τὸ ἐννοοῦν ἡ συνειδήσις τους μέρα μετὰ τὴν ἡμέρα μᾶς δικαιολογεῖ, καὶ ἔρχονται ἐκ νέου φίλοι ἀγαθοὶ καὶ ἡμερωμένοι ἀπαράλλακτα σὰν τὰ βιβλία τῆς Βιβλιοθήκης. Θέμα μου, σκοπός μου μετὰ τὸν λόγον μου, ἐρχόμενος ἐδῶ σήμερον νὰ τοὺς δέσω μετὰ ἄλυσον ἀγάπης παντοτινῆς. Τί ἀκαταμάχητον σὰν ἡ ἀγάπη; Παντοδύναμη λέγει ἡ Ἀγία Γραφὴ ἔσον καὶ ὁ θάνατος. Ποιὸς δὲν κατεβάζει σημαίαν ἐνώπιον τοῦ θανάτου; Τὸ ποθοῦμενον τῆς ὁμιλίας μου ἐλπίζω νὰ κατορθώσω σήμερον, ἤξεύρετε πῶς; Μ' ἔνα λόγον εἰς τὸ στόμα, μετὰ τὸ Πιστεύω τῶν Χριστιανῶν. Οὔτε δόξας προγόνων, οὔτε ναυμαχίας, τῆς Σαλαμῖνος ἢ τῆς Μικάλῃς θ' ἀναφέρω· τ' ἀρχαῖα εἰς τ' ἀρχαῖα. Εἶχε γενναϊότητα, κύριοι, ὁ λόγος τοῦ παλαιῦ Ναπολέοντος: «Une vieille Europe ni'ennuie. Τὴν γηραιάαν Εὐρώπην ἀηδιάζω». Φῶς τῆς ὁμιλίας μου θὰ εἶναι σήμερον τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ἄρτος εὐώδης εἰς τὰ πνευματοπαῖδια τῶν Ἀποστόλων. Ἡ ἀγάπη ριζώνει εἰς τὰ στήθη ἐκείνων, οἱ ὅποιοι προσκυνοῦν τὴν αὐτὴν θεότητα, οἱ ὅποιοι κυβερνοῦνται ἀπὸ ἓνα νόμον ἱερόν, δὲν χωρίζονται εἰς ἔθνη "Αγγλοὶ, Γάλλοι, Ρῶσοι, Γερμανοί, Ἀμερικανοί, Ἕλληνες, ἀλλὰ μορφώνουν ἓνα γένος, τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν ποτίζονται νάματα ἀθάνατα εἰς ἓνα δισκοπότηρον· ἡ ἀγάπη ἐμπνέει, νοθετεῖ τοὺς μεγαλειτέρους ἀδελφοὺς νὰ βοηθοῦν τοὺς μικροτέρους, καὶ οἱ μικρότεροι πάλιν ὑποθῶ, νὰ σέβωνται τοὺς μεγαλειτέρους καὶ νοημονεστέρους.

Εἶναι, κύριοι, ἡ γλυκεῖά ὥρα τοῦ ἔτους, ποὺ τὰ χελιδόνια ἐκτίσαν τὰς φωλιὰς τους εἰς τὰς κατοικίας μας, καὶ γενναβολοῦν. Παρατηρήσατε, παρακαλῶ, ἓνα εὐμορφον θέαμα· ὅταν τὰ νήπια μεγαλώσουν, καὶ φτερουγιάζουν νὰ πεταχθοῦν ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς πατρίδος, οἱ μάνες τὰ κτυποῦν μετὰ τὸ φτερό τους, τὰ ξεθαρρεύουν, κλώθουν ὀλόγουρά τους μετὰ ἀγάπην, ἕως ὅπου τὰ χελιδονάκια νὰ ἀνοίξουν τὸ ταξίδι τους εἰς τὸν ἀέρα τοῦ Θεοῦ. Τὰ χελιδόνια, κύριοι ἀκροαταί, ἔχω παιδιόθεν ἐξ ἀκοῆς, εἶναι ἀφιερωμένα εἰς τὴν Παναγίαν, δὲν ἁμαρτάνω λοιπόν, ἂν μετὰ αὐτὰ παρομοιάσω τὰ μεγάλα βασίλεια τῆς γῆς· οἱ χριστιανικοὶ λαοί, οἱ περίφημοι Βασιλεῖς καὶ Αὐτοκράτορες βαπτισμένοι εἰς τὰς ἀκτίνες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τιμοῦνται μιμούμενοι τὰς φιλότεκνας μάνες τῶν χελιδονίων. Ὅ,τι ἔλαβε, κύριοι, ἀρχὴν ἔχει καὶ τέλος. Ἡ ἀνατολὴ προμηνάει τὴν δύσιν, καὶ τὰ δυνατὰ κράτη, τὰ πλούσια βασίλεια, θὰ ἔλθῃ ὥρα καὶ ἡμέρα, ποὺ θὰ πλῆγιάσουν εἰς φέρετρον θανάτου· ἀλλ' ἡ δόξα τους, κάλλος ψυχῆς ἀθάνατον, δὲν θὰ μαρανθεῖ εἰς αἰῶνας αἰώνων, ἂν σέβονται τὸ νέον δίκαιον, ποὺ πρασινίζει εἰς τὰ νέα ἔθνη καὶ ὑπόσχεται καρπούς, ἂν φιλοδωρήσουν τὴν οἰκουμένην μετὰ πολὺτιμη κληρονομία ἔργων γενναίων καὶ φιλανθρωπῶν ἐπιστημῶν.

Ἀρχοῦν, κύριοι, καὶ αὐτὰ ὡς προοίμιον, καὶ πορεύομαι μετὰ βῆμα ταχὺ εἰς τὸ θέμα μου. Ἀρμόδιον πολὺ εἰς τὰς ἐορτὰς ποὺ πᾶνῇγυρίζομεν οἱ Χριστιανοί, μάλιστα κατὰ τὸ φετινὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔτος ὅλης τῆς Χριστιανοσύνης. Συνέβη τῇ φετινῇ χρονίᾳ, ὡς σᾶς εἶναι γνωστόν, θάνατος, ἀνάστασις καὶ ἀνάληψις τοῦ Σωτῆρος νὰ δοξολογοῦνται συνάμα τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰς τὴν Βιένναν, Πετροῦπολιν, Ἀθήνας, Λονδίνον, Παρισίους, Νέαν Ὑόρκη καὶ εἰς τὰ αἰματωμένα περὶχωρα καὶ τεῖχη τῆς Σεβαστουπόλεως. Κλείω τὸ προοίμιον μου καὶ ἀρχίζω τὸν λόγον μου.

1. Γνωστὸν εἰς τοὺς ἀνγκνίστας τὸ συμβάν τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ καταστήματος τῆς Βουλῆς τοῦ 1853 καὶ ἡ ζημία τῆς Βιβλιοθήκης. Τὸ ἐρμάριον μετὰ τὸ σύγγραμμά τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ὑπὸ Quatremère de Quincy ἐσώθη ἀβλαβές, ὡλλὶ δὲν ἐρραγίσθη, Διὸς ἀρωγοῦντος, ὡς φαίνεται.

« Ἐν ὀνόματι τῶν εἰδώλων τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀφροδίτης, κινούμενοι ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν νεανίσκων τοῦ σχολείου ἐβοηθήσαμεν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ κατὰ τὴν τρίτην δεκαετίαν τοῦ παρόντος αἰῶνος, εἶχαμεν ἄδικον—εἶμασθε γελασμένοι». Ὡς ἀκούετε, κύριοι, γράφει ἱστοριογράφος ἄλλογενῆς, πρόσωπο μὲ βαρύτητα εἰς τὸν πολιτικὴν καὶ φιλολογικὴν κόσμον· σεβόμενος ἀκόμη τὸν ἄνδρα, καὶ πρόθυμος νὰ πράξω ἔργον ἀγάπης, σιωπῶ τὸ ὄνομά του εἰς τόσο σεβαστὴ ἀθηναϊκὴν ἀκροατήριον. Ἀλλὰ πῶς ὁ γνωστὸς ἱστοριογράφος δὲν εἶδε ὅτι ἀπὸ αἰῶνας πολλοὺς ἐγκαταλείψαμεν τοὺς ναοὺς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, πῶς, τρέχοντας τὸ κυν-δύλι του εἰς τὸ χαρτί, μᾶλλον δὲν ἐλαμψεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀνδρὸς ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, Ἀθηναίου, Ἀρεοπαγίτου, Ἀποστόλου τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰ χώματα τῆς ἡρώικῆς Γαλλίας; Πῶς ὁ φιλοῖστορας περιηγητὴς ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κι ἐταξίδευσεν, πῶς δὲν παραστάθηκε εἰς κανένα γάμον ἑλληνικόν; Πῶς δὲν ἀκροάσθη τὰς θεῖας εὐχὰς καὶ εὐλογίας τοῦ ἀγιάζουσαν τοὺς νεονόμους; Ὅχι δὲν ἐδιώξαμεν ὀλοτελῶς τὴν Ἀφροδίτην, ἀλλὰ τὴν ἀναγκάσαμεν νὰ δουλεύει νόμον Θεοῦ. Μεῖνε τῆς εἶπαμεν, μεῖνε ἐπιστάτρια ἀγάπης παντοτινῆς εἰς ἀχώριστο ἀνδρόγυνον. Πῶς ὁ περίφημος Δημοκράτης εἰς τὴν σειράν τῶν αἰῶνων δὲν ἐθαύμασε πόσες φορές ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἐδοκιμάσθη εἰς τὰ δόντια τῶν λεόντων, εἰς τὰ σπαθία τῶν τυράννων, ἐδοκιμάσθη ἀληθινὸς ἄρτος τοῦ Κυρίου, μάλιστα κατὰ τὴν τρίτην δεκαετίαν τοῦ αἰῶνος τοῦ ἀνέφερε; Ὅχι ὡς εἰδωλολάτραις, ἀλλὰ ὡς χριστιανοὺς μᾶς βοήθησαν οἱ φιλόχριστοι λαοὶ καὶ οἱ ξακουστοὶ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης.

Ἄλλος ἄλλογενῆς ὑπάγει ἀκόμη μακρύτερα ἀπὸ τὸν εἰρημένον· καὶ γνωμοδοτεῖ, ὅτι ἀπὸ τὴν φυλὴν τῶν Ἑλλήνων ἔλειψε πάντοτε ἡ χάρις καὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ καθήκοντος, «*La loi du devoir fit toujours défaut à la race grecque*» καὶ σιωπώντας, κύριοι, τὸ ὄνομά του, δὲν ἔχω μισθόν, ὁ ἴδιος ἐπρόβλεψε· εἶναι ὁ ἀνώνυμος ἀρθρογράφος τῆς Βρετανικῆς Ἐπιθεωρήσεως τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου ἀπερασμένου. Ἀλλὰ πῶς, κύριοι, ὁ Βρετανὸς δημοσιογράφος, βλαστὸς βαθυνόου γένους, πῶς δὲν εἶδε, δὲν ἐνόησε, ὅχι εἰς πρόσωπα ἐκλεκτὰ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀλλ' εἰς ἀναρίθμητον σωρὸν νέων ἀνγλίκων, γερόντων ἀδυνάτων, τρυφερῶν κορασίων, πῶς δὲν εἶδε, δὲν βλέπει τὸ σταθερὸν τῆς ὑπακοῆς εἰς τὴν ἱερότητα τοῦ καθήκοντος; Αἰῶνες ἀπέρασαν, ἀφοῦ εἰς τὴν πατρίδα τῶν Ἑλλήνων ἦλθε πολεμιστὴς κατακτητῆς, γενναῖος, ἐπειδὴ ἐπροσκαλοῦσε εἰς τὸ συμπόσιον τῆς εὐτυχίας του τοὺς νικημένους λαοὺς, ἔφθανε νὰ δεχθοῦν τὸ δόγμα τῆς πίστεώς του. Δὲν ἀγνοοῦσαν οἱ νικημένοι πόσῃν τέρψιν χαρίζουν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰ εὐμορφα ἔλογα, οἱ χρυσῆς ἄρματωσιές, ἔλα τὰ κάλλη τῆς γῆς, ἀλλ' ἐνόμισαν ὅτι ἀνώτερος ἀπὸ τόσῃν ἀπάλαυσιν εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεός, ὁ νομοθέτης τοῦ καθήκοντος. Οἱ εὐμορφίαι τοῦ κόσμου αἰχμαλωτίζουν τὴν καρδίαν, ἀλλ' ἐπροτίμησαν οἱ ἑλληνικοὶ λαοὶ τὸν Δημιουργὸν τόσων ὠραιότητων, τὸ πνεῦμα, τὴν πηγὴν πάσης σοφίας καὶ ἀγαθότητος. Δὲν μετνοοῦμεν οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, ἂν ἐφυλάξαμεν πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς Ἁγίους του, μ' ἄλλην τὴν πικρίαν, ποὺ μᾶς ποτίζουν οἱ δύο ποὺ ἀνάφερα ἀδελφοί μας ἐν Χριστῷ.

Μοῦ φαίνεται, κύριοι, ὅτι κατὰ τὴν συμφωνίαν μας νὰ πανηγυρίσωμεν σήμερον καὶ τὴν 25ην Μαρτίου, ταιριάζει εἰς τὴν μεγαλόδωρον αὐτὴν ἡμέραν νὰ ἀπαντήσωμεν πρὸς ὅποιονδήποτε κατήγορον τῆς φυλῆς μας μὲ τὰ λόγια περιφήμου στρατάρχου τῆς Ρώμης, πρὸς ἄδικον κατήγορον εἰς τὴν ἡμέραν τῆς δίκης του. «*Σάν σήμερον*, εἶπεν εἰς τοὺς Ρωμαίους, *σάν σήμερον ἐνίκησα μάχην μεγάλην εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀφρικῆς*, πᾶμε, νὰ εὐχαριστήσωμεν τοὺς θεοὺς εἰς τοὺς ναοὺς τους, καὶ ὅς ἀφήσωμεν τὸν κατήγορόν μας καθήμενον εἰς τὰ σκαμνιά του». Καὶ ἐγώ, κύριοι, θὰ ἀνοίξω σήμερον τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ θὰ ἀποδείξω τί πιστεύει ὁ Ἑλληνικὸς λαός, διὰ νὰ διώξω πᾶσαν ἀμφιβολίαν ἀπὸ τὰ πνεύματα τῶν ἄλλογενῶν. Χαρίσετέ μοι, παρακαλῶ, τὴν προσοχὴν σας, καὶ ἐλπίζω νὰ εὐχαριστηθῇτε.

Κατὰ τὰ 1820, ἓνας βοσκὸς τῆς Ἑλλάδος ἔβασκε τὸ κοπάδι του εἰς τὰ πράσινα χορτάρια καθήμενος εἰς τὸ πεζούλι μικρῆς ἐκκλησίας, πότε ἔπαιζε τὴν φλογέρα του, πότε ἐσφύριζε εἰς τὰ ἄρνια του. Κατὰ τύχην, περιδιαβάζοντας, ἐπέρασεν ἐκεῖθεν φιλέρημος Ἀγγλος περιηγητὴς, εἶδε τὸν βοσκόν, τὸν πλησίασε, ἐχαιρετήθησαν· ἔπειτα τοῦ λέγει ὁ περιηγητὴς: τί πιστεύεις; Ὁ βοσκός, ὑψώνοντας τὴν μαγκούραν του καὶ κτυπώντας τὸν τοῦχον τῆς ἐκκλησίας ἀποκρίνεται: — «Ὅ,τι πιστεύει ἐτούτῃ. — Καὶ τί πιστεύει ἐτούτῃ; τοῦ λέγει μὲ χαμόγελο ὁ περιηγητὴς. — Ὅ,τι πιστεύω ἐγώ».

Πολύ ἐπρυσπάθησα, φίλοι ἀκροαταί, νὰ μάθω ἕως ποῦ ἀπλωσε, ποῦ ἐστάθη ἡ ἡμιλία τοῦ λήρ-
δου καὶ τοῦ βοσκοῦ. Εὐθὺς ἐμάντευσα τὸ βαθὺ κύμα ποῦ σήκωνε ἡ συνομιλία τους· ἐρευνήσα ποῦτος
ὁ λόρδος, πότεν ὁ βοσκός, ζυπνητὸς Πελοποννήσιος ἢ γενναϊόκαρδος Ρουμελιώτης; Ποῖα τὰ χω-
ράφια τῆς βοσκῆς; Μάταιος ὁ κόπος μου, δὲν τὸ ἔμαθα ποτέ. Ἄς παρηγορηθῶμεν ἡμῶς, ἂν δὲν
ἤξεύρωμεν τί ἄλλο εἶπεν ὁ βοσκός τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὸ 1820, ἤξεύρωμεν τί ἐπραξεν κατὰ τὸ
1821.

Θὰ σκεφθῆκατε, κύριοι, βεβαίως, ὅχι μιὰ φορά, ἀλλὰ πολλές, τόσον τὸ θέαμα εὐφραίνει, τὸ
θέαμα, ὅταν ἔπειτα ἀπὸ τρικυμίαν γῆς καὶ θαλάσσης προβαίνει τὸ οὐράνιον τόξον καθαρὸν, χρυ-
σοκέντητο, ἡλιοβαμμένον. Μὴ γράφετε, κύριοι, εἰς ὑπερηφάνειάν μου, παρακαλῶ, ἂν σᾶς εἰπῶ,
ὅτι τὴν καθαρότητα τοῦ οὐρανίου τόξου θὰ προσπαθῶ νὰ χύσω σήμερον εἰς τὰ λόγια μου, καὶ
αἰτία, ὁ ἄκρος πόθος μου νὰ σᾶς ἀρέσω, καὶ διὰ νὰ σᾶς ἀρέσω, ὁδηγὸς ἄριστος νὰ μὴ λυπήσω
οὐδένα, εἴτε ἀκούσει τώρα, εἴτε μάθει ἔπειτα τὰ γραφόμενά μου. Ἐλύπησε, κύριοι, ποτέ κανέναν
τὸ οὐράνιον τόξον; ὅχι βέβαια· ἐκτὸς ἂν λάχει ὑποχονδριακός. Εἶναι εἰς τὴν συντροφίαν μας κανένας;
Μιᾶς τουφκιᾶς τόπος, δίπλα μας εἶναι ἡ κατοικία τοῦ ἱατροφιλοσόφου Μακκιά, ὃς τρέξει ἐκεῖ
πρὸς θεραπείαν του. Κανένας δὲν φεύγει, φύλλο δὲν σειέται, ἤμεσθε ὅλοι ζωγραφισμένοι τὰ χρώ-
ματα τοῦ οὐρανίου τόξου.

Θέλω, κύριοι, σήμερον νὰ ἐξετάσω τί ἔκαμε, τί ἐβουλήθη νὰ κάμει ὁ βοσκός, ὁ ναύτης, ὁ
ἔμπορος, ὁ γραμματισμένος, ὁ ἱερωμένος τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1821, διὰ νὰ εὕρω τί πιστεύει
ὁ ἑλληνικὸς λαός. Τί ἔκαμε; Μὴ γένοιτο, κύριοι, νὰ σᾶς περιγράψω πολέμους, αἱματοσφαγές ἀν-
δρῶν. Ὁ πόλεμος δὲν εἶναι σκοπὸς τοῦ πολέμου· ἡ ἰδέα μόνη, ἡ δικαιοσύνη, δίδει ἀξίαν εἰς τὰ
πολεμικὰ ἔργα. Σχισμένα κεφάλια, τζακισμένα ποδάρια, δὲν δηλοῦν τίποτε. Ναί, ἂν ὁ πόλεμος
εἶναι δίκαιος, τὰ καψίδια τῶν φονευμένων θεωροῦνται ὡς ἅγια λείψανα, καὶ εἶναι. Ἄν ἄδικος, καν-
τοῦν τὴν λαχτάραν τῆς εὐαισθησίας τῆς ψυχῆς μας. Τί ἐβουλήθη, κύριοι, νὰ κάμει; Τί ἔκαμεν
ὁ λαός τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ ἔτος 1821; Τὸ κηρύττω μὲ συντομίαν. Πιθέλησε νὰ θεμελιώσῃ
βασιλείαν ἑλληνικὴν. Διὰ τί; Τρέχω εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ τὸ μάθω. Φυλλολογῶ τὰ θεῖα βιβλία,
καὶ τί εὕρισκω; Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα, καθ' ὁμοίωσίν του· καὶ τὸν ἔστησε
κυριάρχην τῆς γῆς, τῶν ζώων, τῶν φυτῶν κτλ. Τί δηλοῖ, κύριοι, τὸ κατ' εἰκόνα; Δηλοῖ τὸ ἅγιον
πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἀγαθότητα· ὁ Πλάστης τὴν
πνοὴν τῆς ζωῆς του ἐφύσησεν εἰς τὸ πλάσμα του. Τὸ κατ' εἰκόνα συντροφευμένο εὐθὺς ὡς ἀκού-
σατε μὲ τὴν βασιλείαν τῆς γῆς, ἐξηγεῖ ὅτι τότε ἡ ἐξουσία ἔχει κύρος, τὸ κράτος ἀρετὴ, ἂν θε-
μελιώνεται ἡ βασιλεία εἰς τὰ θεῖα προσόντα τῆς εἰκόνης, ἂν σώζει τὸ κάλλος τοῦ οὐρανίου Πα-
τρός, ὅθεν νομικὸς θεολόγος διδάσκει non fundatur dominium, nisi in imaginæ Dei: Δὲν στοι-
χιώνεται βασιλεία, εἰμὴ εἰς τὴν ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ. Ἄν λείψῃ ἡ χάρις τῆς εἰκόνης, λείπει ἡ βα-
σιλεία τοῦ ἀνθρώπου, τὸ σκῆπτρον μαραίνεται εἰς τὰ χεῖρις τοῦ κρατοῦντος. Τὴν βασιλείαν τῆς
εἰκόνης ἤθελε νὰ ἀναγορεύσῃ ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς δακρύχαρας καὶ ἡρωϊκὰς ἐκεῖνες ἡμέρας.

Βλέπετε, κύριοι, ὅτι ὀλίγον κατ' ὀλίγον μὲ τὴν ὑπομονήν, θεῖον χάρισμα ἢ ὑπομονή, ἀρχί-
ζομεν νὰ ξανοίγωμεν τί ἐννοοῦσεν ὁ βοσκὸς τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ἐκκλησίαν του καὶ μὲ τὸ ἐγὼ του.
Ἄνδρες Βοσκοὶ ἦτον ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ρωμύλος, θησαυρὸς ὁ ἓνας τῶν Ἑβραίων, ὁ ἄλλος τῶν Ρω-
μαίων. Ἄς προχωρήσωμεν σχολιάζοντας τὴν βραχυλογίαν τοῦ συντοπίτου μας· ἔχομεν ἀκόμη
θάλασσα νὰ ἀρμενίσωμεν.

Εὐτύχησε, κύριοι, κατὰ μέρος ὁ πόλεμος· νησιά, ἐπαρχίαι, ἄκρες τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ἐλευθε-
ρώνονται. Τὸ ἔθνος συγκαλεῖ συνέλευσιν, μαρρώνει κυβέρνησιν, νόμοι ψηφίζονται. Τί πνεῦμα ζωο-
γονεῖ τὴν νέαν νομοθεσίαν; Φιλανθρωπία καὶ ἰσωνομία. Ἀρχίζω ἀπὸ τὴν συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύ-
ρου, τοῦ Ἄστρους, τῆς Τροιζῆνος· ἀρχίζω ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀκούσατε.

Ἡ συνέλευσις τοῦ Ἄστρους νομοθετεῖ μὲ φιλάνθρωπον ἄρθρον, ἕνατον τοῦ πολιτεύματος: α' Ὁ
ἀγορασμένος ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος ἄμα πατήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν γῆν, καὶ ὁ ἀγοραστὴς χάνει
τὰ ἀργύριά του». Τὸ ἄρθρον τοῦτο ὑψώνει τὴν Ἑλληνικὴν γῆν εἰς ἀδελφὴν γῆσιν τῆς Ἀγγλι-
κῆς καὶ Γαλλικῆς γῆς, καὶ στένει θαρρῶ, τὸ αἰώνιον θεμέλιον τῆς συνθήκης τῶν 6 Ἰουλίου.

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου κηρύττει τὸ ἐλεύθερον τῆς θρησκευτικῆς λατρείας κατοίκων καὶ
ξένων· καὶ τὴν ἰσωνομίαν τῶν δικαιωμάτων μὲ τὸ ἄρθρον πρῶτον καὶ τρίτον.

Τὸ ἀρθρον 92 τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τὸ 18 τῆς Τροιζῆνος ἐξορίζουν τὰ βασανιστήρια καὶ τὴν δήμευσιν, καὶ ὁ ποινικὸς νόμος τῆς καλῆς αὐγῆς οὔτε ὀνειρεύεται τὸν πολιτικὸν θάνατον. Διαβάσετε, οἱ νέοι, τὸ ἀπάνθισμα τῶν ἐγκληματικῶν νόμων κατὰ τὸ ἔτος 1824. Ἡ ὥρα ἐκείνη τοῦ ἔθνους, μεστὴ χάριτος ἐλευθερίας, θὰ ἐννοοῦσε ὀλιγώτερον τὴν ὁρθοδοξίαν τῆς Χριστιανικῆς φιλάνθρωπίας ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰουστινιανόν·¹ Διὰ νοσοκομεῖα, σχολεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, νομοθετοῦν Βουλές, κυβερνήσεις καὶ συνελεύσεις. Τὸν Ἰούλιον μῆνα τοῦ ἔτους 1829 ἡ συνέλευσις τοῦ Ἄργους πρὸς δοξολογίαν τοῦ Ὑψίστου ψηφίζει τὸν ναὸν τοῦ Σωτῆρος. Λάμπει, κύριοι, ἐπὶ κεφαλῇς τῶν πολιτευμάτων τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἐχὼ ἓνα ἔγγραφον μηνολογημένο 16 Ἀπριλίου 1821, τὸ φυλλάδιον, ποῦ τὸ περιέχει ἐτυπώθη τὰ 1822 εἰς Παρίσιους. Ἀρχίζει τὸ ἔγγραφον· «Ἐν ὀνόματι Θεοῦ Παντοκράτορος κτλ.». Ποῖος ὑπογράφεται; Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Ὑδρας, δηλαδὴ ὅλος ὁ λαός. Παρόμοια ἔγγραφα, εἶμαι βέβαιος, ἔχουν δημοσιευθεῖ καὶ ἀπὸ ἄλλες πολιτεῖες τῆς Ἑλλάδος. Δὲν τὰ ἔχω. Δὲν τὰ ἤῤῥα. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν σώζονται πλέον εἰς τὴν γῆν, σώζονται εἰς τὸν οὐρανόν· εὐρίσκονται εἰς τὰ ἄδυτα Κυρίου. Ἡ ἡμέρα θὰ μᾶς ἔλπει καὶ θὰ μᾶς πλάκωνε τὸ σκοτάδι, ἂν ἤθελα νὰ διηγηθῶ ὅλα τὰ φιλόφρονα, τὰ φιλόνομα, τὰ θεῖα τῶν παλαιῶν ἡμερῶν· σὰς λέγω μόνον ὅτι ὁμοιάζει ὡς ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος νὰ εἶχεν εἶδῃσιν, νὰ ἦτον κυριευμένος τότε ἀπὸ τὸν θαυμαστὸν αὐτὸν στοχασμὸν τοῦ ρήτορος τῆς παλαιᾶς Ρώμης· «Οὐδὲν ἄρεστότερον εἰς τὸν Παντοκράτορα Θεὸν ἀπὸ κοινωνίαν ἀνθρώπων στερεωμένην με τοὺς θεῖους δεσμοὺς τῆς δικαιοσύνης». Ἀκούσατέ το λατινιστί· δὲν δύναμαι νὰ τὸ μεταφράσω αὐτολεξεί· *Nihil est enim illi princeipi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quam concilia coetusque hominum, jure sociati, quae civitates appellantur*².

Ὁ φιλέλληνα Κικέρων, ἐπειδὴ ἦτον εἰς τὸ ἄκρον φιλέλληνας, ὁ Κικέρων, κύριοι, ποῦ ἔγραψε τὰ σεβάσματα λόγια, εἰς τὸ Ὀνειρον τοῦ Σκιπίωνος, δὲν εἶχε ὅλα τὰ διδόμενα, τὰ προσόντα νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν σοφίαν τῆς φωνῆς του. Ἦτον ξένος τῆς χριστιανικῆς ἀποκαλύψεως· τὰ εἶπε ὡς ὄνειρον. Ἀπὸ φῶς λαμπυρότερον ἐφωτίζετο ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος, καὶ οἱ πλέον δύσπιστοι θὰ κλίνουν γόνα, ἄφοῦ, ὡς δυνῇθῶ, ἐξηγήσω πῶς ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλίᾳ ἐτακτοποίησε, ὥρισε τὰ καθήκοντα τῶν θνητῶν, καὶ εἰς ποῖον ὕψος μεγαλείου ἀναβάζει τὴν ἀνθρωπότητα ὁ θεμελιωτῆς τῆς Χριστιανοσύνης.

Παρακαλῶ, κύριοι ἀκροαταί, νὰ μὴ λησμονήσετε, ὅτι περπατῶ δίπλα εἰς τὴν ὁμιλίαν μου μετὸν φίλον, ποῦ εἶπε ἀπιστην τὴν φυλὴν μας εἰς τὸν νόμον τοῦ καθήκοντος· μετὸν ἄλλον ποῦ μᾶς εἶπε εἰδωλολάτραι, μετὸν βροχὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ μετὸν περιηγητὴν λόρδον τῆς Ἀγγλίας, καὶ ὅτι ἀπὸ τὸ σύμβολον τῶν Ἀποστόλων ἢ τῆς πίστεως, ὡς ἀπὸ πολυέλαιον φωτεινόν, προσπαθῶ νὰ φωτίζομαι, ἀνοίγω ὅσον ἢμπορῶ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου.

Ἡ Χριστιανικὴ Κατήχησις μᾶς διδάσκει τὴν παντοδυναμίαν, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Πλήρης ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, τῆς δόξης του. Ποῦ ἦσουν, ὦ ἄνθρωπε, μᾶς λέγουν τὰ θεῖα γράμματα, ποῦ ἦσουν ὅταν ὁ Ὑψίστος δημιουργοῦσε τὴν κτίσιν; Εἶσαι σὺ ὁ τεχνίτης τῆς κινήσεως τῶν ἀστέρων; Προγνωρίζεις τὰς ὥρας ἡμέρας θὰ ζήσεις; Ἠξευρες, ὅτι ἔμαλλε νὰ γεννηθεῖς; Ταπεινώσου καὶ προσκύνῃ. Καὶ ὁ ἄνθρωπος γονατίζει καὶ προσεύχεται ἄλλὰ πῶς; Ὡς τὸ πλάσμα πρὸς τὸν Πλάστη του, ὡς τὸ τέκνον πρὸς τὸν Πατέρα, «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Πῶς πάλιν ἡ χριστιανικὴ λατρεία ἐννοεῖ τὰ χρέη, τοὺς κοινωνικοὺς δεσμοὺς ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον; Πῶς; Δηλοποιεῖ νόμον φιλότητος, ἀδελφότητος. Οἱ χωρισμένοι, λέγει, ἐγειτονεύσατε ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ὡς ὁ Κύριος ἠγάπησεν ἡμᾶς, εἶναι τὰ ὑπερινα λόγια τοῦ νεωτέρου τῶν Ἀποστόλων. Ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται θησαυρίζονται εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης.

Συλλογισθῆτε, κύριοι ἀκροαταί, τώρα, παρακαλῶ. Ὅταν ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος θέτει ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πολιτεύματος τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὅταν παιανίζει τὸ κίνημά του μετὸ ὄνομα

1. «Οὐ γὰρ ἂν μεταβάλοιμεν ἡμεῖς τύχην ἐλευθέραν εἰς δουλικὴν κατάστασιν, οἳ γε καὶ τῶν ἐμπροσθεν δουλούντων ἐλευθερωταὶ σπεύδοντες εἶναι». Νε κ ρ ὁ 22 κεφ. 8.

2. M. T. Ciceronis Somnium Scipionis § 3.

τοῦ Θεοῦ Παντοκράτορος, τί δηλοῦι; Ὁμολογεῖ, κηρύττει τὴν ἰδυναμίαν τοῦ ἐνώπιον Θεοῦ, προσκυνεῖ τὸ ἱερόν του ὄνομα, ἐπικαλεῖται τὴν ὑψηλὴν του φώτισιν.

Ὅταν ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ ψηφίζει ἰσονομίαν, ἐλευθερώνει τὸν ἀγορασμένον αἰχμάλωτον, οἰκοδομεῖ νοσοκομεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, σχολεῖα διὰ τοὺς ἀμαθεῖς, δὲν βασιλεύει ἡ πρόνοια, ἡ σοφία τῆς ἀγάπης εἰς τὰ νομοθετημένα: Ἡ ἀγάπη ἐλεημονεῖ τοὺς πονεμένους, διορθώνει τὴν ἀδικίαν· ἡ ἀγάπη ἀπλώνει τὴν ἐπιστήμην, δηλαδὴ τὴν καλλιέργειαν τοῦ νοῦς, τῆς εἰκόνας τουτέστι, τῆς οὐρανίας ὁμοιώσεως, πειραγμένης ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα. Ἔργων ἄκρας φιλανθρωπίας ἡ ἐπιστήμη!

Πόθεν, κύριοι, τὸ πλουτοφόρον ἀστάχυ τῆς ἀγάπης εἰς τὸν νέον κόσμον; Οὔτε ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, οὔτε ἡ παλαιὰ Ρώμη, οὔτε οἱ ἄσιατικαὶ φυλαί, ξένος χριστιανισμοῦ, δὲν ἐθέρισαν ποτὲ τόσον πλούσιον καρπὸν. Πόθεν; Ὅχι ἀπὸ ἄλλοῦ εἰμὴ ἀπὸ τὴν ἀδελφότητά εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἀπὸ τὰ θεῖα τοῦ παραγγέλματα, ἀπὸ τὸν ἐξαίσιον, ἀμίαντον τύπον τῆς ζωῆς τοῦ καὶ τῆς Ουσίας του. Καταγίνομαι, ἔλεγε ὁ Ἅγιος Παῦλος, νὰ μορφώσω εἰς ἑσᾶς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Εὐτύχησε, κύριοι, ἡ προσπάθειά του εἰς τοὺς ἐλληνικοὺς νόμους. Θαυμάσετε εἰς ποῖον ὕψος μᾶς ὑψώνει, ὑψώνει τὴν ἀνθρωπότητα ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν: «γενεῖτε τέλειοι καθὼς ὁ πλάστης σας εἰς τὸν οὐρανόν». Μέτοχος ὁ ἄνθρωπος τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, γνώστης καλοῦ καὶ κακοῦ, ἐξουσιαστῆς τῶν ἔργων του, ἡμπορεῖ νὰ φθάσει εἰς τὸ τέλειον, καὶ νὰ χαρεῖ ὡς συνέπειαν καὶ ἀνταμειβὴν τῶν ἀγαθοεργημάτων του τὸ αἰώνιον τῆς μακαριότητος, τὴν ἀθανασίαν τοῦ μέλλοντος αἵδωνος, συμφώνως μὲ τὸ σύμβολον τῶν Ἀποστόλων.

Χαρῆτε, κύριοι ἀκροαταί, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ὁμιλίαν μας κατὰ τὸν δρόμον ποῦ ἐκάμαμεν, ἐφθάσαμεν εἰς μίαν ὥραν μεσημεριάτικην. Ἐὰν πάντα φέγγουν ὀλόγυρά μας: ἠύραμεν ὅτι ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος εἶναι λαὸς Χριστιανικὸς, εἶδαμεν ὅτι θέλει νὰ θεμελιώσῃ βασιλείαν Χριστιανικὴν κατὰ τὰς Γραφάς. Ἐννοήσαμεν, ἐκπαλάβαμεν τὰ βασιλικά λόγια τοῦ βοσκοῦ τῆς Ἑλλάδος, πιστεύω ὅτι πιστεύει ἡ ἐκκλησία, καὶ ἡ ἐκκλησία πιστεύει ὅτι πιστεύω ἐγώ. Ὡ, ἅγιο τὸ χῶμα τοῦ βοσκοῦ, εἴτε ἂν ἀπέθανε φυσικῶς, εἴτε ἂν ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Λεβιδίου, ἢ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἅγια τὰ βασιλεύματα τοῦ ἡλίου, ποῦ ἐχαιρέτησαν τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναβαρίνου, ἅγιο τὸ χέρι, ποῦ ἐφιλοδώρησε μὲ χρυσὴν ρομφαίαν τὸν περιβόητον ναύαρχον τῆς Ἀγγλίας¹, εὐλογημένοι οἱ ἄγωνες τῆς Ἀγγλίας, Ρωσίας, Αὐστρίας, Γαλλίας, Πруσίας, διὰ νὰ ἀπολαύσουν ἀπὸ τὸν καλοθελητὴν σκηπτροῦχον τῶν Ὀθωμανῶν τὸ ἐλεύθερον τῆς χριστιανικῆς συνειδήσεως!

Παρομοιάζω, κύριοι, τὴν ἐρωταπόκρισιν τοῦ βοσκοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἀγγλοῦ περιηγητοῦ,—έρχομαι εἰς τὰ πρῶτα, συγχωρήσατέ με, δὲν ἡμπορῶ νὰ χωρισθῶ ἀπὸ τὸν βοσκόν, ὀνειρεύομαι τὸ ξωκλήσι καὶ τὰ κοπάδια του, πίνω καὶ γάλα εἰς τὸν ὕπνον μου,—παρομοιάζω τὸν πατρίκιον τῆς Ἀγγλίας καὶ τὸν βοσκόν τῆς Ἑλλάδος, χάριν λόγου, ὡς ὁ ἕνας νὰ ἀντιπροσώπευε τὴν Εὐρώπην, ὁ ἄλλος τὴν Ἑλλάδα, καὶ λέγει ἡ Εὐρώπη πρὸς τὴν Ἑλλάδα: Τί πιστεύεις; Καὶ ἡ Ἑλλάς περιβάλλεται εἰς χλαμύδα σιωπῆς, ὡς νὰ ἔλεγε οὕτω περιτυλιγμένη: Μὲ ἐρωτᾷς τί πιστεύω; ἄγνοεῖς τί πιστεύεις ἐσύ; ἄγνοεῖς ὅτι ὅτι πιστεύεις ἀπὸ ἐμὲ τὸ ἔλαβες; ἐγὼ πρώτη μὲ τὴν φωνήν μου δημοσίευσα τὰ θεῖα Εὐαγγέλια εἰς τὴν οἰκουμένην. Ὁ Πλάτων ποῦ σὲ εὐφραίνει, ὦ Εὐρώπη, εἶναι Ἀθηναῖος, ὁ Ἀριστοτέλης, ποῦ σὲ φωτίζει, Μακεδονίτης, καὶ ὁ Ὅμηρος, ὁ ἄκρος σου πόθος, ὦ Εὐρώπη, ἐπειδὴ ἡ δόξα τῶν ἡρώων εἰκονίζει τὴν δόξαν σου, ὁ Ὅμηρος, τὰ γενέθλιά του, φιλονικοῦνται ἀπὸ ἐπτὰ θυγατέρες μου, τὴν Ρόδον, Σμύρνην, Χίον, Ἄργος, Μυκῆνας, Ἀθῆνας καὶ τὴν Ἰθάκην. Ἀπὸ τὰς ἐπτὰ θυγατέρες, κύριοι ἀκροαταί, μόνον οἱ Μυκῆνες, οἱ Μυκῆνες μόνον δὲν ζοῦν σήμερον. Ἀπέθανε μὲ τὸν θάνατόν της. Οἱ ἄλλαι ζοῦν.

Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ σκερθοῦν, θαρρῶ, οἱ δύο ἄνδρες, ποῦ ἀνάφερα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμιλίας μου, καθὼς καὶ τὴν μεγάλην δόξαν τῆς Εὐρώπης, ἦταν ἐβοήθησε τὴν γῆν, γεννήτριαν εὐγλωττίας καὶ ἐπιστήμης, καὶ ὅχι νὰ εἶναι μισέλληνας, ἀλλὰ νὰ εἶναι μετριοφρονέστεροι, γλυκύτεροι πρὸς φίλους ποῦ ἔπεσαν εἰς δυστυχίαν.

1. Τεχνίτης Ρώσος ἑξοχος ἐπρόσφερε εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Νικόλαον σπαθὶ μὲ χρυσὸ θηκάρι, καὶ εἰς τὸ θηκάρι, εἰκονισμένη μὲ πολλὴν χάριν, ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου. Ὁ Νικόλαος, ἀφοῦ εἶδε τὸ δῶρον: Δὲν ἀρμύζει εἰς ἐμὲ τὸ χάρισμα, εἶπε, ἀλλ' εἰς τὸν Κόδρικτον, καὶ τοῦ τὸ ἔστειλε. Ὁ φιλογενὴς Ἰωάννης Παπαρρηγόπουλος εἶδε τὸ σπαθί, ὅταν τὸ ἔλαβε ὁ ναύαρχος Ἀἰδων νὰ τὸ δώσῃ εἰς τὸν Ἀγγλον.

Συλλογίζουμουν, ὡς σᾶς ξεφράζομαι, καὶ μὲ ἔπαιρνε θυμὸς διὰ τὴν ἀδικίαν, καὶ τοὺς ἔλεγχα μὲ δριμύτητα καὶ τοὺς δύο, ἤμουν μόνος μου, μὲ ἔκαιε ὁ καημὸς τῆς ὕβρεως. "Ὡ τοῦ θαύματος ! "Ὡ μυστήριον φαντασίας ! Μοῦ ἐφάνηκε πῶς καὶ οἱ δύο ἐκαταδέχθησαν καὶ ἤλθαν εἰς τὸ πτωχὸ μου δωμάτιον, ἤλθαν, τοὺς γνώρισα, εἶναι καὶ οἱ δύο τῆς ἡλικίας μου, μὲ τὸν ἕνα συχνὰ ὁμιλήσα, μὲ τὸν ἄλλον μία φορά μόνον· ἤλθαν, ἐκάθισαν γύρω εἰς τὸ τραπέζι μου· ὡς τοὺς εἶδα, παραίτησα τὸ κονδύλι, καὶ τοὺς πρόσφερα σικαμινά, ἀκούω καὶ μοῦ λέγουν : Φαίνεται ὅτι εἴσθε χριστιανικώτεροι εἰς τὰς θεσμοθεσίας σας, παρὰ εἰς τὰς ψυχὰς σας, εἰς τὰ γραφόμενα παρὰ εἰς τὰ πραττόμενα. Τότε μοῦ ἀραδιάζουν ἐμφυλίους πολέμους ἀνοήτους, φόνους τρομακτικούς, ληστείας, δαισιδαιμονίες, ψεύτικα ψηφοδέλτια μὲ τὰς χούφτες εἰς τὰ ἱερὰ σκεῦη τῆς ἐκλογῆς, εἴτε δημάρχικα, εἴτε βουλευτικά, καὶ αὐτὰ ἐργάζεσθε οἱ λαμπρυνόμενοι μὲ τὴν πορφύραν τῆς ἐκκλησίας, μὲ τὴν δόξαν τῶν προγόνων ! Ἀθέμιταν, ἔλεγαν, θεωρίσῃτε τὸ ἐγκλημα, ἀλλὰ ἀθεμιτώτερο νὰ τὸ στολίζεις μὲ τὴν χλαμύδα τῆς ἀρετῆς, μὲ τοὺς κρίνους τῆς ἀθωότητος.

Ἡ ὁμιλία τους, ἀδελφοί, δὲν ἦτον ὁμιλία, ἀλλὰ κατεβασιά ποταμοῦ χειμωνιάτικη, παλίσροια ὠκεανοῦ ἀφρισμένη, καθὼς τὴν εἶδα πρὸ καιροῦ εἰς τὸ Διέπ, πόλιν τοῦ ὠκεανοῦ, τὸ 1840 νομίζω. Ὁ ἕνας ὁμιλοῦσε γληγορώτερα, ὁ ἄλλος ἀγαλιώτερα, καθένας κατὰ τὸ ὕψος τοῦ ἔθνους του. Ὁ ἀγαλιώτερος ὅμως ἦτον πλέον δριμύς, ζωντανὸ φαρμάκι. Τί τὰ θέλετε, μ' ἐξάλισαν τὰ ἔχασα. Τὸ πιστεύετε ; μ' ἔπιασε βήχας ποὺ δὲν εἶχε τελειωμόν. Ὁ βήχας μου ὅμως ἐστάθη σωτήριος, ἔλαβα φαίνεται καιρὸν καὶ ἐσκέφθηκα, καὶ τοὺς ἐζήτησα προθεσίαν νὰ ἀπαντήσω. Ἀπόκαμα ἀπὸ τὸν λόγον μου, ἡ φωνή μου, τοὺς εἶπα, εἶναι πιασμένη ἀπὸ τὸ γράψιμο. Τὰ εἶχα ὀλίγον χαμένα, τοὺς ἔλεγα, ὅτι ἡ φωνή μου ἐπιάσθη ἀπὸ τὸ γράψιμο, δὲν τοὺς ἔλεγα καὶν ἀπὸ τὸ βήχα ; Συγκάτενευσαν καὶ οἱ δύο εἰς τὴν προθεσίαν : Πότε ; μοῦ εἶπαν. Προσδιορίζω, λέγω, τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Μὲ τέχνη τὸ ἔκαμα, εἶδα πῶς διὰ νὰ τοὺς ἀποστομώσω εἰς ἐκεῖνα ὑποῦ μοῦ εἶπαν, μοῦ χρειάζεται ἡ βοήθεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐδιάλεξα τὴν παγκόσμιον ἐορτὴν τῆς καταβάσεώς του εἰς τὸν κόσμον· ἡ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, μάλιστα, τοὺς πρόσθεσα μὲ γενναιοτητα, εἶναι καλὴ καὶ διὰ ἐσᾶς καὶ διὰ ἐμέ, εἴμεθα καὶ οἱ τρεῖς χριστιανοί, καὶ ζητοῦμε τὴν ἀλήθειαν, ὅχι τὸ ψεῦμα. Τὸ ἐδέχθησαν. Σᾶς ὑπόσχομαι, κύριοι ἀκροαταί, ἂν ὁμιλήσουν οὐρόνυμα, νὰ σᾶς εἰπῶ τὰ ὀνόματά τους.

Ἀκούσετε τώρα τὸ σχέδιόν μου, ἂν τάχα τὸ ἐγκρίνετε, πῶς μελετῶ νὰ φερθῶ. Τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς νηστεία καὶ προσευχή καὶ ὅς εἶναι ἀργία καὶ κατάλυσις. Ἐπειτα εἰς τὴν ἐβδομάδα, ἀφοῦ περάσει ἡ ἐορτή, μὲ νέαν ἀγγελίαν μου θὰ σᾶς προσκαλέσω, ἂν ἡ ἡμέρα μὲ βοηθήσει καὶ γράψω λόγον ἄξιον τῆς ἀκοῆς σας. Δὲν σᾶς τὸ βεβαιῶνω, πολὺ, τὸ ἂν ἐσπάρθῃ πολλές φορές, δὲν φυτρώνει πάντοτε· ἡ προσευχή ὅμως καὶ ἡ νηστεία καλὸ πρᾶγμα, εἶναι συνομιλία μὲ τὸν Θεόν, κοινωνία τῆς χάριτος του· ἔχομεν φέτος λαμπρὸ παράδειγμα σεβαστῆς, μεγάλης βασιλίσσης τοῦ καιροῦ μας, ἡ ὁποία διέταξε πάνδημην νηστείαν καὶ προσευχὴν εἰς τὸ βασιλείον της τὴν 21 Μαρτίου. Ἄν ἡ Ἀγγλία, πλούσια ἀπὸ τέχνας, σοφίαν, πολεμικὰ πλοῖα, πολεμικοὺς ἄνδρας, εὐτυχισμένη ἀπὸ τὰς εὐλογίας τῆς ἐλευθερίας, ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἐμπορίου, ἔχει ἀνάγκην νηστείας καὶ προσευχῆς, πόσον μᾶλλον ἡμεῖς, ἡμεῖς ποὺ εἴμεθα σήμερον ἐπ' αὐτοφώρῳ πικασμένοι εἰς ἕνα τρομερώτατον ἀμάρτημα· ποῖο ; δὲν θέλω νὰ τὸ εἰπῶ· ὅς τὸ εἰπῶ. Τραβᾶτε με καὶ ὅς κλαίω· ἀλλὰ πρὶν τὸ εἰπῶ θέλω νὰ στήσω μερικὰς σκαλοπατησιὰς, ὅχι πολλές, τρεῖς. Προσέχετε, διότι ἀνεβαίνω.

Σκαλοπατησιὰ πρώτη. Ἐρωτῶ, εἶναι πρᾶγμα, ποῦ νὰ μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ ζήτημα ; ἀπὸ τὴν λύσιν του, κτλ. ; ὅχι βέβαια. Ὑποθέσετε τώρα πῶς ἕνας ἄνθρωπος πάσχει, πάσχει ἀπὸ κατάρρακτον εἰς ἕνα τοῦ μάτι, τὸ ἄλλο ὁμοιάζει παστρινό. Ὁ ἀργίατρος κύριος Τράϊμπερ μέλλει σήμερον νὰ κάμει τὴν χειρουργικὴν πράξιν εἰς τὸ θολό, στέκει μὲ τὰ ἐργαλεῖα εἰς τὸ χέρι. Τὸ ἄλλο μάτι τὸ γερὸ φεύγει, καὶ πάγει νὰ ξεφαντώσῃ εἰς τὴν Πεντέλην, εἰς τὴν Καισαριανήν. Δὲν ἔχει, κύριοι, ἄδικο τὸ γερὸ μάτι νὰ φεύγει, νὰ μὴν εἶναι παρὸν εἰς τὴν κρίσιμην ὥραν τοῦ ἀδελφοῦ του ;

Δεύτερη σκαλοπατησιὰ. Εἶναι ὁμολογούμενον, κινεῖς βέβαια δὲν τὸ ἀρνεῖται, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον δὲν ἔχει ἀνάγκην συνθηκολογημάτων διὰ νὰ θεωρεῖται καὶ νὰ εἶναι μέρος ἀχώριστον τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, de concert Européen. Δὲν ἔχει ἀνάγκην πολιτογραφήσεως, ἐγεννήθη μέλος τῆς οἰκογενείας τῶν φιλοχρίστων ἡγεμονιῶν.

Τρίτη σκαλοπατησιά. Δέν εἶναι πασίδηλον ὅτι εἶχαμεν μίαν φοράν τὴν ἀγάπην, τὴν εἰνoιαν τῆς Εὐρώπης, καὶ ὅχι τῆς Εὐρώπης ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῦ ἄνθους τῆς Εὐρώπης, τοῦ Γεωργίου Κάνιγκ, Σατοβριάνδ, Μαρτινάκ, Μαρτινέτζ Δελαρόζα, τοῦ Βύρων, Ἑρσκιν, Γκύλφορνδ ; Ἀληθινὰ εἶναι ὅλοι μακαρίτηδες, πλὴν ζοῦν τὰ παιδιὰ τους. Πῶς συμβαίνει λοιπόν, κύριοι ἀκροαταί, ποῦ ἔσονται καὶ ἂν φυλλολογῶ τὰς ξένες ἐφημερίδας, παρατηρῶ καὶ τοὺς διορισμούς τῆς ἐπικρατείας μας, τὸ ἕκαστον ἔργον, δέν βλέπω πούθεν ἀ διορισμὸν πληρεξουσίου ἀπεσταλμένου μας εἰς τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης ;

Peccato è nostro e non natural cosa.

Εἶναι ἀμάρτημά μας καὶ ὅχι πράγμα φυσικό, καθὼς ἔλεγεν ὁ σοφὸς Πετράρχης εἰς τοὺς Ἰταλοὺς τοῦ καιροῦ του. Διατί ἁμαρτία μας ; Φανερό, ἰδοὺ πῶς. Τὰ δίκαια, ἡ ἐλευθερία, τὸ βασιλαῖον εἶναι καλὰ πράγματα, ὅσια, δέν ἀντιλέγω, ἅπαντες ! Πλὴν ἂν δέν ἀσφαλιζονται ἀπὸ δυνάμιν, κατανατοῦν ὥραία, θαυμαστὴ ζωγραφιά, θαμμένη εἰς τὰ βάθη σκοτεινῆς φυλακῆς. Ἐνας Ὁθωμανὸς ἐρώτησε μίαν φοράν ἕνα Χριστιανόν, πόσα εἶναι τὰ Εὐαγγέλια ; Τέσσαρα, τοῦ εἶπε ὁ Χριστιανός· ὅχι, πέντε, τοῦ λέγει ὁ Ὁθωμανός· ποῖο τὸ πέμπτον ; ἐρωτᾷ ὁ Χριστιανός· ὁ περίπολος, τὸ κὀλι, ἀπεκρίθη ὁ βαθύφρων Ὁθωμανός.

Εἰς τὸ διάστημα, κύριοι, τριαντατεσσάρων ἐτῶν αὐτονομίας, εἰκοσιτριῶν βασιλείας, ποῖον περίπολον ἐσχηματίσαμεν ; Ποῖα στρατεύματα ; ποῦ στόλος ἄξιος τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος ; ποῦ καρποφόρα ὁμόνοια μεταξὺ μας ; πατριωτισμὸς ἄδολος, δόξα ἐπιστήμης ; Οἱ πλέον ἀκαταμάχητοι τουτέστι περίπολοι ἐθνικότητος καὶ βασιλείας ; Ἄς μὴν παραπονούμεθα ἀπὸ τὴν ἕνα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλον· ἀπὸ ἐμᾶς πρῶτα καὶ ἀρχῆς ἃς παραπονούμεθα. Θὰ εἴμεθα οἱ κορυφαῖοι τοῦ Συμβουλίου τῆς Βιέννης, ἂν ἐκυμάτιζε εἰς τὸ χέρι μας σημαία, μὲ γράμματα Β ρ α β ε ῖ ο ν τοῦ ἁ γ ῶ ν ο ς λ ᾱ μ π ε ι καλὴ εὐνομία, τὸ δ ᾱ ν ε ι ο ν τ ῶ ν τ ρ ι ῶ ν δ υ ν ᾱ μ ε ω ν ἐδρόσισε τὰς μαρμαίνουσας φλέβας τοῦ ἔθνους. Οἱ Ἕλληνες ὅλοι εἶναι μία καρδιά, ἕνα πνεῦμα, μία ψυχὴ, φρόνησις καὶ ἀρετὴ τὸ μυστικὸν μεταξὺ λαοῦ καὶ βασιλέως. Ἄν εἴμεθα καθὼς ἔπρεπε νὰ εἴμεθα, οἱ ἀποθαμμένοι θὰ ἀνασταίνοντο ἀπὸ τοὺς τάφους νὰ μᾶς βοηθήσουν. Τὰ μάρμαρα τῶν προγόνων, τὰ ἀγάλματα ποῦ στολίζουν τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης θὰ ἐζωντάνευαν. Ὁ Περικλῆς, μάρμαρο τοῦ Πεντελικοῦ, θὰ ἔπαιρνε ἄερα ζωῆς εἰς ὅποιον μουσεῖον καὶ ἂν εὕρισκεται, θὰ ἐφανερόνετο εἰς τὸ Κοινοβούλιον τῆς Ἀγγλίας, νὰ εἰπεῖ τὰ δίκαιά μας, νὰ ρητορεύσει διὰ ἡμᾶς, καὶ οἱ μεγάλόφρονες ἐκεῖνοι ἄνδρες θὰ τὸν ἄκουαν μὲ σέβας καὶ θαυμασμόν. Ὁ Δημοσθένης θὰ ἐχύνετο σὰν ἀστραπὴ εἰς τὸν φιλέλληνα λαὸν τῆς Γαλλίας, εἰς τὴν Γερουσίαν καὶ Βουλὴν τῶν ἐνδόξων Ἀμερικανῶν, νὰ φωνάζει διὰ ἡμᾶς. Δέν ἔχομεν συγγένειαν μὲ τοὺς παλαιούς Ἕλληνας ; ποῖος τὸ λέγει ; τί μᾶς χωρίζει ἀπ' αὐτούς ; ἕνα πρόσωπον : ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Ἀνακεφαλιζόντω· γνωμοδοτῶ, κύριοι, τώρα ὅτι ὅχι ἐγὼ μόνον, ἀλλὰ ὅλοι μας, ὅλον τὸ ἔθνος νὰ πέσωμεν εἰς προσευχὴν καὶ μετάνοιαν· θὰ ἦταν μεγάλη ἀδικία νὰ σωρευεῖ εἰς ἐμὲ μόνον ἡ εὐθύνη τοῦ ὅτι δέν ἔχομεν πληρεξούσιον ἀπεσταλμένον εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Αὐστρίας. Φταίω, καί, καὶ ἐγὼ, ἀλλὰ φταῖνε καὶ ἄλλοι περισσότερο ἀπὸ ἐμέ· τί νὰ κάμω ; Ὁ τρόπος νὰ ἀλλάξω τὸν κόσμον, νὰ μεταβάλλω τὴν οἰκουμένην, ἐγὼ καὶ ὁ μπάρμπα Χρῆστος μόλις κατορθώνομεν νὰ τακτοποιῶμεν τὰς ἐφημερίδας μας εἰς τὸ ἀναγνωστήριον, ἔχομεν καὶ ἀνάγκην τῆς ἐπικουρίας τοῦ Γιάννη Θεοδώρου, ὅχι νὰ στείλωμεν πληρεξούσιον εἰς τὸ Βιενναῖον Συνέδριον !

Τὸν στείλαμε· δέν τὸν ἀναγνωρίζουν· κύρ Χρίστο, κύρ Χρίστο, μὲ τὰ ἀπχρέμφοτά σου καὶ μὲ τὰς δοτικὰς σου, κυρσεύοντας τὰ πατρογονικά δ ῆ θ ε ν, λ ί α ν καὶ τ έ ω ς, ἢ ἀρπάζοντας τοῦ γειτόνου σου τὰ δαμάλια, δουλειὰ δέν κάνουμε. Χωρὶς τὴν σημαίαν ποῦ εἶπαμε, μὲ τὰ χρυσὰ τῆς γραμμάτας, τὸν πληρεξούσιόν μας εἰς τὸ συνέδριον μᾶς τὸν κρεμίζουν ἀπὸ τὸ κορφηνότερον σκαλοῦνι τοῦ παλατιοῦ τῶν συνεδριάσεων.

Σὺς εἶπα, κύριοι, σήμερον καλὰ καὶ κακὰ χυμένα εἰς μίαν φιάλην, ὑποσχέθηκα, εἰς τὴν ἀγγελίαν μου, νὰ ἐλληνίζω, ὅθεν ἡ φιάλη. Τώρα ἡ φιάλη μὲ συνδέει μὲ τὸ δημόσιον δίκαιον τῆς λογιτοκρατίας· παύω νὰ εἶμαι ἀδύνατος, ἐπειδὴ παύω νὰ εἶμαι ἕνας, ἡ φιάλη μ' ἐπερίχυσε τὸ ἀνεκτίμητον εὐεργέτημα. Δέν ταράττω τὸν κόσμον διὰ νὰ ἀπολαύσω τετράμορφην ἀσφάλειαν, ἡ φιάλη, ἂν καὶ μία, μοῦ φθάνει· κοιμοῦμαι γλυκὴν ὕπνον ἀφρονισμένος τὴν σφύραν τῶν ἀγωνοδικῶν, ποῦ κατ' ἔτος μοιράζουν τὰ βραβεῖα τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ. Παρακαλῶ καὶ τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ Ὑπουργοῦ

γείου τῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ μοῦ διορθώσουν τὰ εὖ, καὶ τὰ αἰ, ὅσον μὲν διὰ τὸν δυϊκὸν ἀριθμὸν, ἂν δανεισθοῦν καὶ τοῦ ἀξιοτίμου κυρίου Βούρη τὰ τηλεσκοπία, δὲν θὰ τὸν ἰδοῦν πουθενά. Εἶμαι ὑπερ-πουργικώτατος ¹.

Νὰ σᾶς ζητήσω συγνώμην διὰ τὰ ἴσα ἐλάλησα ; τὴν ἔχω. Ὁ καιρὸς μοῦ ἀπέδειξε πέρυσι, πρό-περσι, ἀντιπρόπερσι, ὅτι κρατῶ εἰς τὸν κόρπον μου τὰ κλειδιά, τὴν εὐχὴν τῆς ἀγάπης σας.

37. «ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΓΑΜΟΥΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ» *

(ΛΟΓΟΣ 1856)

Ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἡ πρόνοια τοῦ Ὑψίστου καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὰ πρό-σωπα τοῦ φοβεροῦ δράματος τῆς ζωῆς εἰς τὸ θέατρον τοῦ κόσμου. Ὡς τὰ ἀνήλικα τέκνα φεύγουν ἀπὸ τῆ μητέρας τους, σηκώνουν χεῖρ ἐναντίον της, πάλι ἐπιστρέφουν εἰς αὐτήν, θὰ ἦτον ἀπαρηγό-ρητα ἂν δὲν τὰ ἐδέχετο ἡ σπλαγχνικὴ ἀγκάλη· ὁμοίως ὁ ἄνθρωπος φεύγει ἀπὸ τὴν θεότητα, τὴν ἀντιμάχεται, πάλι ἐπιστρέφει εἰς αὐτήν. Ἡ φυλὴ τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἔρημον χύνει τὸ χρυσὸ μο-σχάρι καὶ τὸ λατρεύουν, φθάνει ὁ Μωϋσῆς, καίει τὸ εἶδωλον, φονεύει 23 χιλιάδες ἀπὸ εἰδωλολά-τραιας, μετανοεῖ ὁ λαός, ἐπιστρέφει εἰς τὸν Θεόν. Οἱ Ἀχαιοὶ ἥρωες τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου λογ-χεύουν τοὺς θεοὺς των, συνάμα καὶ τοὺς πρυσκυνοῦν. Ἡ Ἑλλάς ἔρχεται εἰς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ με-τὸν Πλάτωνα, ἔταν ὁ θεῖος μαθητὴς τοῦ Σωκράτους ἐξήγησε τὰ προσόντα τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τοῦ Λόγου. Δηλοῦν τὰ παραδείγματα τὸ αὐτεξούσιον τῶν ζώντων.

Ἡ πρόνοια καὶ ἡ φύσις μεγάλην προσπάθειαν ἀφιέρωσαν ν' ἀναστήσουν τὸν ἄνθρωπον. Ἐνα λεπτὸ ἀστάχυ τῆς Δήμητρας, πρώτη τροφὴ τῶν ἀνθρώπων, τὸ ποτίζει οἱ οὐρανοί, τὰ νέφη τοῦ ὠκεανοῦ, ὁ ἥλιος ἀπὸ 100 ἑκατομμύρια μίλια μακρόθεν τοῦ χύνει τὴν ἀκτῖνα του, τὸ ποτίζει χρυ-σάφι. Διατί, κύριοι, τόση προσπάθεια, τόση ἐπιμέλεια, ἂν ὁ ἄνθρωπος ἀποθνήσκει ; Ἀλλὰ τάχα ἀποθνήσκει ; Θὰ εἶχα τὴν καλὴν θέλησιν νὰ εἰπῶ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀποθνήσκει, νὰ ἀρνηθῶ τὴν ὑπαρξίν τοῦ θανάτου, θὰ εἶχα λόγους, τὸ παιδὶ ποὺ φυτρώνει ἀπὸ τὸν πατέρα, τὰ ἔθνη ποὺ τὸ ἕνα γεννᾷ τὸ ἄλλο, πολλὰ θὰ ἔλεγα· τί φράζει ἡμῶς τὴν πορείαν τῆς θελήσεώς μου ; τί ἀρπάζει ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς μου τὴν ἡδονήν, θαρρῶ, ν' ἀποδείξω ὅτι δὲν ἀποθνήσκουμεν ; τί ; Ποῖος ἀπὸ ἡμῶς, κύριοι, δὲν ἔχασεν ἀδελφόν, ἀδελφήν, τέκνα, γονεῖς, φίλον ; Οἱ θρῆνοι μας εἰς τὴν συνοδείαν τοῦ ἐνταφιασμοῦ ἐπικυρώνουν τὸ βέβαιον τοῦ θανάτου. Γὰ ἔθνη ὁμολογοῦν τὴν δυνάμιν του, ἔταν ἔτυχε νὰ ὑστερηθοῦν ἄνδρας γενναίους, σοφοὺς, ἐναρέτους. Τοὺς ζητοῦν εἰς ὥραν ἀνάγκης, εἰς ὥραν κιν-δύνου, καὶ δὲν εὐρίσκουν εἰμὴ τὰ δάκρυα τοῦ λαοῦ εἰς μίαν ἔρημην ταφόπετραν. Εἶναι λοιπὸν παρα-βέβαιο, ὅτι ἀποθνήσκουμεν. Ἀλλὰ ὁ θάνατος μήπως εἶναι καὶ γέννησις, βλαστὴς ζωῆς ; Μὲ πό-νον καὶ μὲ κλάϊμα γεννιέται ὁ ἄνθρωπος, μὲ πόνον καὶ μὲ ἀναστεναγμὸν ἀποθνήσκει. Διατί τὸ ἴδιο φαινόμενον δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἔχει καὶ τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα ; Ζοῦν, κύριοι, ἄνθρωποι καὶ ἔθνη, καὶ δὲν ἀποθνήσκουν· ἔπειτα ἀπὸ τὴν θανήν βασιλεύει εἰς τὸν κόσμον τὸ ἀνέσπερον, τὸ εὐγενέστερον μέρος τῆς ζωῆς των. Ζεῖ τοὺς Ρωμαίους ἡ ἐπιστήμὴ τοῦ δικαίου, τὴν ὁποίαν μὲ τήσῃ τέχνην καὶ σοφίαν ἐκαλλιέργησαν. Ζοῦν οἱ λαοὶ τῆς Παλαιστίνης μὲ τὸ θρησκευτικὸν τοὺς αἶσθημα, πρωτότοκον καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀθανατίζει τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ἡ λατρεία τους τῆς οὐρανίας Ἀφροδίτης, τῆς πνευματικῆς ὡραιότητος. Τρέχω, ὁμιλῶ λίγα· ἀλλ' ἄς ἐρευνήσωμεν ἀκόμη βαθύτερα καὶ θὰ ἀγνάντευσωμεν θεϊότερα θεάματα. Ὁ ἄνθρωπος, κύριοι, ἀξίζει περισσότερον ἀπὸ τὸν πλανήτην του, ἀπὸ τὸ γήπεδον τῆς κατοικίας του. Ἐχει ὁ θνητὸς προσόντα πρὸς χρῆσιν μελλούσης ζωῆς· ἔχομεν τὸν σπέρρον, τὴν ρίζαν, ἀλλὰ τὸ δένδρον θὰ ἀπλώσει κλάδῃ καὶ φύλλα εἰς μίαν ἄλλην ζωὴν. Δὲν εἴ-μεσθε ἀνώτεροι τοῦ πλανήτου μας ; Οἰκοδόμημα ἀπὸ βουνά, δάσῃ, ὠκεανούς ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἀξίαν

1. Ὡρα ἐγκύκλιον τοῦ ἔτους 1854 ἢ ἀρχὰς 1855 τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐκπαιδεύσεως περὶ τοῦ δυϊκοῦ ἀριθμοῦ.

* Πρωτοδημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Γ. Τερτσέτη στὸ φυλλάδιον «Λόγος τῆς 25 Μαρτίου 1855. (Οἱ Γάμοι τοῦ Με-γάλου Ἀλεξάνδρου. Κορίννα καὶ Πίνδαρος κλπ.), ὁ.π., μετὸν τίτλον «Προλεγόμενα εἰς τοὺς Γάμους τοῦ Μ.[εγάλου] Ἀλεξάνδρου. Ἀπαγγελλθέντα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς κατὰ τὸν Μάρτιον 1856 ἔ.π.», σσ. 27-66.

τῆς νοήσεως τοῦ ἀνθρώπου ; Θαυμάζομεν εἰς μίαν εὐμορφὴν νύκτα τὰ ἄστρα εἰς τὸν ἄπειρον αἰθέρα, τί εἶναι ἡ δόξα τοὺς ἐνώπιον τῆς χάριτος τοῦ πνεύματος, τοῦ μεγαλείου τῆς ψυχῆς ; Χαίρονται νόμον ἐλευθερίας ἢ εἶναι ὑποκείμενα εἰς βαρὺν ζυγὸν ἀνάγκης ; Οἱ ἰδιότητες, τὰ προσόντα, ποὺ μᾶς ξεμυστηρεύουν τὴν μέλλουσαν ζῆσιν, δὲν εἶναι ἀμφίβολα, εἶναι ὁ ἀκοίμητος πόθος μας πρὸς τὸ τέλειον, τὸ ὅποιον ποτὲ ἐδῶ δὲν ἀποκτοῦμεν. Εἶναι ἡ ἐπιθυμία μας νὰ ἰδοῦμεν βραβευμένον τὸν ἐνάρτεον, τὸ ὅποιον σπανίως ἐδῶ συμβαίνει, εἶναι ἡ προσπάθειά μας νὰ γνωρίσωμεν τὸν Θεόν. Σώζεται ἄνθρωπος μὲ σώας τὰς φρένας, ὁ ὅποιος, εἰς ὥραν θανάτου, νὰ μὴ στρέφει τὸ πνεῦμα του, τὴν καρδίαν του, πρὸς τὸν πλάστην του ; Κύριοι, τὸ βρέφος εἰς τὴν μητρικὴν γαστέρα ἔχει μορφωμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς του—ὅὰ τοὺς εἶχε μορφωμένους, ἂν δὲν ἔμελλε νὰ ἰδεῖ τὸ φῶς ; Ὅὰ εἶχε μορφωμένα τὰ εὐμορφα χεῖλη, ἂν δὲν ἔμελλε νὰ ὁμιλήσουν ; Ἐδῶ, κύριοι, εἴμεσθα ὡς ἓνα ἔμβρυον, εἰς τὸ νυκτερινὸν φῶς τῆς παρούσης ζωῆς, ἐδῶ νήπιζ, ἄλλοι ἄνδρες τὸ ἥμισυ ἐδῶ ἀγναντεύομεν τοῦ παλατιοῦ, τὸ ἄλλο ἥμισυ τὸ θαμπώνει σκοτάδι, ἀλλὰ τὸ τέλειο οἰκοδόμημα ὑπάρχει· ὁ θάνατος θὰ σκορπίσει τὰ σκοτάδια, θὰ φουσήσει τὴν οὐμίχλην, καὶ θὰ λάμψει ὁλόφωτο ὅλο τὸ παλάτι. Νόες καθαροὶ καὶ ἀμικεῖς, ὄντα ἀθάνατα, θὰ ἰδοῦμεν τὸν Πλάστην μας· μ' ἑλὴν του τὴν τελειότητα, ἡμερον ἢ ἄγριον, κατὰ τὰ ἔργα μας, κατὰ τὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας μας.

Ἀπὸ τοὺς θαυμαστοὺς ἄνδρας τῆς αἰκουμένης, ὅσους ἡ φύσις πολὺ ἐπιμελήθη, ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ εὐλόγησε, ἡ ἀθανασία τῆς γῆς περιτύλιξε μὲ τὴν χλαμύδα της (καὶ βραβεῖου οὐρανίου ἀρραβῶνας ἡ ἀθανασία τῆς γῆς) ὁ θαυμαστότερος ὅλων εἶναι ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, υἱὸς τοῦ Φιλίππου βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ὁ σοφὸς Σατοβριὰν γράφει : "Ἄν ἄνθρωπος ἐφάνη ποτέ ὡς θεὸς μετὰ τῶν ὀνητῶν, αὐτὸς ἦτον ὁ Ἀλέξανδρος" «Si quelque homme a rassemblé à un dieu parmi les hommes c' était Alexandre», καὶ ὁ περίφημος Γερμανὸς φιλόσοφος Ἑγκελ τὸν ἐγκωμιάζει ὡς ἀθάνατον κάλλος τῆς νεότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Πολὺ ἐπεθύμησα πρὸ καιροῦ ν' ἀναγνώσω τοὺς παλαιούς καὶ νέους ἱστοριογράφους του καὶ κατὰ μέρος τὸ ἐκατέρωθον. Πολὺ ἐμελέτησα τὰ λείψανα τῶν ὑπομνημάτων τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς ὡς τὰ ἀναφέρει ὁ Σικελιώτης Διόδωρος, μὲ σέβας καὶ λατρείαν ἐμελέτησα τὰς προφητείας τοῦ προφήτου Δανιήλ, τὸν ἱστορικὸν Ἰώσηπον, καὶ ὅσα ἡ Ἀγία Γραφή γράφει περὶ τοῦ ἥρωος βασιλέως. Πιστεύσατέ μου, κύριοι ἀκροαταὶ καὶ κυρίες, ὅτι μελετώντας, μελετώντας, βυθισμένος εἰς τοὺς παλαιούς αἰῶνας τῆς Μακεδονίας, ἦτον ὥρες τῆς ἡμέρας μου ποὺ μοῦ ἐφαίνετο νὰ εἶμαι ἓνας τῶν ζώντων τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἓνας τοῦ παλατιοῦ τοῦ Φιλίππου, ὑπηρέτης ἀπλός, ὄχι ἀρχιτρίκλινος, μεγαλεῖα δὲν ἤθελα, μοῦ ἔφθανε νὰ βλέπω τὸν Ἀλέξανδρον. Βεβαιωθεῖτε, ὅτι τὸν εἶδα νὰ γεννηθεῖ, τὸν κοίμησα εἰς τὴν ἀγκυλιάν μου, ἦτον βρέφος ξανθό, χιονάτο, γελούμενο, εὐωδιασμένο, χάρισμα φυσικὸ ἢ εὐωδία τοῦ σώματός του. Τὸν εἶδα εἰς τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν νὰ πλαγιάζει μὲ βαρὺ βόλι εἰς τὸ χέρι, νὰ πέφτει τὸ βόλι, νὰ τὸν ξυπνᾷ ἢ βροντῇ διὰ νὰ καταγίνεται εἰς τὰ μαθήματά του—παιδὶ καὶ τὸ ἔπιανε ὁ ὕπνος. Τὸν εἶδα νὰ κοιτάζει εἰς τὰ μάτια τὸν Ἀριστοτέλην καὶ νὰ τὸν σέβεται περισσότερον ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ὅταν ἐμεγάλωσε, πάλιν εἰς τὴν πλάνην μου βυθισμένος, μοῦ ἐφαίνετο σὰν καὶ μαζί του νὰ ἦμουν συνοδοιπόρος εἰς τὰ ταξίδια του. Ἐπήγαμεν μαζί εἰς τοὺς Δελφούς, ἤθελε νὰ ἐρωτήσῃ τὸν χρησμὸν διὰ τὴν ἐκστρατείαν του. Ἐκεῖ πλησίον τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος εἶδαμεν μίαν ἐπιγραφὴν, τὰ δύο στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου Εἰ, μοῦ ἐξήγησαν ὅτι τὰ δύο στοιχεῖα εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ εἶθε, δηλ. λέγει ἡ ἐπιγραφὴ εἰς τὸν κθόνον, ποὺ ἔρχεται διὰ χρησμὸν, λέγει, εἶθε ἡ ἐπιθυμία σου νὰ γίνῃ. Ἡ ἐπιγραφὴ δὲν ἐγέλασε τὸν Ἀλέξανδρον, ἐγίνε ἡ ἐπιθυμία του, ἐβασίλευσε τὴν Ἀσίαν· ἐμὲ ὅμως μὲ ἐγέλασε, δὲν ἔλαβα τὸ βραβεῖον, καθὼς ἠξεύρατε¹.

1. Ζωηραὶ χειροκροτήσεις τοῦ ἀκροατηρίου. Φρόνιμα, λέγω, μὴ μᾶς εὔρει ἡ κακὴ μας ὥρα μὲ τὴν ἐπιτροπὴν, ὁμιλῶ ἀπλᾶ... τὴν αἰολοδορικὴν, κατὰ τόνον, κατὰ σύνταξιν, κατὰ λέξιν. Δευτερώνει ἡ χειροκροτήσεις. Ὑλούφαζα, (ἀπὸ τὸ αἰολοδορικὸν λουφαφάω, σιγῶ). Προσβολὴ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν. Τὸ ἐπῆρα κατὰ-καρδία !

Σημειωτέον χάριν τῶν ἀρχαρίων τῆς φιλολογίας, ἡ καὶ καλῶς προχωρημένων, ἐλούφαζα ἀπὸ τὸ λουφαφάω ἢ λουφαφάω ἄχρηστο, ὅθεν καὶ τὸ λουφάρι, ἀμύλητο ὡς ψάρι, ἔς εἶναι καὶ πλατύστομο, ἀμύλητο καὶ πρὶν τῆς ἐφευρέσεως τῆς αἰολοδορικῆς, καὶ μετὰ τὴν πεντελῆ της καταστρεφὴν, ὅπου, ὅπως καὶ ὅταν. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς του, μιλῆτος καὶ πρὶν καὶ μετὰ. Πονηρημένη ἡ ἀνθρωπότης ὡς πρὸς τὸ χρῆσιμον τῶν φωνῶν, τὴν εὐεργεσίαν τῆς ὁμιλίας (ἕως ἐκεῖ δὲν φθάνει τὸ ψάρι, λουφάρι ἢ ἄλλο) μαργιολεμένη λοιπόν, ὡς εἶπαμεν, ἐφευρίσκει νέας γλῶσσας εἰς τὴν ἐλαστικὴν ἐρήμωσιν τῆς ἀρχαίας. Μὲ τὸ πῦρ τῆς καρδίας του μορφώνει ὁ ἄνθρωπος νέαν

Ἀπὸ τὰ παραθαλάσσια τῆς Θράκης ἐπέρασε τὸ στράτευμα εἰς τὴν Τρωάδα· ὁ Ἀλέξανδρος ἐτιμόνευε τὴν ναυαρχίδα. Τὸν ἐβλεπα θεωρητικόν, λαμπροστολισμένον μὲ τὰ ὅπλα του, καὶ φτερὸ κύκνου λευκότατον ἐκυμάτιζεν εἰς τὴν χρυσήν του περικεφαλαίαν· ποῖος τὸν εἶδε καὶ δὲν ἐχαίρετο ; Ὡ, τὸ κτυποκάρδι μου, ὅταν εἰς τὴν μάχην τοῦ Γρανικοῦ ἐπιάσθῃ εἰς μονομαχίαν μὲ δύο ἀδελφοὺς στρατηγούς τοῦ ἱππικοῦ, ἐτζακίσθῃ τὸ κοντάρι του εἰς τὸ στήθος ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν· ἔσερνε ἀπὸ τὸ θηκάρι τὴν μεγάλην ρομφαίαν, ἦταν ὁ ἄλλος ἀδελφὸς τοῦ χύνεται μὲ τὸ σπαθί, σχίζει εἰς δύο τὴν περικεφαλαίαν του, ἐγγίζει ἡ κόψις τοῦ σπαθιοῦ τὰ μαλλιά τοῦ βασιλέως — τὸ ἔμαθα ἔπειτα — ὦ ἡ τρομάρα μου, ἦταν εἶδα εἰς δύο χωρισμένην τὴν περικεφαλαίαν ! Εἶχα δίκαιον νὰ φοβηθῶ, ἀπὸ τὴν πολύτιμην κλωστήν τῆς ζωῆς τοῦ Μακεδόνα ἐκρέμετο ἡ τύχη τοῦ κόσμου, ἡ δόξα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐγὼ ποὺ ἤμουν μεταγενέστερος τὸ ἐγνώριζα καὶ καλλίτερα ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Ἀλέξανδρον.

Εἰς τὴν μάχην τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ ἐφέρθη ἄγρια μὲ τοὺς μισθωτοὺς Ἕλληνας τοῦ Πέρσου βασιλέως, ἀλλ' ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων ἦτον, τὰ κράτη τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Κόρινθον, εἰς ἔθνοσυνέλευσιν τὴν εἶχαν ψηφουρήσει παμπηφεῖ, μόνον οἱ Σπαρτιάτες δὲν ἐφάνηκαν εἰς τὴν συνέλευσιν· εἶπαν ὅτι αὐτοὶ εἶναι συνηθισμένοι νὰ διοικεῖν ἄλλους εἰς τοὺς πολέμους, εἰς τὰς στρατηγίας, ὅχι νὰ διοικῶνται. Εἰς τοὺς μισθωτοὺς Ἕλληνας τοῦ Δαρείου ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε μηνύσει νὰ σμίξουν μαζί του· ἀποκρίθησαν ὅτι θέλουν νὰ πολεμήσουν· ἐπολέμησαν· Ἀπὸ 16 χιλιάδες 2 μόνον χιλιάδες ἄνδρες ἐσώθηκαν ζωντανοί. Ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς ἔστειλε εἰς τὰ φρούρια τῆς Μακεδονίας ὡς ἐγκληματίας ἐσχάτης προδοσίας.

Ὡ τί θέαμα, κύριοι ἀκροαταί, ποὺ μᾶς παρουσιάσθηκε ὅταν, ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος κατέστρεψε τὴν Τύρον, ἀνεβήκαμεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ! Ὁ Ἀλέξανδρος ἤθελε νὰ βάλῃ πῦρ καὶ μάχαιρα· ἡ Ἱερὰ πόλις τοῦ ἀρνήθη τὴν συνδρομήν της εἰς τὸν πόλεμον, ἐκράτειε μὲ τὸν Δαρεῖον· ἀλλὰ τί συνέβη ; Ὁ Μέγας Ἱερεὺς μὲ τὴν ἱερατικὴν του στολήν, μὲ τοὺς Λευῖτας του, ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ λαοῦ, ἐβγῆκε εἰς προῦπάντησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, νὰ ἡμερώσῃ τὸν θυμὸν του. Ἀμα τὸν εἶδε ὁ Ἀλέξανδρος πεζεύει ἀπὸ τὸν βουκέφαλον, τρέχει καὶ τοῦ φιλεῖ τὸ χέρι. Ἐκθαμβοὶ ἔμειναν οἱ Ἕλληνες, ὁ Παρμενίων, γέριον στρατηγός, προληπτικός, ἐλευθερόπτομος, τὸν πλησιάζει καὶ τοῦ λέγει : « Ἐχασες τὸν νοῦν σου ; δὲν ἐντρέπεσαι ; Προσκυνημένος ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον, προσκυνᾷς ἕναν Ἑβραῖον ». « Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως ποὺ βλέπεις, τοῦ ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος, σέβομαι τὸν Θεὸν τῆς λατρείας του, εἶναι μεγάλος Θεός. Τὸν γέροντα ποὺ θεωρεῖς, τὸν εἶδα ἀπαράλλακτα εἰς τὸ ὕναιρόν μου εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὸ ἴδιον σεβάσμιον πρόσωπον, τὴν αὐτὴν ἐνδυμασίαν, μὲ ὑποσχέθηκε μεγάλας τιμὰς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ του, καὶ βλέπω ὅτι τὰ πράγματα ἀληθεύουν ».

Σᾶς λέγω, κύριοι ἀκροαταί, πάλιν, ὅτι τὸν Ἀλέξανδρον βῆμα βῆμα τὸν ἀκολούθησα εἰς ὅλες του τὰς ἐκστρατείας· εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀρβίλλης, τῆς Ἰσοῦ καὶ εἰς τὴν περιβόητον ἐκστρατείαν τῶν Ἰνδιῶν, μὲ ἀπορίαν μου πούθενά δὲν ἐλαβώθηκα, ἐχώνουμουν μέσα... τύχη. Εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰσοῦ ἐχθροὶ καὶ φίλοι ἐγίνημεν μαλλιά κουβάρι γύρω εἰς τὸ ἀμάξι τοῦ Δαρείου, ἐμάχοντο οἱ δύο βασιλεῖς στήθος μὲ στήθος, σὰν ἅτι καθάριο ἀκούετο ἡ φωνὴ τοῦ Ἑλλήνος βασιλέως, σπινθοβολοῦσαν οἱ ὀφθαλμοὶ του· ἐσώθη τότε ὁ Δαρεῖος ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, τὸ εἶδαμεν ὀφθαλμοφανῶς.

Σύρτε, παρακαλῶ, εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Πανεπιστημίου, θὰ ἰδῇτε μωσαϊκὸν ἀρχαῖον, εὐρέθη εἰς τὴν Πομπηϊαν, παρασταίνει τὸ πρᾶγμα μὲ ἀρκετὴν ἀλήθειαν. Ἀλλὰ διατί ὁ κύριος Τυπάλδος Κωζάκης νὰ στήσῃ τόσον ψηλὰ τὸ μωσαϊκὸν ὥς νὰ ἤθελε νὰ κρύψῃ τὸ θέαμα τῆς ἀνδραγαθίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ; Δημοσθενίζει. Ἀγαθὲ κύριε Τυπάλδε, Ἀλέξανδρος καὶ Δημοσθένης, ὀνό-

ἐργαλεῖα φωνῆς, σακίζει ἀπὸ τὰς ὥρας τῶν σπιτιῶν του τὰ στέφανα τῆς παρασμένης πρωτομαχίας, ἄχρηστα, ἀγνώριστα — νὰ θελήσῃ νὰ τὰ χλωράνῃ ἐκ νέου θὰ πρόκοβε ! ἐμυσχοβόλησαν εἰς τὸν κιστὸν τοὺς, θαῦμα ἡ τότε εὐωδία τοὺς ! Τὰ τυλίγει εἰς τὰ φύλλα τοῦ λεξικοῦ, καὶ καρφώνει νέον Μάχ, νέον στέφανον, τὰ πρωτοφανῆ ἀστάχυα τῆς Δήμητρος, τὰ τριαντάφυλλα τῆς Ἀφροδίτης, φιλημένα ἀπὸ τὰ ἀηδόνια. Κόσμος νέος, τροφή χλωρή, χαρὰ κινούργια, νιὸ φῶς. Τὰ φάρι εἶναι στάσιμον, μένει, statu quo, λογιώτατος ἡ Κολοκυθούλης κατὰ τὸν μικροῖτην Βηλαρά. « Τὸν ὀρμήνευε σὰν πατέρα ποὺ ὅχι καλλίτερα, μίνα τί τὸ ὄφελος ; Ξέρεις τί ἔκανε ὁ Κολοκυθούλης ὅσην ὥραν τὸν ὀρμήνευε ὁ πατέρας του ; Ἐχαμογέλασε καὶ ἔπινε μύζου. (Τεμάχιον ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ ἀειμνήστου Ἰωαννίτου). « Παραπονιοῦνται οἱ λογιώτατοι ὅτι τὰ ὅρια τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας γλώσσας τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶναι ὀρισμένα. Ἄς σφαιλισθοῦν οἱ Κολοκυθούληδες εἰς ἕνα φρενοκομεῖον, καὶ ἀμέσως τὰ ὅρια θὰ δείξουν ὥς κάμουν αὐτὴν τὴν θυσίαν διὰ τὸ καλὸ τοῦ γένους » (ἄλλο τεμάχιον τοῦ ἀειμνήστου).

ματα πολὺ σοβαρὰ καὶ τὰ δύο εἰς τὴν Ἱστορίαν, ἀλλ' ὁ πρῶτος ἔζη, νεκρῶς, δύο ὥρες χάριν λόγου ἔπειτα ἀπὸ τὸ μεσυνύκτι, μίαν ὥραν λοιπὴν πρὶν τῆς αὐγῆς, λογαριάζομεν νύκτα καλοκαιριοῦ. Ὁ Δημοσθένης μεσάνυκτα περασμένα, εἰπέτε πρὸς τὴν μίαν, δύο ὥρες πρὶν τῆς αὐγῆς. Ὁ ἓνας εἶπε τὸ ζήτημα ἑλληνικῶς, ὁ ἄλλος οὐκ ἑλληνικῶς· παρακάτω θὰ ξεδιαλύνει καλλίτερα ὁ λόγος μου. Ἄς στραφῶμεν τώρα εἰς τὰς ἐκστρατείας. Ὅταν τέλος, σὺν Θεῷ, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἰνδιῶν νικηφόρος καὶ ἔμελλε νὰ νυμφευθῇ τὴν Βαρσίνη, τότε ἡ χαρὰ μου ἐξεχείλισε, ἡ χαρὰ του, ἡ εὐχαρίστησίς του ἔγινεν ἀγαλλίασις ἐδική μου, καὶ τότε εἶναι ποῦ ἔγραψα τὸ ποιημάτιον, τὸ ὅπου οὐ μέλλει νὰ σᾶς ἀναγνώσω. Ὅ,τι εἶδα ἔγραψα, ὅ,τι ἤκουσα εἶπα· δαχερότυπον, φωτογραφία. Ὡς ἡ χαρὰ μας, ἔταν ἡ Βαρσίνη μᾶς ἐδιάβαζε τὰς ραψωδίας τοῦ Ὀμήρου! Ὁ Ἀλέξανδρος ἄκρος θαυμαστῆς τοῦ παλαιοῦ ποιητοῦ ἦτον. — Μίαν αὐγὴν, ἐνθυμοῦμαι, παῖδαί εἰ μεσθε καθήμενοι ἀπ' ἔξω εἰς τὰ βασιλικὰ σκηνώματα, βλέπομεν στρατιώτην δρομαίου κατεπάνω μας· ἔπρεχε μὲ ἀκράτητη ταχύτητα, ἀέρας. «Τί ἐπαθε, ἐρωτᾷ ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ τρέχει τόσον; μήπως μᾶς φέρνει τὴν εἰδήσιν, ὅτι ἀναστήθῃ ὁ Ὀμηρος;»

Ἕλληνες διδάσκαλοι εἶχαν διδάξει τὸ χαριτωμένο κοράσιον τοῦ Δαρείου καὶ ἄλλες νέες τῆς Περσίας τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, τὸ λέγει καὶ ὁ Διόδωρος: «μετὰ δὲ ταῦτα τὴν μὲν Δαρείου μητέρα καὶ τὰς θυγατέρας ἀπέλιπεν ἐν Σούσοις καὶ παρακατέστησε τοὺς διδάζοντας τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον». Πόση λοιπὸν ἡ χαρὰ μας ἔταν ἡ Βαρσίνη μᾶς ἀνεγίνωσκε τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς! Εἴχαμεν, κύριοι, καὶ οἱ δύο τὰ τέλη μας. Εὐφραίνεται ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἀκούει τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος του, τὴν ὁμηρικὴν εὐγλωττίαν ἀπὸ τὸ στόμα εὐμορφῆς νέας καὶ μὲ τὴν ὁποίαν εἶχε βάλει πῶθον νὰ τεκνοποιήσῃ κληρονόμους τῆς βασιλείας. Ἐμέ, κύριοι ἀκροαταί, ὁ νοῦς μου δὲν ἐπήγγινεν εἰς αὐτά· ἀπλῶς ὑπερέτης καὶ ἐργένης, βασιλοπούλα δὲν ἐπῆρα, τὸ κηρύττω φανερὰ μήπως καὶ κεντήσω τὸν φθόνον, — κακὸς ἐχθρὸς — ἀλλ' εὐφραίνουμουν, εὐφραίνουμουν, ἐπειδὴ ἐγνώριζα, ὅτι μὲ τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον, τὴν ὁποίαν εἶχε διδαχθεῖ ἡ Βαρσίνη καὶ μὲ τὴν Βαρσίνη ὅλη ἡ Ἀσία χάριν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, μὲ ἐκείνην τὴν διάλεκτον ἔμελλε ὁ Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης νὰ γράψῃ μετέπειτα τὸ Ἐν ἁρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὅχι μὲ τὴν ἀρχαίαν Ἱερατικὴν γλώσσαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Μὲ τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον, τῆς ὁποίας τὰ ὕψια ἐχάραττε εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τοὺς κάμπους τῆς οἰκουμένης ἡ ρομφαία τοῦ Ἀλεξάνδρου, μὲ ἐκείνην τὴν φωνὴν ἔμελλε νὰ διαδοθῇ εἰς τὸν κόσμον ἡ χάρις τοῦ Εὐαγγελίου.

Ὁ Ἀλέξανδρος, κύριοι, εἰς τὸ ποιημάτιόν μου ἀποθνήσκει χριστιανός, καὶ ἦτον ἄξιός τῆς τόσης εὐτυχίας· δὲν τὸν ἐχριστιάνευσα ἐγώ, ἀλλὰ τὰ ἔργα του, τὸ ὕψος τῆς διανοίας του· εἶχε δύο μεγάλα χαρίσματα τοῦ χριστιανοῦ, τὴν μετάνοιαν· οὐδεὶς ἀναμάρτητος, ἀλλὰ ἡ φλόγα τῆς μετάνοίας καθαρίζει τὸν ἐγγληματιαν· ὁ ἄνθρωπος ἀναγεννιέται, συμφιλιώνεται μὲ τὴν ἀρχὴν παντὸς καλοῦ. Τὸ ἄλλο χάρισμα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτον ὁ αἰώνιος του διάλογος μὲ τὸν Θεόν· τὸν Θεὸν ἐζητοῦσε εἰς τοὺς Δελοφούς, τὸν Θεὸν εἰς τὸ ὄνειρό του, τὸν Θεὸν μελετώντας Ματαφυσικὴν μὲ τὸν Ἀριστοτέλην, τὸν Θεὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀμμωνος καὶ εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Βαβυλώνης. Ἐταξίδευε, ἐκινδύνευε εἰς τοὺς πολέμους διὰ νὰ τὸν εὔρει, καὶ τὸν ἤυρε, τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τὸν ἤυρε εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, τὸν Ἰησοῦν. Κύριοι ἀκροαταί, ὅταν ὁ μέγας ἱερεὺς (ἱστορικὴ ἀλήθεια) ὅταν ὁ μέγας ἱερεὺς ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων τοῦ ἄνοιξε τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τοῦ ἐδιάβασε τὰς προφητείας τοῦ Δανιὴλ ὅσες τὸν ἀποβλέπουν, εἶναι πιθανόν, εἶναι πιστευτὸν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ μὴν ἔλαβε εἰδήσιν, γνῶσιν, ἀέρα καὶ τῶν προφητειῶν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σωτῆρος; Ὁ Μακεδονίτης ἔκαμε ὅ,τι ἦτον τῆς δυνάμεώς του διὰ νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἔλευσιν τοῦ Αὐτρωτοῦ, εἴτε ἐν γνώσει, εἴτε κινούμενος ἀπὸ τὸ ἀόρατον τῆς παλάμης τοῦ Κυρίου. Μὲ τὸ ἀνδραγάθημα τῆς ἐκστρατείας του, μὲ τὴν θεμελίωσιν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐγκατέστησε πρὶν τοῦ ἔτους τῆς χάριτος, ἐγκατέστησε βασιλίσσαν τῆς γῆς τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, τὰς ἀκοὰς ἐθίζουσας πρὸς τὸ κήρυγμα· ἓνας τῶν ἁγίων Πατέρων τὸ λέγει: ἐδόθη φιλοσοφία τοῖς Ἕλλησι τὰς ἀκοὰς ἐθίζουσα, συνηθίζουσα πρὸς τὸ κήρυγμα. Ὅλοι οἱ ἅγιοι Πατέρες τὸ κηρύττουν· ἤμποροῦσαν νὰ ἀρνηθοῦν τὴν καταγωγὴν τους; Ἦτον ὅλοι ἀναθρέμματα τῆς φιλοσοφίας, πρὶν γίνουν παῖμιον τοῦ Χριστοῦ· πρώτη αὐτῇ τοὺς ἐφώτισε.

Εἰς τὴν δοξολογίαν τοῦ γάμου του εἶδε ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, καὶ τοῦ ἔνοιξε ὁ Ἅγιος φανερὰ - φανερὰ τὸ μυστήριον τῆς νέας βασιλείας. Μὲ τὴν ἀλήθειαν, μόνον ὁ Ἰωάννης, ὁ Ἀπόστολος τῶν τρυφερῶν αἰσθημάτων, τῆς ἀγάπης, τῆς ἐλεημοσύνης, ὁ φιλέλληνας καὶ ἐλληνιστής, ἐδύνατο νὰ προνοήσῃ τὸ κάλλος τόσης ἀγαθοεργίας πρὸς τὸ περίφημον τέκνον τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ θαῦμα γίνεται πιστευτό, εἶναι ἀληθινόν, ἂν μελετήσωμεν, ὅτι οἱ ψυχῆς δὲν γεννιοῦνται, οὔτε πρῶτα, οὔτε ὕστερα, ζοῦν καὶ εἶναι εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πλάστου· τὰ σώματα ἔχουν πατρίδα τους τὴν γῆν· τὰ πνεύματα τὸν αἰώνιον καὶ ἄναρχον Θεόν, «La terre est la patrie des corps, Dieu, le lieu des esprits». Δὲν ἀκούομεν καὶ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην νὰ λέγει : «Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν ;» Διατὶ καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος δὲν ἤμποροῦσε νὰ εἶπει τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, καὶ ὁ λόγος του νὰ εἶναι μεστός ἀπὸ ἀλήθειαν ; Κύριοι, μεταξὺ τῶν δύο ἱστορικῶν περιόδων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῆς Νέας, καταμεσῆς στέκει ὁ Ἀλέξανδρος, κρατεῖ μὲ τὸ ἓνα χέρι τὸν Μωϋσῆν, μὲ τὸ ἄλλο τοὺς Ἀποστόλους· ἄλυσος φωτεινῆς, νόμος, φιλοσοφία, χάρις !

Αἶ, σεβαστοὶ μου ἀκροαταί, ἂν ἐσώζοντο τὰ ἀρχεῖα τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας, δὲν ἐκαίοντο πρῶτα ἐπὶ Ἰουλίου Καίσαρος, ἔπειτα ἀπὸ τὸν Μωαμεθανὸν Ὀμάρ, θὰ ἐβλέπατε καὶ μὲ τὸ φῶς τῆς ἱστορίας τὸν χριστιανισμόν τοῦ Ἀλεξάνδρου τόσον καθαρά, καθὼς θὰ τὸν ἰδῆτε εἰς τὸ ποιημάτιόν μου· θὰ εἶχμεν καὶ τὰ ὑπομνήματα τοῦ ἰδίου ἀνδρός, διὰ χειρός του ἢ καθ' ὑπαγόρευσιν, νοητὰ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους κάλλιον παρὰ εἰς τοὺς συγχρόνους· πολλὰ σκοτάδια τοῦ καιροῦ ἀπὸ τὸν καιρὸν καθαρίζονται.

Εἶμαι βέβαιος· θὰ ἤμουν σήμερον δαφνοστολισμένος τὸ βραβεῖον τοῦ διαγωνισμοῦ, ἂν εἶχε τότε πρῶτα τοῦ Πανεπιστημίου ὁ Κοντογόννης, διδάσκαλος τῆς Θεολογίας. Ἐτυχε χειροῦργος, καὶ ἀπὸ τοὺς καλοὺς. Δὲν συνέρχομαι ἀπὸ τὸν σκωτισμὸν μου, νὰ μὲ καταδικάσει πλειοψηφία Μακεδόνων, Ἰσρακομακεδόνων ! Δὲν ἤξεύρω τί νὰ εἰπῶ· κανέννας τους δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ σόϊ τῶν γαμβρῶν, ἴσως εἶναι ἡγεμονόπαιδες ἄλλης δυναστείας.

Τέλος τοῦ τέλους, φίλοι μου καὶ ἀδελφοί, σᾶς ἐξομολογοῦμαι, ἀλλὰ πιστεύσατε ὅτι ὁμιλῶ ἐνώπιόν σας μὲ τὴν ψυχὴν εἰς τὰ χεῖλη, μὲ τὴν καρδίαν εἰς τὴν παλάμην, ἀπαράλλακτα καθὼς τὰ παιδιὰ φέρνουν τὰ ἐξκπτέρυγα εἰς τὰς λιτανεῖς εἰς τοὺς δρόμους, σᾶς λέγω λοιπόν, πῶς ἔχω θάρρος, τὸ ποιημάτιόν μου νὰ ἐσυμμορφώθῃ ἐντελῶς μὲ τὴν κρίσιν, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Ἀριστοτέλης περὶ ποιήσεως, ὅτι δηλαδή ἡ ποίησις εἶναι ἔργον φιλοσοφικώτερον καὶ σπουδαιότερον τῆς ἱστορίας, ἐπειδὴ ἡ ἱστορία γράφει τὰ πράγματα καθὼς εἶναι, ἡ ποίησις καθὼς πρέπει ἢ ἔπρεπε νὰ συμβοῦν.

Θαρρῶ ἐδῶ ἀρμόδιον νὰ διορθώσω μίαν πλάνην τῆς ἐπιτροπῆς, ἀθελήτως βέβαια ἔπεσε εἰς αὐτήν. Ἐπῆρε, ὡς φαίνεται, τοὺς γάμους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὡς τοὺς γάμους τοῦ Ζήση Σωτηρίου ἢ τοὺς ἐδικούς μου ἂν εἴμεσθε νέοι, ὅθεν ὁ εἰσηγητὴς κατέκρινε τὴν ὁμιλίαν τοῦ νεονόμου, τὴν πολυλογίαν του, ὡς τὴν ἐξέλαβε. Δὲν εἶδαν ἐπιτροπὴ καὶ εἰσηγητὴς καιρὸν, τόπον, πρόσωπα, καλεστικούς τοῦ γάμου. Μονάρχης ἀπὸ αἶμα Ἑλληνικόν, εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας, νικητὴς τῆς Ἀσίας, νομφεύεται εἰς τὰ παλάτια τοῦ Εὐρῆου τὴν θυγατέρα τῶν Βασιλέων, τοῦ φονευμένου Δαρείου, δέκα χιλιάδες Ἑλληνες, ἐγενήντα τόσοι στρατηγοὶ συζεύγονται καὶ αὐτοὶ κυράσια τῆς Περσίας. Ἦθελε ὁ Ἀλέξανδρος νὰ συμφιλίωσιν μαχόμενα ἔθνη, ἤθελε τὴν στερέωσιν τῆς δυναστείας του, προσιμᾷζει, προλέγει τὴν περσικὴν βασιλείαν. Οἱ ἐλπίδες τῆς Ἀσίας περτωμέναι δικαιο-λογοῦσαν τὴν ἐλπίδα τῆς ἡγεμονίας τοῦ κόσμου. Τὰ χαρίζεις ὅλα, τοῦ εἶπαν οἱ φίλοι του εἰς τὸν μισευμὸν του ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, τί σοῦ μένει ; Οἱ ἐλπίδες, εἶπε (τουτέστι ἡ Ἀσία). Ὅσα καὶ ἂν ἐφανεράζετο ὁ νοῦς τοῦ ἥρωος πυθητὰ εἰς τὴν εὐτυχισμένην ὥραν τοῦ γάμου του, ὅσα καὶ ἂν ἔλεγε, ὀλίγα ἦτον. Δὲν ἐπονηρεύθη ἡ ἐπιτροπὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ; Δὲν ἐφανερώθη ὁ Ἅγιος εἰς τὸν Βασιλέα, οὔτε εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, οὔτε εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, οὔτε εἰς τοὺς ποταμούς τῶν Ἰνδιῶν, ἀλλὰ ποῦ καὶ πότε ; Εἰς τὸ ἄκρον του μεγαλεῖον εἰς τὴν πλημύραν τῆς ἀγάπης του, καὶ ἦταν νέες μοῖρες ἔκρουαν πλὴν τὰς θύρας τοῦ κόσμου, μεταβολὴ ἀνθρωπότητος προμελετημένη ἀπὸ τὴν βουλὴν τοῦ Ὑψίστου. Ἡ ἐπιτροπὴ ἤθελε νοῆσαι τὰ πάντα καὶ τὴν πολυλογίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς τὴν κακολόγησε, καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ τὴν ἐμφάνισιν, ἐπειδὴ κάτι ἐμουρμούρισε καὶ περὶ τούτου, ἂν εἶχε μετρήσει τὸ ὕψος, τὴν χάριν τοῦ νοῦς τοῦ Μακεδονίτου· ὅποιος εἶναι εἰς τὰ ψηλὰ βουνά, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν λογικὸν κόσμον, βλέπει τὸν ἥλιον γληγορώτερα, παρὰ ὅσοι εἶναι εἰς τὰ χαμηλάδια· ἦτον εἰκοσαετής, ἤξεύρετε τί ἔλεγε εἰς τοὺς Ἀθηναίους ; Πιάστε σοβαρὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς πατρίδος σας, ἂν ἐγὼ ἀποθάνω νὰ κυβερνήσετε ἐσεῖς τὴν Ἑλλάδα. Δηλοῖ, ὡς νὰ τοὺς ἔλεγε : ἐσεῖς ποὺ ἀναστήσατε τὸν Αἰσχύλον, τὸν Σοφοκλῆν, τὸν Εὐριπίδην, τὸν Σωκράτην, τὸν Πλάτωνα, διδάσκαλον τοῦ διδασκάλου μου, συμφωνήσατε τὰ ἔργα σας μὲ τοὺς μεγαλόνοας ἐκείνους, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα δίδει ἢ ἀφαιρεῖ τὰ πάντα εἰς τὰ

ἔθνη. Ἡ νοθεσία του ἔχει ἄξιαν καὶ τὴν σήμερον εἰς τὴν πατρίδα τῶν σοφῶν ἀνδρῶν, καὶ θὰ εἶναι δεκτὴ εἰς τὸ ἀκροατήριόν μου, δὲν ὁμοιάζει παλαιινή.

Δευτερώνω νὰ εἰπῶ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ἦτον γάμοι βασιλικοὶ ὁ μέγας στρατάρχης τῆς Γαλλίας πόσα ἐλάλησε, ὅταν ἐνυμφεῦθη τὴν ἀρχιδούκισσα τῆς Αὐστρίας; Ἄν αὖριον, κύριοι ἀκροαταί, τὸ ἀτμόπλοιον μᾶς ἔφερνε τὴν εἰδήσιν, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου τὸ ἔως τὴν σήμερον ἀλλόφυλο τέκνον πολέμιστῶν προγόνων εὐλογεῖται κόρην, βασιλοπούλα τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ποῖα μεταβολὴ εἰς τὸν κόσμον! Τί θέμα πολυλογίας καὶ μαντευμάτων! Ἀγνοεῖ ἡ ἐπιτροπὴ, τῆς τὸ σημειῶνω διὰ νὰ ζυγιάσει τὸ βάρος γάμων ἡγεμονικῶν, ἀγνοεῖ ὅτι οἱ Ἰσπανογαλλικοὶ γάμοι ἐπροξένησαν τὴν καταστροφὴν τοῦ Ορόνου τοῦ Φιλίππου; Εἶναι μεγάλη ὑποψία ὅτι μ' ἐκείνους τοὺς γάμους ὁ περιβόητος Πάλλμερστον ἀρραβώνισσε καὶ τὴν Δημοκρατίαν τότε μὲ τὸν λαὸν τῆς Γαλλίας. Ὁ Λαμαρτίνος καὶ οἱ ἄλλοι μαγκούφηδες ἐμαγέρευσαν τὰ γλυκίσματα... ἃς εἶναι... περασμένα πράγματα... ἀμνηστεύθησαν ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸν Τρίτον Ναπολέοντα.

Ἐγγραψα, κύριοι καὶ κυρίες, τὸ ποιημάτιόν μου εἰς τὴν ἀπλὴν φράσιν τοῦ καιροῦ μου, δὲν μετανῶ· ἡ γνώμη τῆς ἐπιτροπῆς δὲν μοῦ ἄλλαξε τὸ φρόνημα· εὐκολώτερον ἐγώ, ἢμποροῦσα ν' ἀλλάξω τὸ φρόνημα τῆς ἐπιτροπῆς· ἔχω ἐπιχειρήματα πολλὰ νὰ εἰπῶ εἰς τὰ ἀξιότιμα μέλη, ποὺ δὲν τὰ ὑποπεύονται· ἀπὸ τὰ πολλὰ ἓνα: τὸ θολὸ θωροῦν καθαρὸ, καὶ τὸ καθαρὸ θολό, τοὺς ἐχθροὺς θὰ ἔκανα φίλους μὲ τὴν ὑπομονήν· ἀλλ' ἃς ἀφῆσωμεν κατὰ μέρος σήμερον αὐτὰ τὰ σχολαστικά, εἴμεσθε καλεσμένοι εἰς γάμους, ἃς μὴ χάσομεροῦμεν, ἃς ὑπάγωμεν εἰς τὰ Σοῦσα, μήπως καὶ γίνουν τὰ στεφανώματα χωρὶς τὴν παρουσίαν μας¹.

Ἀδίκως, κύριοι ἀκροαταί, κατεκρίθη ἡ δέησίς μου, δὲν ἐκτιμήθη, πιστεύω, πρεπόντως. Εἶχα δύο τέλη μὲ τὴν δέησίν μου· πρῶτον, ἐξώφλιζα χρέος Ἑλληνικόν. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλλήνος εἶναι συνώνυμον ὀνόματος πολιτισμοῦ, ἀμνηστέ, λέγει ὁ Ἰσοκράτης, ὄνομα γένους δηλοῖ, ἀλλὰ παιδεύσεως καὶ διανοίας. Τρία ἔθνη, φίλικα εἰς ἡμᾶς, ἐμάχοντο ὡς ἄγρια θηρία εἰς στεριὰς καὶ εἰς πελάγη. Πνεῦμα εὐσπλαγχνίας εἶναι ὁ πολιτισμός, μέριμνα εὐγνωμοσύνης πρὸς φίλους ἢ εὐεργέτας. Δὲν ἐξώφλιζα λοιπόν, ἂν δὲν λανθάνομαι, καθῆκον Ἑλληνικόν, κατηγορώντας ὅλαις δυνάμεσι τὸν πόλεμον, τὴν θεομίσητην ὀργὴν μεταξὺ Χριστιανικῶν στρατευμάτων; Δὲν ἄξιζε νὰ ἐνθυμίσω τοὺς βοιμοὺς τοῦ Ἐλέου τῶν Ἀποστόλων; Τὰ δίκτυα τῆς ἀγάπης ἦτον ἀπλωμένα εἰς τὰ πλάγια τῶν βουνῶν τοῦ Ἰγκερμαν ἢ εἰς τὸ γεφύρι τῆς Τζερνάιας;

Τὸ ἄλλο τέλος μου ἦτον, ὅτι μοῦ ἐφαίνετο ἀρμόδιον, ποιήριον, κατεπεῖγον ἴσως, νὰ δακτυλοδείξω εἰς Ἑλλήνας καὶ εἰς ἄλλογενεῖς τὸ Ἑλληνικὸν γένος, γένος μὴ χωριζόμενον ποτὲ ἀπὸ τὴν λατρείαν τοῦ Ὑψίστου, καὶ μὴ ἐγκαταλειμμένον ποτὲ ἀπὸ τὴν πρόνοιάν του. Τί ἔκαμε ἡ φυλὴ εἰς τοὺς καλοὺς τῆς καιροῦς μὲ τὸν Ἀλέξανδρον, εἶπαμεν, εἶδαμεν. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ζυγὺς ἀλύπττος δουλείας τῆς εἶχε μαράνει πᾶσαν εὐμορφίαν, πάλιν ἀναστήθη καὶ οἰκοδόμησε τοῦτο τὸ νέον βασίλειον, καταφύγιον καὶ ἀρχὴ ἐλευθερίας, σταυρὸς στημένος εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς τὰ ζωντανὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων... τοῦ Ἰσοκράτους. Ἀς μὴν ἀμφιβάλλει ἡ ἐπιτροπὴ, καὶ οἱ γάμοι τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ δέησις ἓνα εἶναι, ψαλμὸς οἰκογενειακός. Ἀλλὰ ἡ ἀκοὴ τῆς ἐπιτροπῆς, ὡς φαίνεται, ἃς μὲ συμπαθήσει, φραγμένη ἀπὸ ὀξείας, βαρεῖας καὶ περισπωμένες, δὲν ἀκροάσθη τὸν ψαλμόν. Ἄν οἱ λογιώτατοι ἐφωτίζοντο τὸ φῶς τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, θὰ ἐννοοῦσαν ἀκόμη ὅτι ὁ σκληρὸς ἐκεῖνος πόλεμος ἐπλήγγωνε περισσότερο ἡμᾶς, παρὰ τοὺς πολεμιστὰς εἰς τὰς αἱματωμένες πεδιάδας. Τὸ μέλλον σκοτεινότερον καὶ μὲ τὸν πόλεμον, βίαιος ἄγριος διδάσκαλος² ὁ πόλεμος, μ' ἐννοεῖτε· ὅθεν καὶ ἐδέουμουν τὴν παῦσιν του. Ἐπαιρνα καὶ ἓνα ποτήρι κρασί ἀπὸ τοὺς γάμους τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ νὰ πυρώσω τὰς καρδιὰς, νὰ παρηγορήσω τοὺς πονεμένους, καὶ ὅχι ὅτι ἡ δέησις δὲν ἔχει δεσμὸν μὲ τοὺς γάμους, ὡς ἐγνωμοδότησαν ἡ φιλογένεια τῆς ἐπιτροπῆς. Ἦθελε κρίνει δικαιοτέρα, ἂν ἔλεγε, ὅτι ἡ δέησις εἶναι τὸ πρῶτον, σύρτης τῶν γάμων, οἱ γάμοι συνοδεία, ἢ, ἂν θέλει, πρόλυγος οἱ γάμοι, κείμενο ἡ δέησις. Καὶ τὰ δύο εἴμεθα, κρατοῦμεν ἀπὸ φλέβα Ἑλληνικὴ καὶ πνευματοπαῖδια τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, τοῦ ἐξορίστου τῆς Πάτμου.

1. Σὲ συνέχεια δημοσιεύεται τὸ ποίημα.

2. Θουκυδ. βιβλ. Γ' 82.

Ἀδύνατος ζωγράφος, δὲν ἀντιλέγω, ἑνὸς ὁσίου πρωτοτύπου, τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, τόσον πλεόν ὁσίας, ὅσον πλεόν κατηγορεῖται ἀπὸ παράφρονος ξένου, ἀπὸ προδότας ἐντοπίους, σηματοῦω εἰς τὸ χαρτὶ μὲ τὰ χρώματα τῆς ἡμέρας, τὲς νίκες, τὰ πάθη τὲς ἐλπίδες τοῦ ἀδικημένου λαοῦ. Σμίγω τὰ παλαιὰ μὲ τὰ νέα καὶ κτίζω οἰκοδόμημα. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξον, ἂν τὰ ἀμενηνὰ κάρηνα τῶν λογιωτάτων, τὰ κούφια τοὺς κρανία, διὰ τὰ ἐξηγήσω τὸ πρᾶγμα εὐνοϊκώτερα, ὄνειδίζουν τὴν γλώσσαν μου, τὲς εἰκόνες μου, καὶ ἔμπλεοι ἀπὸ τὰ δαιμόνια τῶν προλήψεων ἐνομοθέτησαν ἐφέτως διὰ παντὸς τὴν πανταλὴ ἐξορίαν τῆς κοινῆς φωνῆς τῆς Ἑλλάδος, πάτριον, σοφόν, ἀρχαῖον, ἱερώτατον ἔθιμον, προφασιζόμενοι τὸ ὄνομα, τὴν θέλησιν ἀπόντος, ἀθώου εὐεργέτου !

Τέλος πάντων ἡ εἰρήνη τῶν Δυνάμεων ἔγινε, καὶ εἰς τοῦτο τὸ κεφάλαιον παρακαλῶ, ἄς μὴ φθονήσῃ ἡ ἐπιτροπὴ τὰ τὸ καυχηθῶ, ἐκέρδισα τὸ βραβεῖον. Τὰ μαχόμενα ἔθνη ἐκλείσαν εἰρήνην δύο μῆνες, δεκαοκτὼ ἡμέρες ἔπειτα ἀπὸ τὴν δέησίν μου καὶ μίαν ἑπταμερίαν πρὶν τοῦ ναυαγίου μου, ad infames scopelos Aegoceraunia. Τὴν λεπτομέρειαν τῆς συνθήκης δὲν γνωρίζομεν ἀκόμη, ἀλλὰ ἀγάπη ἔγινε. Δόξα εἰς τὸ πτερό τοῦ αἵετος, μὲ τὸ ὅποιο ὑπεγράφη τὸ τέλος τῶν μισητῶν πολέμων καὶ ἡ χαρὰ τῶν οἰκουγενειῶν τῆς Εὐρώπης: bella matribus detestata εἶπεν ἀρχαῖος Λατίνος: εἴθε μὲ τὸ πολυτιμο κονδύλι τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν γραμμάτων νὰ χαράξῃ εἰς τὸ χαρτὶ τὸ νεογέννητο τοῦ Γάλλου Αὐτοκράτορος: πρῶτα καὶ ἀρχῆς τὸ νήπιον τῆς μητρός του, τὸ ὄνομα ἄς γράψῃ, καλὸς οἶκός τῆς ζωῆς του, eugénie, εὐγένεια, εὐγένεια ψυχῆς. Noblesse oblige¹.

Εἰς τί βιάζει ἡ εὐγένεια, ἡ χάρις τῆς ψυχῆς; Μὰ τὴν ἀλήθειαν, δὲν χρειάζεται πολὺ ἄλλας σοφίας, γεροντοποιὸς νὰ τὸ διδάξῃ εἰς βρέφος εἰς τὰ σπάργανα. Γέννημα ἀγάπης, ἐπειδὴ μὲ τὴν ἀγάπην² ἐγεννήθη, ἀγάπα τὰ ἀνθη, εἶσαι ἐσὺ ἕνα, πάρε παράδειγμα, ἀγάπα τὰ ἀνθη τοῦ ὑπόσχονται καρπούς, καὶ τῶν ὁποίων ἡ χλωρὴ ρίζα δὲν ἐμαράνθη ποτέ, οὔτε εἰς τὲς βαρυχειμωνιὰς τῶν αἰώνων, οὔτε ἀπὸ τὴν ποδοβολὴν ἀσπλάγχων ἐχθρῶν. Μὴν καλλιεργεῖς τ' ἀγκάθια: ὁ βλαστὸς τοὺς φόνος, ληστεία: ἂν ὁ κήπος τῆς πατρίδος σου εἶναι εὐμορφος, πρόσεχε, τὰ ἀγκάθια τὸν μολύνουν: μὴν ἀντιπράττεις εἰς τὴν πορείαν τοῦ Θεοῦ, μὴν γίνεσαι ἀντίμαχος τῆς βουλῆς του: ἂν τοῦτο κάμεις ποτέ, σοῦ προλέγω καταστροφὴν καὶ κατάραν.

Dies irae...
solvat saeculum in favilla...
nil inultum remanebit.

Οὐδὲν μένει ἀτιμώρητον: τὸ πῦρ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ θὰ καταλύσῃ τὸν ἀτιμὸν αἰῶνα.—Συμπάθησέ με, βασιλόπαιδο, ἂν σοῦ ὁμιλῶ λατινιστί: εἰς τὴν ἡλικίαν σου ὁμοιάζει ὥς περίγελος: δὲν ἀκοῦς ἐσὺ: ἄς ἀκούσουν οἱ μεγαλείτεροι.

Τὸ τόλμημα τῆς νοουθεσίας μου ἐδῶ ἄς σταματήσῃ, καὶ ἄς τελειώσωμεν: ὅχι, κάτι μένει ἀκόμη νὰ σχολιάσωμεν (τῇ ἀληθείᾳ, ἂν ἡ ἐπιτροπὴ καταδικάσῃ ἐμὲ ἑνοχὸν πολυλογίας δὲν ἔχει ἄδικον): τί θὰ σχολιάσωμεν; δὲν φεύγω ἀπὸ τὸ προκείμενον: τί δηλοῖ, ἐπικαλοῦμαι τὸ φιλήκοον τῶν ἀκροατῶν μου, τί δηλοῖ, ἔσαν εἴπαμεν, ἡ δεῖνα φυλὴ μὴ ἐγκαταλειμμένη, προτιμημένη μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου; Σημαίνει ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο ἔχει περισσότερα καθήκοντα νὰ πληρώσῃ, παρ' ἄλλο ἔθνος μὴ εὐνοούμενον τόσον ἀπὸ τὲς εὐλογίας τοῦ πνεύματος, ἀπὸ τὴν μεγαλοδωρίαν τῆς χάριτος. Οἱ βασιλεῖς, οἱ πρόεδροι τῶν δικαστηρίων βαρύνονται ἀπὸ φοβερά καθήκοντα, ἀπὸ εὐθύνην πολὺ περιπλέον παρὰ τὸν κοινὸν πολίτην. Τερατολογία, ἀνοσιούργημα χωρὶς ὄνομα, ὅποιος θαρρεῖ νὰ συμφιλιώσῃ τὲς εὐλογίας Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὴν λάμψιν τῆς ὑπεροχῆς, τὸ μεγαλεῖο τῶν προπατόρων μὲ τὴν ἀσχημιὰ τοῦ ἐγκλήματος ἢ τοὺς ἀπρεπεῖς λογισμούς. Ποῖο εἶναι, κύριοι, τώρα τὸ καθήκον, ἡ εὐθύνη τῆς φυλῆς μας, τοῦ Ἑλληνικοῦ σκήπτρου, τῆς σεβαστῆς τούτης ὁμηγύρεως τώρα εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου; Γονατίζω εἰς τὸ βάρος τῆς ὁμιλίας: δὲν δύναμαι, τὸ ὁμολογῶ, νὰ γεννήσω τὴν ιδέαν μου

«..... ἐκόλλασαν γὰρ ἀνία
Γώνατα, καὶ φωνὰν ἔσχεν ἀμηχανία»³.

1. Ἀπόφθεγμα Γαλλικόν, ἡ εὐγένεια ὑποχρεώνει, δένει εἰς τὰ τίμια.

2. Τὴν εἰρήνην, ἀπλὰ λέγομεν καὶ ἀγάπην.

3. Καλλιμάχ. Ὕμνος εἰς Πάλ.

Ἄς βάλωμεν προσοχήν, ἃς ἀκροασθῶμεν μήπως καὶ ἀκούσωμεν τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου, τὸ θέλημά του. Ἀγρυπνεῖτε, μᾶς λέγει ὁ Κύριος, ἀγρυπνεῖτε εἰς τὰ συμφέροντα τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἔλθον τῶν ἀχωρίστων ἀδελφῶν σας ἀνθολογεῖτε ἀπὸ τὰ συμφωνημένα τῶν Δυνάμεων τὰ καλὰ καὶ τὰ ὅσια, καὶ βαρύνετε εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τους. Ἀγωνίζεσθε ἑσωτερικῶς εἰς τὸ κράτος σας, ἐντίμως, ἐπιστημονικῶς, διὰ νὰ ἀποκτήσετε βάρος ἐξωτερικόν. Τὸ ὄνομά σας δὲν εἶναι, δὲν ὑπεγράφη εἰς τὰς συνθήκας; Ἦ δυνάμεις μου τὸ θέλει, τὸ βλέπει ὑπογεγραμμένο. Μὴ φοβεῖσθε, μὴν ἀπελπίζεσθε, ἐγὼ εἶμαι μὲ ἑσᾶς. Τυφλοί, δὲν βλέπετε τὸ θαῦμα τοῦ ἔκκρυ πέρυσι; Ποῦ πρωτοεκεντήθη ἐπισήμως τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας τῶν Χριστιανῶν; Ποῦ; Εἰς τὴν Βιένναν. Τί εἶναι ἡ Βιέννα; Ὁ τάφος τοῦ Ὑψηλάντη. Ἐκεῖ εἰς τὸ κοιμητήριον εἶναι θαυμάσια τὰ ἱερὰ του κόκκαλα. Τί ἤθελε ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης; τί ἐκήρυξε; Ἰσονομίαν καὶ δικαιοσύνην. Εἰς τὸν τάφον λοιπὸν τοῦ πρώτου ἐλευθερωτοῦ σας ἐγὼ ἔστησα τοὺς σοβρωτέρους, τοὺς ἐνδοξοτέρους ἄνδρας τῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ παινίσουν τὸν ἐπιτόμβιον, τὸν πανηγυρικὸν λόγον τῆς ταφῆς του.

Ἀκούσετε; Ἐδῶ ποῦ ἀπαντήσαμεν τὴν φωνὴν τῆς Θείας Προνοίας, ἐδῶ ἃς μείνομεν καλλίτερη συναπάντησις δὲν θὰ μᾶς τύχει εἰς αἰῶνας αἰώνων.

38. «ΤΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ» *

(ΛΟΓΟΣ 1857)

«Σῶμα μὲν ὀργάνοις χρῆται πολλοῖς· αὐτῷ σώματι ψυχὴ καὶ μέρεσι τοῦ σώματος. Ψυχὴ δὲ ὄργανον Θεοῦ γέγονε». (Πλούταρχος, «Περὶ τοῦ ἑμμετρα χρῆν»)

Ἄν ἡ χάρις τοῦ τόπου ἔλθῃ εἰς βοήθειάν μου, ἐπειδὴ εἶναι ἀλήθεια ὁμολογούμενη, ὅτι ὁ ἀέρας ποῦ πνέομεν, ἡ γῆ ποῦ κατοικοῦμεν ἠχολόγησαν ἀπὸ τὴν σοφὴν φωνὴν τοῦ Πλάτωνος, ἀπὸ τὴν εὐγλωττίαν τοῦ Περικλέους, ἀπὸ τὰ ἅγια λόγια τοῦ Θεοῦ Παύλου, ἀν τὸ εὖμορφο ἀκροατήριόν μου μὲ ἐμπνεύσει, θεωρῶ τὰ ἄνθη τῆς ἀνολίξεως ταιριασμένα μὲ τοὺς καρπούς τοῦ φθινοπώρου. Νεότης, ἡλικία, κάλλος γυναικῶν, ἀνδρεία πολεμιστῶν Ἑλλήνων στολίζουσιν καὶ τιμοῦν σήμερον τὴν γαλήνην τοῦ ἀναγνωστηρίου τῆς βιβλιοθήκης, ἀν περιπλέον τὸ συμφέρον τὸ ἐλληνικόν, μέριμνα φιλανθρωπίας, βάλουν ρίζες βαθεῖς εἰς τὰ σπλάγχνα μου, ἐλπίζω νὰ κατορθώσω, ὅσον ἀδύνατος καὶ ἀν εἶμαι, νὰ σχολιάσω πρεπόντως τὴν χάριν τῆς φωνῆς τοῦ φιλοσόφου τῆς Χαιρωνείας. Τὸ σῶμα πολλὰ ἔχει ὄργανα, ἡ ψυχὴ ὑπηρετήν ἔχει τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ εἶναι ὄργανον τοῦ Θεοῦ. Ὅποιος ὀησαυρὸς γνώσεως εἰς τόσῃν ὀλιγολογίαν! Θεός, ἄνθρωπος, ψυχὴ, κόσμος, τί ἄλλο μένει; Οἱ ὀλίγοι ἀράδες τοῦ ἀρχαίου ἀνδρός, ἡμπορεῖ τις νὰ εἰπεῖ ὅτι εἶναι κόσμος τοῦ κόσμου, ἡ φωτογραφία τῆς οἰκοδομῆς τοῦ παντός, ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου. Πρὶν προχωρήσωμεν, κύριοι, νὰ σχολιάσωμεν τὸ πολυτίμον κείμενον, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην, ζητῶ τὴν ἄδειαν νὰ προλάβω ἓνα κίνδυνον, καὶ νὰ δικαιολογηθῶ ἀπὸ μίαν κατηγορίαν ἴσως, βεβαίως μάλιστα, αὐτὴ ἡ κατηγορία θὰ μοῦ γίνῃ καὶ ἀν λάβῃ πέραιον εἰς τὸν νοῦν σας, κινδυνεύει καὶ αὐτὴ ἡ ἀξία τοῦ πολυτίμου κειμένου. Γράφεις, θὰ μοῦ εἰποῦν, ἰδοὺ ἡ κατηγορία, γράφεις ὡς ἓνας ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ, μὲ τὴν κλίσιν τῆς γραμματικῆς του, μὲ τὴν φράσιν του. Δὲν λέγεις, χάριν λόγου, ἀν τὸ φέρει ἡ ὁμιλία, δὲν λέγεις τὰς ἀμυγδαλέας, ἀλλὰ λέγεις τὰς ἀμυγδαλιέας, δὲν λέγεις λίαν, ἀλλὰ λέγεις πολὺ ἢ μάλιστα, τὸ δὲ θεὸν σὲ ἀηδιάζει, βαβαὶ καὶ παπαὶ ποτέ, ἀλλὰ λέγεις ἀλλοίμονον ἀν εἶναι αἰτία ἐλασινολογίας· ὁ τρόπος σου ἀσχημαίνει τὰ πράγματα, μαραίνει τὰ ἄνθη τῆς ἀμυγδαλιάς, καὶ δὲν τὸ δεχόμεθα, λέγουν οἱ ἄγριοι κατήγοροι· εἴμεσθιν καὶ φίλοι, δὲν ἔχομεν ἄλλην διαφορὰν μετὰξὺ μας, εἰμὴ περὶ ἀμυγδαλιάς. Ἡ διαφορὰ ὅμως, ἀν ἴδῃς τὸ πρᾶγμα καλὰ, δὲν

* Πρωτοδημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Γ. Τερτσέτη στὸ φυλλάδιον «Λόγος τῆς 25 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1857. Τὰ ἐπιστρώφια εἰς τὸν Θεόν». Στὸ τέλος: «Ἐξεφωνήθη τὴν 25 Μαρτίου 1857 εἰς τὸ ἀναγνωστήριον τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς. Τύποις Δ. Ἀθ. Μαυρομαμάτη», σελ. 31.